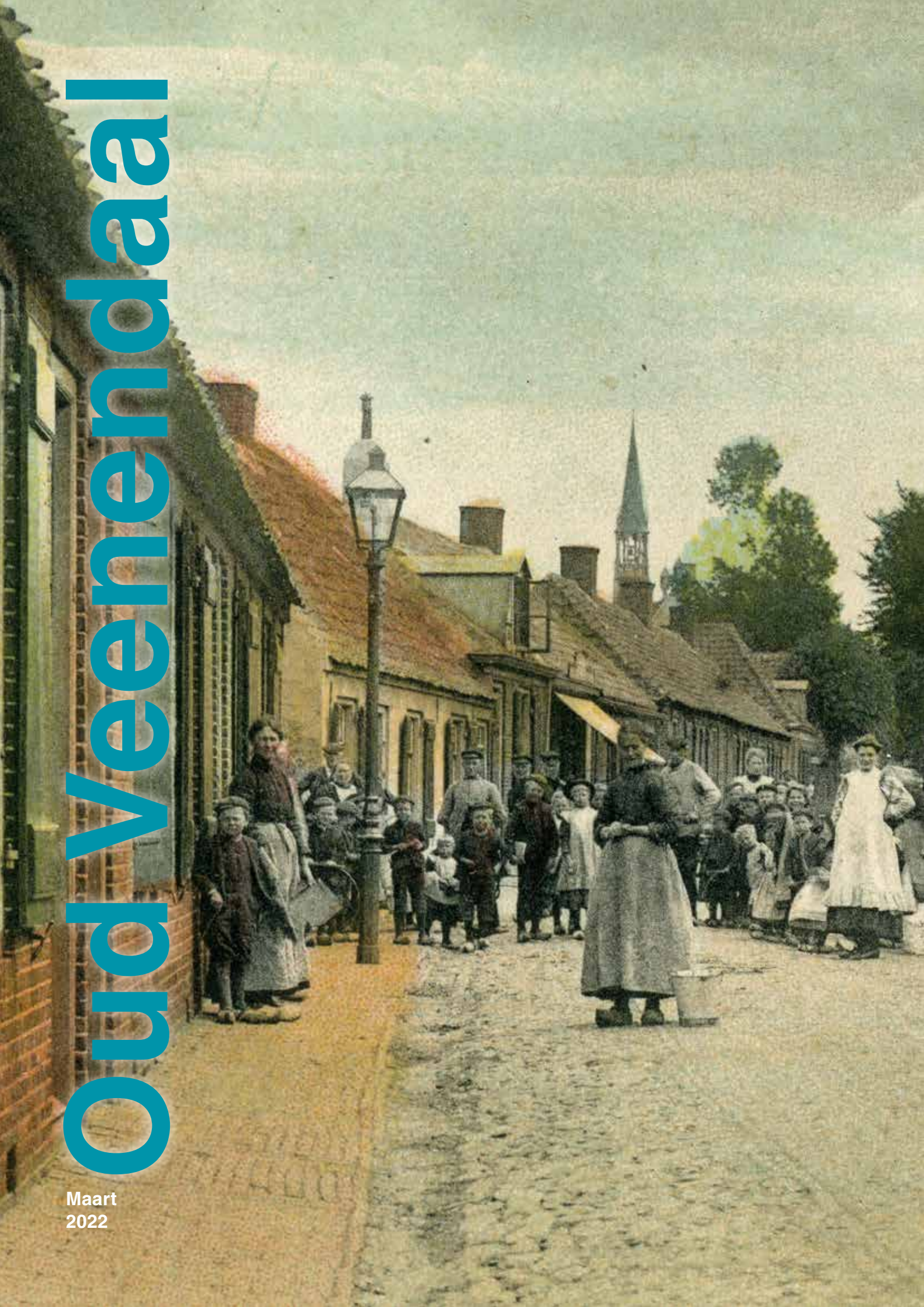

Oud Veenendaal

Maart
2022

Inhoud

1

De redactie

Om te beginnen

2

C. van den Heuvel

Arie en Kobus: samen onder hetzelfde dak

7

E.J. van van Beek

Gerard van Velthuisen, dwangarbeider en oorlogsslachtoffer

11

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

Herinneringen van Evert van de Beek

17

J. Krocké

De geschiedenis en het ontstaan van de Joodse begraafplaats

19

C. van den Heuvel

Weten waar we wonen

22

J. van den Berg

Uit het archief van de gemeente Veenendaal

23

H. Henzen

Wie herkent wie?

24 Jaarverslag 2021 - 26 Financieel verslag 2021 - 28 Het laatste woord

Colofon

37e jaargang, nummer 1
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Ineke van Schuppen
Wouter Berkhof
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris
D.G. van Dijk
H. Henzen
H.C. de Kleuver, penningmeester
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 51 38 79
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

H. Henzen
J.G. Sandbrinkstraat 120
3901 EZ Veenendaal
Telefoon 06 54 91 19 91

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag

Achterkerk (Collectie Ineke van Schuppen)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een maand vóór het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:
Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De redactie reageert na inzending van een artikel naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending en het uitkomen van het nummer waarin het artikel wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden artikelen kunnen door de redactie worden aangepast. Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de redactie.

Om te beginnen

Het is inmiddels maart 2022, tijd voor weer een nieuwe uitgave van Oud Veenendaal. Traditiegetrouw staat het eerste nummer van het jaar grotendeels in het teken van de Tweede Wereldoorlog.

De afgelopen jaren is er al veel geschreven over verschillende straten in Veenendaal. De boeken van Jaap Pilon over de Kerkewijk en de Hoofdstraat zijn natuurlijk het bekendst. Maar met inmiddels ruim 700 straten in Veenendaal is er nog een hoop te beschrijven.

De joodse begraafplaats aan de Parallelweg
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Constant van den Heuvel richt zijn blik op een paar bewoners van de Julianastraat, en geeft verderop in dit nummer uitleg over een aantal namen in Veenendaal-Oost. Een deel van deze

straten is vernoemd naar oorlogsslachtoffers. Zoals bijvoorbeeld het Van Velthuisenerf, genoemd naar Gerard van Velthuisen, die in mei 1945 omkwam in Duitsland. Evert-Jan van Beek zocht het een en ander uit over zijn leven. Er bleven veel vragen over. Zijn er mensen die Gerard van Velthuisen nog gekend hebben en meer informatie kunnen verschaffen?

Soms zijn de verhalen van opa's en oma's aanleiding om op zoek te gaan. Een kleinzoon van Evert van de Beek maakte een scriptie over zijn jeugdhervindingen, waarin de oorlog diepe sporen trok. Met medewerking van de familie bewerkte Ineke van Schuppen dit tot een artikel.

In de afgelopen maanden was de Joodse begraafplaats aan de Parallelweg vaak in het nieuws. Het metaheerhuisje was dringend aan restauratie toe. Een crowdfundingactie bracht gelukkig genoeg geld op om de restauratie mogelijk te maken. Jaap Krocké, lid van de groep vrijwilligers die de begraafplaats onderhoudt, vertelt meer over de geschiedenis van de begraafplaats.

In de vaste rubrieken leest u meer over alles wat er in het gemeentearchief gebeurt en vraagt Hennie Henzen weer uw hulp bij het identificeren van personen op foto's.

In dit maartnummer vindt u ook het jaarverslag en het financieel verslag. Dit tweede coronajaar heeft er opnieuw voor gezorgd dat veel activiteiten niet door konden gaan, maar toch heeft de vereniging zeker niet stil gezeten.

Tenslotte kunnen we uw hulp ook nog steeds goed gebruiken bij het vullen van het blad. We merken dat het aanbod aan artikelen beduidend minder wordt. En dat terwijl er nog genoeg te ontdekken is over de geschiedenis van Veenendaal! Wilt u helpen meer verhalen over de Veense geschiedenis voor het voetlicht te brengen?

Door:
De redactie

Arie en Kobus: samen onder hetzelfde dak

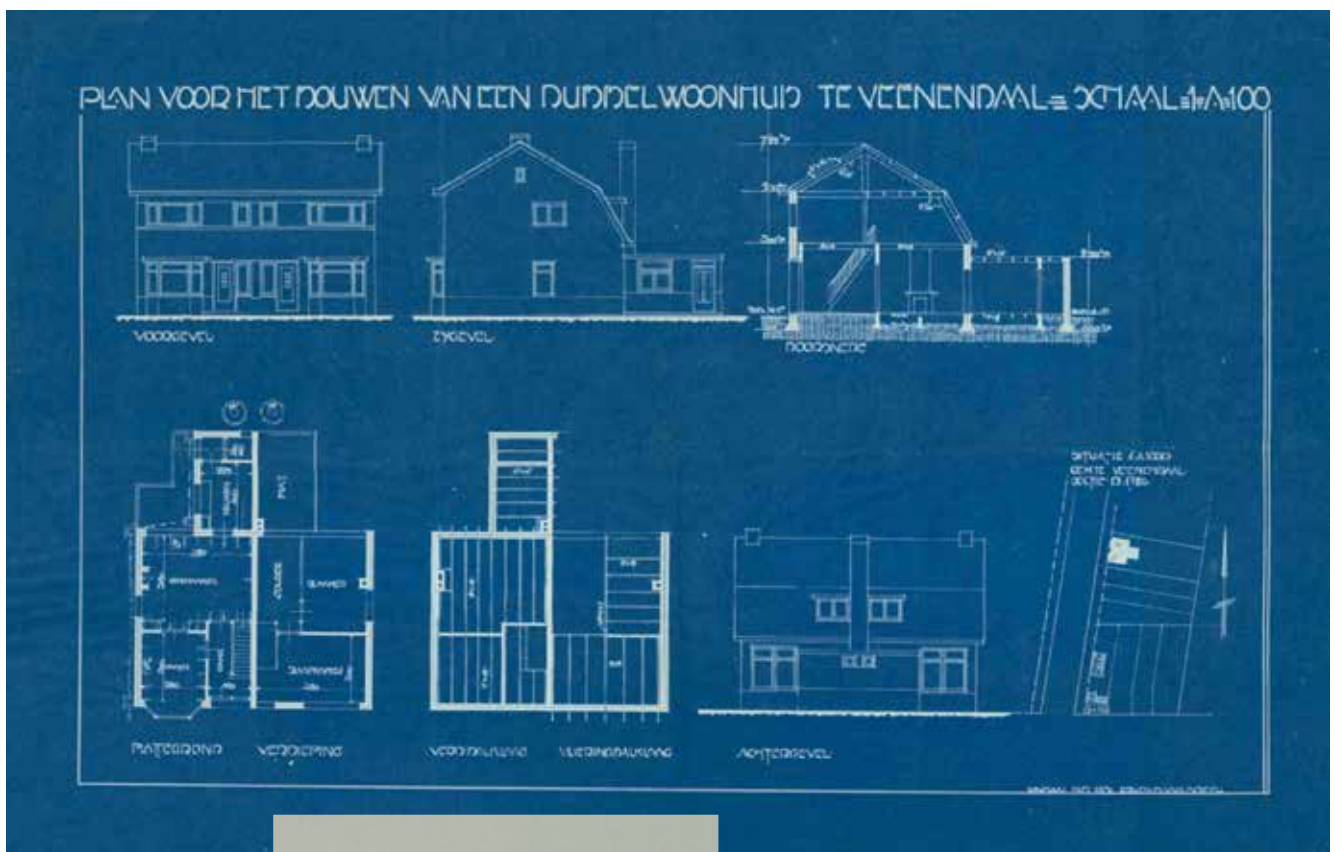
Een geschiedenis van de twee-onder-een-kapwoning Julianastraat 8 en 10.

Door:
Constant van
den Heuvel

't Veen beschrijft haar straten. Soms in een dichtbundel, maar vaker via historische beschrijvingen. Zo beschreef Ineke van Schuppen de Dijkstraat in "Oud Veenendaal", terwijl Wim van Elst een boek wijdde aan de Zandstraat. Jaap Pilon publiceerde zelfs twee lijvige boeken over Kerkewijk en Hoofdstraat, terwijl hij zijn blik nu naar de Markt richt. Ondertussen is Jan Bos doende met het Klein Schutje. Niet vreemd dat Ineke van Schuppen nadacht over

Julianastraat 8 en 10. Een huis, waar ik goede herinneringen aan heb.

Mijn drie Veense overgrootvaders bouwden alle drie een huis: 'grôva' Johan van den Heuvel met zijn zwager het twee-onder-een-kaphuis Parallelweg 72-74, 'grôva' Hendrik van Viegen aan het Davidsplein en 'grôva' Arie Bruijs aan de Julianastraat. Laatstgenoemde vroeg op 23 mei 1931 een bouwvergunning aan voor

Bouwtekening van het dubbele huis aan de Julianastraat (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

de suggestie om aandacht te geven aan de Julianastraat. En hoe terecht... Op haar verzoek schreef ik enkele schetsen, die echter nu in een afzonderlijk artikel verschijnen. Dit artikel schetst de bewoners van de dubbelwoning

een zogenaamd dubbel woonhuis op een perceel aan de Nieuweweg, tussen Vendelseseweg en Zandstraat. Op 1 juni van hetzelfde jaar verkreeg hij zijn vergunning. Volgens de aanvraag zou het bouwen van dit huis 4600 gulden kosten. Dat mijn overgrootvader een dergelijke aanvraag deed, vind ik opmerkelijk

want de man had jaren gewerkt als gewoon wolkammer op de N.V. Frisia Wolspinnerij aan de Kerkewijk (ongeveer ter hoogte van Theater De Lampegiet), terwijl hij ondertussen een groot gezin moest voeden.

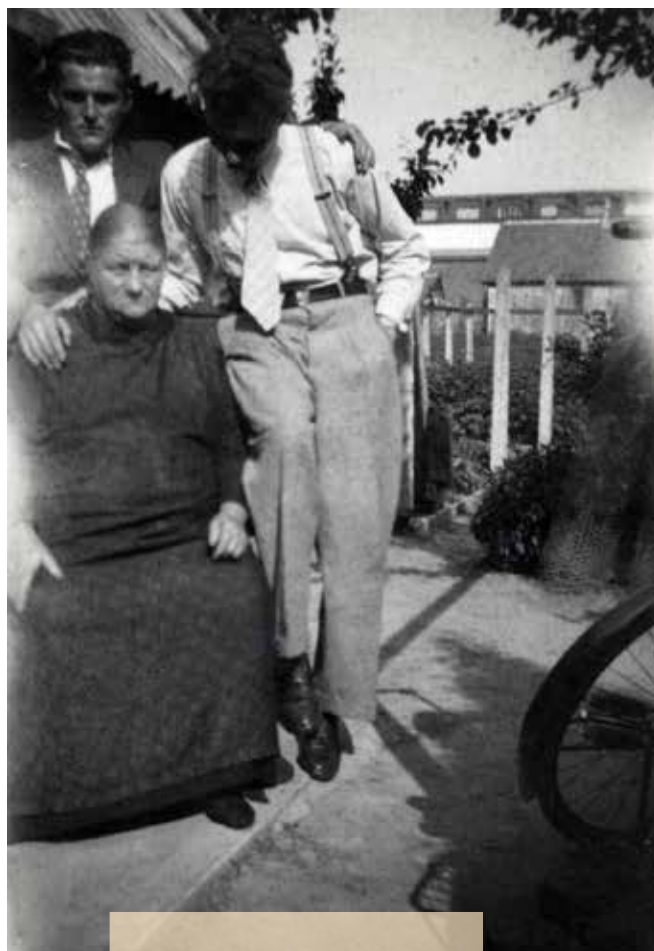
Arie Bruijs (7 januari 1873 – 18 oktober 1965) werd geboren in Veenendaal als zoon van een smid. Over zijn jeugd weet ik niet veel, maar wel dat hij zijn militaire dienstplicht vervulde. Op negentienjarige leeftijd kwam God nadrukkelijk in zijn leven en die geloofsommekeer zou de rest van zijn leven stempelen. Hij kon wat hij geloofde goed verwoorden op zogenaamde gezelschappen, waar mensen bijeenkwamen om te praten over hun relatie met God. In 1894 trouwde hij met mijn overgrootmoeder Jacoba van Ravenswaaij (5 november 1871 – 8 augustus 1949) met wie hij zijn geloofsovertuiging deelde. Uit het huwelijk van Arie en Koos werden negen kinderen geboren, van wie Hermina en Hendrik op jeugdige leeftijd overleden.

Mijn overgrootouders leefden in de tijd dat arbeiders slecht verdienden, lang werkten (zonder vakantie of vrije zaterdag), sociale voorzieningen afwezig waren en kinderen al jong gingen meewerken op de fabriek. Na een tijd op de Nieuwewegse school ging mijn grootmoeder Dirkje Bruijs (13 november 1906 – 6 oktober 1992) als twaalfjarig meisje met haar vader mee naar de Frisia. Schijnbaar was er niet zoveel veranderd sinds 1875, toen dominee Hoedemaker schreef: *"Nooit vergeet ik het ongewone geluid van de fabrieksbel, die mij dikwerf wekte, terwijl alles buiten nog donker en stil was, en hoe ik te midden van de afgemeten voetstappen der oudere arbeiders, het getrappel van kleine voetjes kon onderscheiden, die zich voorbij de woningen waar alles nog "in rust was", "naar het werk" spoedden."*

Niet alleen mijn grootmoeder werkte, maar gaandeweg alle kinderen. De werkende kinderen kregen iets wat de kleintjes niet kregen: suiker op brood. Naar ik begreep, was dat het enige voordeel dat het werk bood, want het weekloon moest aan de ouders worden gegeven. Blijkbaar werd het geld gespaard en wellicht is dat de verklaring dat mijn overgrootouders in 1931 een eigen huis konden betalen. Tot die tijd woonde het gezin in een arbeidershuisje aan de Molenstraat, dat geen toilet of andere luxe kende. Toen mijn overgrootouders verhuisden van de Molenstraat waren er nog

vier thuiswonende kinderen, van wie mijn oma Dirkje de oudste was. Dan volgden nog mijn oudtante Hermien (14 mei 1909) en dan nog de oudtantes Ko (3 juli 1911) en Ali (10 april 1915). Waarschijnlijk verhuisde het gezin in de tweede helft van 1931.

Overgrootmoeder Koos was een gastvrije vrouw. Met vier dochters in de aanvallige leeftijd maakte een aantal geïnteresseerde

Het echtpaar Bruijs met Kemp van Ginkel
(Collectie Constant van den Heuvel)

jongelieden hun opwachting. Bijgevolg ging het er in huis levendig en gezellig aan toe. De dames hadden ook zo hun ondeugden. Toen de dames in vrolijke bui op zolder merkten dat hun vader naar boven kwam, waarschijnlijk om orde op zaken te stellen, besloot tante Ko in te grijpen. Ze ging op het luik zitten dat haar vader vervolgens met geen mogelijkheid meer omhoog kreeg. Zelf heb ik mijn oma ook wel eens horen zeggen dat er erg veel gelachen werd, wat de ouderen soms de opmerking ontlokte: *"Als al dat lachen nog eens huilen moest worden..."* Dat lijkt wat somber, maar mijn oma zei later ook vaak over haar vader dat hij zo'n

wijs mens was.

Op 13 oktober 1938 stapte Alida in het huwelijksbootje met Kempis van Ginkel. Gelukkig voor mijn overgrootouders bleven oma Kemp en tante Ali in de buurt: ze betrokken de woning Julianastraat 43, waar uiteindelijk hun grote kinderschaar zou opgroeien. Oma Dirkje kon het eens worden met een jongeman, die vanuit de provincie Groningen de economische crisis ontvlucht was. Anno Geert Pomp en Dirkje Bruijs trouwden in 1939 en gingen ook dichtbij wonen: op de Davidstraat. De kleinkinderen Henk, Arie (nu bekend als Rob) en mijn moeder Greetje waren dus ook binnen handbereik.

Opa en oma Bruijs met de kleinkinderen op de hei. Achter v.l.n.r.: Reintje Bruijs-Sukkel, opoe Koos Bruijs, Willie de Vos, opa Arie Bruijs en Job Bruijs. Voor v.l.n.r.: Klazien Budding?, Ali Bruijs, Hermien Bruijs, de kleine Koos Bruijs?, Dirkje Bruijs en Co Bruijs (Collectie Constant van den Heuvel)

Alleen tante Hermien bleef thuis wonen en zij 'bracht aan haar ouders aan het eind'. Haar moeder overleed op 8 augustus 1949, maar opa Bruijs zou behoorlijk oud worden. Hij werd een bekend figuur ook in het straatbeeld: een lange, wat kromme man met een baardje, bril en een garibaldi op zijn hoofd. Als hij op zondag uit de kerk kwam, liep hij stevast met de handen op zijn rug, waaruit zijn talrijke kleinkinderen meestal wel een snoepje wisten te wurmen. De kerk was sowieso een belangrijk thema in het leven van mijn overgrootvader. Hij was hervormd gedoopt, in de Gereformeerde Brugkerk terecht gekomen, maar in 1913 was

hij dominee W. den Hengst gevolgd naar de Gereformeerde Gemeenten. Toen in 1950 dominee R. Kok geschorst werd, volgde hij ook deze predikant en zo kwam hij uiteindelijk terecht in de Christelijke Gereformeerde kerken. Het geloof was echter voor hem vooral een persoonlijke zaak. In het huis aan de Julianastraat werd veel gesproken over geestelijke dingen, waarbij ook verschillende gasten aanschoven, zoals kapper Niek van Hal en zijn vrouw. De band met de veel jongere buurman Kobus van de Bovenkamp was goed. De band was ook gebaseerd op hun beider geloofsovertuiging.

Na zijn dood op 92-jarige leeftijd, bleef tante Hermien – tot haar overlijden op 29 juli 1992 - in het ouderlijk huis wonen. Een huis, waar je altijd welkom was en waar er aan je gedacht werd. Mooi blijft het verhaal van mijn oma Henk, die onaangekondigd door de achterdeur kwam. Hij zag zijn tante niet, maar zag dat de deur naar de achterkamer openstond. Daar zag hij tante Mien geknield liggen voor de bank: ze bad voor het (geestelijk) welzijn van alle familieleden. Na haar overlijden is het huis verkocht en waarschijnlijk grondig aangepast aan de eisen van de nieuwe tijd. Al blijft het jammer van die oude potkachel in de achterkamer...

Naast mijn overgrootouders Bruijs woonde op nummer 10 nog een markante Veenendaler, die bekend stond als 'vrome Kobussie'. Deze Jacobus Johannes van den Bovenkamp werd geboren op 14 augustus 1905 in Veenendaal en hij trouwde op 22 oktober 1931 met Johanna Wilhelmina Bos (4 juli 1907, Utrecht). In zijn jonge jaren was hij 'kousenbreier' en later werd hij chef op de spinnerij van de NEWO. De jonggehuwden konden het lege huis huren dat opa Bruijs beschikbaar had. De contacten met de burens Bruijs waren uitstekend.

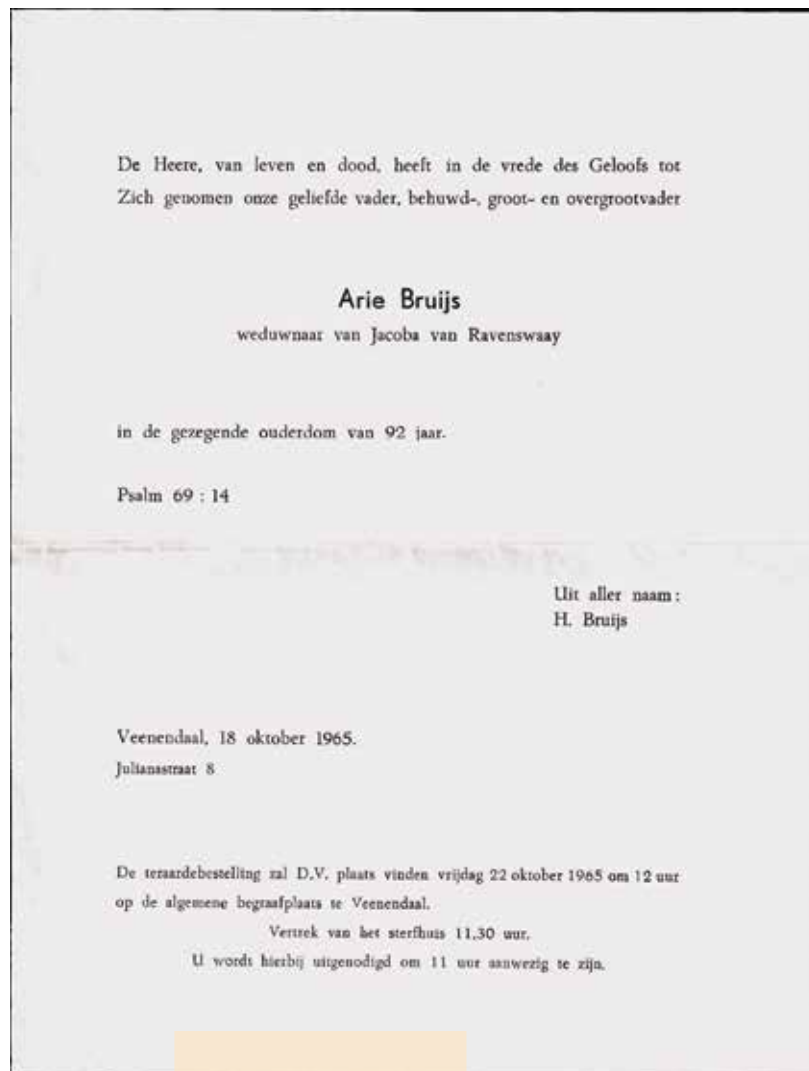
Ko van de Bovenkamp werd op jeugdige leeftijd al gegrepen door geloofszaken en rond zijn 24^e had hij de zekerheid gekregen dat Jezus Christus ook voor zijn zonden gestorven en opgestaan was. In het Veenendaal van toen was dat niet vanzelfsprekend. Veel mensen waren 'zoekend' naar geloofszekerheid. Van de Bovenkamp ging op zondag naar de kleine christelijke gereformeerde kerk op de Zandstraat. Hij was zeer te spreken over ds. J.A. Riekkel, die daar predikant was. Het opgeknapte kerkje zal binnenkort ook aan de "Dominee Riekkelhof" te vinden zijn.

Toch zou Van de Bovenkamp niet in deze “Eben Haëzerkerk” blijven. Hij had problemen met de preken van de opvolger van ds. Riekel en besloot niet meer naar de kerk te gaan. Na allerlei ontwikkelingen werd hij als lid geschrapt. Kobus werd een zogenaamde thuislezer, die op zondag preken las van oude theologen uit Engeland en Schotland. Ondertussen onderhield hij wel contacten met allerlei andere christenen. Ook bij hem werd thuis gezelschap gehouden, waarbij mensen elkaar opzochten om over geestelijke dingen te praten en elkaar daarin te bemoedigen. Van den Bovenkamp speelde een leidende rol. Omdat hij zich sowieso goed kon uitdrukken, sprak hij ook op begrafenissen. Dat hij eigenlijk altijd plat Veens sprak, was geen bezwaar. In gereformeerd bevindelijke kringen werd zijn persoon hoog gewaardeerd. Hij stond met diverse predikanten op goede voet en zijn inhoudelijke kritiek werd geaccepteerd. Het gebeurde wel eens dat er een predikant langskwam, terwijl er Van de Bovenkamp niet thuis was en die werd dan zo lang door buurman Bruijs ontvangen.

Zijn echtgenote Mien zat geestelijk op dezelfde golfengte. Het was een vriendelijke en rustige vrouw, die leefde naar wat ze geloofde. Tijdens de beschietingen in april 1945 zaten er bij Van den Bovenkamp zo'n twintig mensen in huis, die ook gevoed moesten worden. Juist op een van de zondagen werd een paard dodelijk getroffen, dat dezelfde dag geslacht zou worden. Wie wilde kon die dag dus vlees gaan halen. Mien van de Bovenkamp zei tegen Kobus dat ze dat niet gingen doen, omdat het vandaag Gods dag en dus de rustdag was. De volgende dag gingen twee van de aanwezigen op een boerderij een kijkje nemen, waar de Duitsers jonge runderen aan het slachten waren. Na een gesprek kregen ze een stuk vlees mee; groter dan wat ze de dag ervoor zouden hebben gekregen bij de noodslacht...

In 1952 overleed Mien van de Bovenkamp. Ze was pas 45 jaar en hoewel Kobus kinderloos achterbleef, wist hij ook dat ze eeuwig gelukkig bij God was. Later hertrouwde Van de Bovenkamp met Toos Arends, die ook erg bezig was met geestelijke dingen. Het moet een heel zachtmoedige en liefdevolle vrouw geweest zijn. Later vergeleek een ouderling uit Zeeland Kobus en Toos van de Bovenkamp met de bijbelse personen Zacharias en Elisabeth “beiden rechtvaardig voor God”. De geestelijke contac-

ten hadden zich inmiddels uitgebreid over heel Nederland, waarbij veel mensen hen opzochten aan de Julianastraat en waarbij zij ook op veel plekken kwamen. Zo leidde hij jarenlang een gezelschap in Houten en kwam hij ook in het Zeeuwse Waarde. Volgens zeggen

Rouwkaart Arie Bruijs (Collectie Constant van den Heuvel)

had hij een zeer sterke mening en durfde hij die ook te uiten. Centraal voor hem stonden niet vrome belevenissen van mensen, maar alleen dat Jezus Christus verloren mensen redt van het verderf.

Van de Bovenkamp bracht zijn werkzame leven vooral door op de NEWO, waar hij chef werd op de spinnerij. Mijn vader, Pieter van den Heuvel, herinnerde zich dat hij goed was voor zijn personeel. Hij nam het bij de bedrijfsleiding altijd voor zijn mensen op en was voor het personeel niet hard. Op latere leeftijd viel hij op in het straatbeeld, omdat hij rustig en statig langs-

fietste, altijd in het zwart met een dito hoed op. Hoewel hem de bijnaam 'vrome Kobussie' werd toegekend, was dat niet neerbuigend bedoeld.

In 1965 verzwakte buurman Bruijs en zocht Van de Bovenkamp hem op. "Arie, zing je nog wel eens?" vroeg hij hem. Toen Arie Bruijs overleed, moest worden nagedacht over de erfenis. Uiteraard zou tante Hermien op nummer 8 mogen blijven wonen, maar de kinderen wilde nu toch wel hun geld terug dat in 1931 in het huis was geïnvesteerd. Men besloot buurman

Schriftelijke bronnen

Gemeentearchief Veenendaal (GAV)

J. van Barneveld & H. Diepeveen, *Van spinners, wevers, muzikanten... Veenendaalse beelden uit het verleden* (Veenendaal, 1986)

Constant van den Heuvel, "Veenendaal Anno Domini 1913", Oud Veenendaal, december 2013

"Ik zit soms heel aangenaam terug te denken." Vraag-gesprek met Ko van de Bovenkamp", in: Sjoerd de Jong, *Veens Verleden*, deel 2 (Ede, ZJ)

L. Vogelaar, 'Geestelijk onderwijs in Veenendaal' in: Oude Paden, 1 december 2012

Willem Westerbeke, *Twaalf vrouwen de in vreze Gods* (ZP, 2014)

De Julianastraat ca. 1945 met rechts het huis van het echtpaar Bruijs en het echtpaar Van de Bovenkamp (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Van de Bovenkamp de koop te gunnen, maar die vond dat hij zo lang huur had betaald dat zij hem het huis eigenlijk wel konden schenken. Uit zijn oogpunt wellicht begrijpelijk, maar dat de kinderen nu eindelijk hun fabrieksverdiensten terug wilden, was ook niet onredelijk. Uiteindelijk besloot Van de Bovenkamp te verhuizen en zo kwam na bijna 35 jaar een einde aan het samenleven onder één dak van die twee markante vrome mannen met hun dito echtgenotes. Op 18 augustus 2003 vond echter "de reünie" plaats, toen ook de 98-jarige Kobus van den Bovenkamp werd Thuisgehaald.

Orale bronnen

Familieoverlevering

Gesprek met mevr. Koos van Hoeflaken-Schuurman en mevr. Greetje van den Heuvel-Pomp (kleinkinderen Fam Bruijs)

Eigen herinneringen

Digitale bronnen

https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mivast=39&mizig=62&miadt=39&milang=nl&mizk_alle=hendrik%20bruijs&miview=ldt

Gerard van Velthuisen, dwangarbeider en oorlogsslachtoffer

Gerard van Velthuisen verliet tijdens de oorlog gedwongen zijn woonplaats Veenendaal. In dit verhaal leest u een reconstructie van zijn leven en het resultaat van een onderzoek naar zijn achtergrond als Veens oorlogsslachtoffer.

In de hal van de Hervormde Vredeskerk aan de Kerkewijk bevindt zich een gedenkplaat met daarop de namen van de 34 leden van de Hervormde Gemeente van Veenendaal die in de Tweede Wereldoorlog en in het voormalige Nederlands-Indië zijn omgekomen. Aangezien de grenzen van de kerkelijke gemeente

en correct is. Eén van die namen is Gerard van Velthuisen. Zijn achternaam is op de plaquette echter abusievelijk als Veldhuizen geschreven. Wat is er over hem bekend?

Door:
Evert-Jan
van Beek

Ouderlijk gezin

Gerard van Velthuisen werd geboren op 7 juli 1923. Zijn ouders waren metselaar Anton van Velthuisen, geboren 20 juni 1902 te Scherpenzeel en Janna Robbertsen die op 27 februari 1904 te Rhenen het levenslicht zag. Zij trouwden op 24 april 1923 in Rhenen en waren toen beiden nog minderjarig. De bruidegom was 20 jaar en de bruid 19 jaar oud. Het zal een gedwongen huwelijk geweest zijn. Waar Gerard geboren is, blijft een beetje onduidelijk. Maar we mogen aannemen dat het in Rhenen is geweest, zoals het bevolkingsregister van Veenendaal aangeeft. Het overlijdensbericht van het Rode Kruis vermeldde Veenendaal als zijn geboorteplaats. In de uitgewerkte genealogie Veldhuizen (1) op de website van Vereniging "Oud Scherpenzeel" wordt Woudenberg als geboorteplaats gegeven en gezegd dat hij op 23 december 1923 in de Grote Kerk van Scherpenzeel is gedoopt. Woudenberg als geboorteplaats lijkt niet correct, maar het zou wel kunnen zijn dat hij in Scherpenzeel is gedoopt. De familie A. van Velthuisen woonde al vrij kort na het huwelijk in Woudenberg en zij kunnen in Scherpenzeel kerkelijk meelevend geweest zijn. Na Gerard werden er in het gezin nog een jongen en drie meisjes geboren. De familie Van Velthuisen is diverse malen verhuisd. Zij vestigden zich op 29 januari 1929 in Veenendaal op Groenelaan nummer 21 en waren toen afkomstig uit Woudenberg. Gerard was toen vijfenhalf jaar oud. Een kleine twee jaar later, op 18 december 1930, vertrokken zij naar Rhenen en kwamen op 31 mei 1934 weer terug naar Veenendaal, waar zij hun intrek namen op Boslaan 75 en vervolgens verhuisden de familie Van Velthuisen op 20 augustus

Gedenkplaat in de Vredeskerk aan de Kerkewijk met daarop de naam van Gerard van Velthuisen (foto Aart Aalbers)

toen en ook nu niet samenvallen met die van de gemeente Veenendaal vinden we op de gedenkplaat inwoners van het toenmalige Stichts en Gelders Veenendaal maar ook van Rhenen, Ede en misschien ook wel Renswoude. Het is zeer de vraag of deze namenlijst, die omstreeks 1948 is samengesteld, volledig

1938 naar Middellaan 67. Hier woonden zij tot 19 november 1963.

Het gezinsleven van de familie Van Velthuisen zal getekend geweest zijn door de ziekte van moeder Janna van Velthuisen-Robbartsen. Zij werd op 25 mei 1936 uitgeschreven naar Zeist en is ongeveer 20 jaar verpleegd geworden in de psychiatrische inrichting Zon en Schild in Amersfoort. Dit betekende dat het gezin uit elkaar viel en kinderen niet thuis opgroeiden, maar bij anderen werden ondergebracht. In archiefstukken wordt dan ook gesproken over een 'verdeeld gezin'. Het huishouden werd gedaan door Johanna Louisa van de Merbel-Bonda. Zij was in 1905 in Amsterdam

van de Patrimoniumlaan een bouwvergunning aangevraagd voor het bouwen van een dubbele woning aan de Middellaan. De eerste bewoner van de ene helft was de familie Van Velthuisen. Zijn Gerard van Velthuisen en zijn vader misschien in dienst geweest bij Merbis en hebben zij meegebouwd aan hun eigen nieuwe woning? Vader Anton van Velthuisen heeft tot eind 1963 aan de Middellaan gewoond en verhuisde toen naar de Adriaan van Ostadelaan.

Dwargarbeider

Gerard van Velthuisen stond te boek als bouwvakarbeider (metselaar) en later landarbeider. Op 10 december 1942 werd Gerard van Velt-

Voorgevel van de dubbele woning aan de Middellaan in Veenendaal waar de familie Van Velthuisen van 1938 tot 1963 woonde (Gemeente-archief Veenendaal, Bouwvergunningen)

geboren en gehuwd geweest met Rochus Johannes Eland uit Klundert. Na diens overlijden hertrouwde zij met Johannis van de Merbel uit Dinteloord. Dit huwelijk werd in 1940 door echtscheiding ontbonden.

Moeder Janna Robbartsen is in november 1956 op 52-jarige leeftijd op tragische wijze overleden en in Veenendaal begraven.

Bouw woning

Begin 1938 werd door aannemer J. Merbis

huizen uitgeschreven uit het bevolkingsregister van Veenendaal wegens vertrek naar Uithuisen (gemeente Eemsmond) in Groningen. Hij was toen 19 jaar. Welke rol de familieomstandigheden hierbij een rol hebben gespeeld is niet duidelijk, maar het lijkt erop dat de uitschrijving daar wel mee te maken heeft gehad.

In het kader van de Arbeitseinsatz werd hij, vanuit Uithuisen, als dwargarbeider in Duitsland tewerkgesteld in Weener an der Ens (landkreis Leer), vermoedelijk als boerenknecht bij een landbouwer. Op 11 mei 1945, om zes uur 's avonds, kwam hij om het leven nadat hij in Weener op een landmijn was gereden. Dit was dus enkele dagen na het einde van de oorlog.

Gerard van Velthuisen is 21 jaar geworden. Zijn laatste woonadres in Weener was Graf Ulrichstrasse 74 en hij is begraven op de Neuer Friedhof te Weener.

Rode Kruis

Op 22 juni 1946 stuurde het Informatiebureau van Het Nederlandsche Roode Kruis een overlijdensbericht van Gerard van Velthuisen naar de afdeling Veenendaal van het Nederlandsche Roode Kruis. Daarin stond vermeld dat de laatste woonplaats van Van Velthuisen Weenen was geweest en dat hij daar ook was overleden. De familie Van Velthuisen in Veenendaal had al die tijd niet geweten wat hun zoon en broer was overkomen. De rouwkaart, gedateerd 28 juni 1946, maakt dan ook melding van het overlijden van Gerard in Weenen (Oostenrijk). Wanneer en wie erachter is gekomen dat dit Weener in Duitsland moest zijn, is niet bekend.

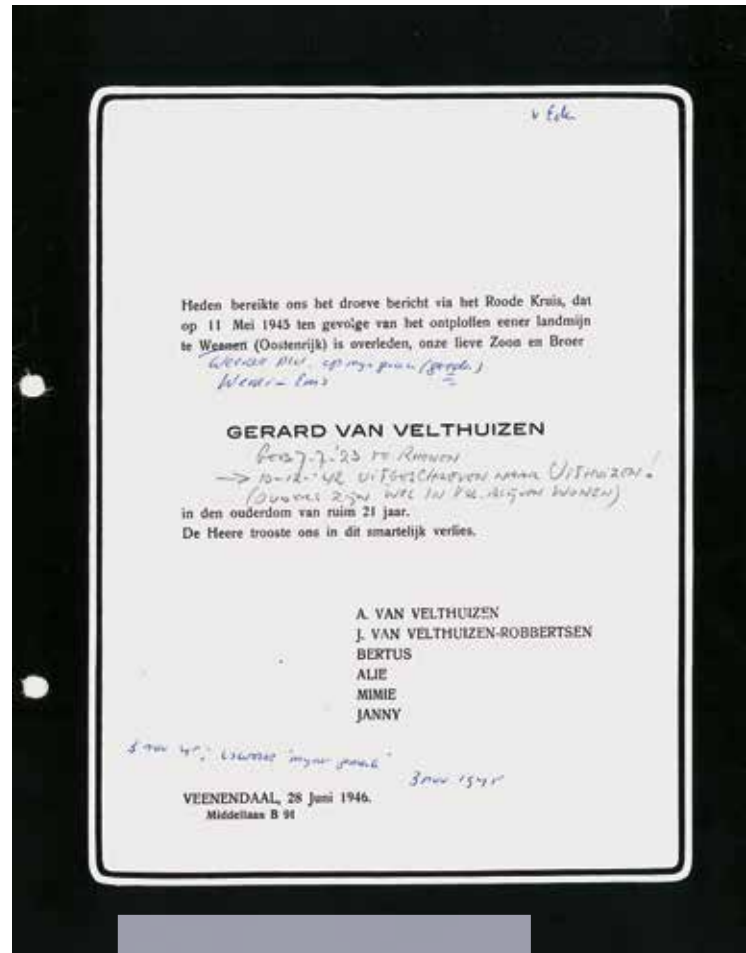
Naamsvermelding

We noemden al dat de naam van Gerard van Velthuisen voorkomt op de gedenkplaat in de Vredeskerk, maar we komen zijn naam op meerdere plaatsen tegen.

In 1991 werden stappen ondernomen om bij het monument voor de gevallen en aan de Kerkewijk in Veenendaal een wand te plaatsen met daarop de namen van alle door oorlogsomstandigheden omgekomen Veenendalers in de Tweede Wereldoorlog en de Veenendaalse militairen die in Nederlands-Indië het leven lieten. Een criterium voor vermelding was dat zij officieel inwoners van Veenendaal moesten zijn. Vluchtelingen, onderduikers en dergelijke kwamen dus niet in aanmerking. Ook collaborateurs bleven uiteraard buiten beschouwing. Het resultaat van de eerste inventarisatie van namen werd gepubliceerd in de Rijnpost van 27 februari 1991. De naam van Gerard van Velthuisen kwam op deze lijst niet voor. Door de plaatselijke bevolking en door anderen werden meerdere namen aangedragen die voor plaatsing in aanmerking zouden komen en deze aanvullingen werden enkele weken later ook in de Rijnpost gepubliceerd. Mevrouw Versteeg, mogelijk de vrouw van koster Versteeg van de Vredeskerk, gaf de naam van Gerard van Velthuisen door aan de gemeente, omdat zijn naam ook vermeld was op de gedenkplaat in de Vredeskerk. Op de definitieve lijst werd Van Velthuisen nu wel geplaatst.

Bij de naam van Van Velthuisen is wel een kanttekening te plaatsen. Hij was op 10 december

1942 uitgeschreven uit het bevolkingsregister van Veenendaal. Was hij dan nog wel officieel inwoner van Veenendaal? Doorslaggevend is waarschijnlijk geweest een brief van de burgemeester van Veenendaal van 3 november 1945 waarin hij over Gerard van Velthuisen sprak als 'inwoner mijner gemeente'.

Overlijdensbericht van Gerard van Velthuisen. Veenendaal als geboorteplaats is niet correct en de genoemde laatste woonplaats Weenen ook niet (Gemeentearchief Veenendaal, Archief Rode Kruis, afdeling Veenendaal)

Opvallend is ook dat zijn overlijdensakte wel in Groningen aanwezig is, maar dat zijn overlijden naderhand niet in Veenendaal is ingeschreven. De naam van Gerard van Velthuisen komt ook voor op het monument op het kerkplein in Uithuisen (gemeente Eemsmond) in Groningen waar hij tijdens de Tweede Wereldoorlog enige tijd heeft gewoond. Dit monument werd opgericht ter nagedachtenis aan de medeburgers uit Uithuisen die tijdens de bezettingsjaren door oorlogshandelingen waren omgekomen. Opvallend is dat ook min of meer tijdelijke inwoners, zoals Gerard van Velthuisen, op deze wijze werden geëerd.

Tenslotte is in Buurtstede, in de nieuwe wijk Veenendaal-Oost, het Van Velthuizen erf naar Gerard van Velthuisen genoemd.

Ten slotte

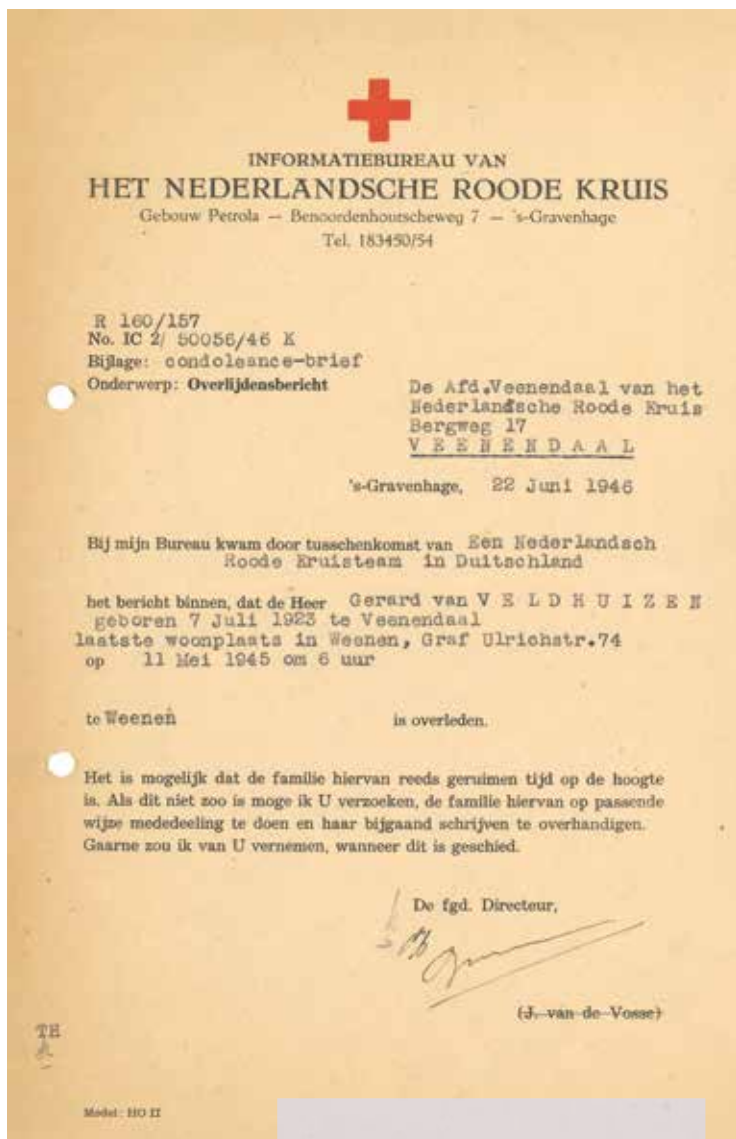
Tijdens het schrijven van dit artikel kwamen enkele vragen naar boven die onbeantwoord blijven. De naam van Gerard van Velthuisen is

de uitschrijving uit het bevolkingsregister van Veenendaal nog wel inwoner van Veenendaal? Dit was immers een criterium waaraan voldaan moest worden om opgenomen te worden op namenwand van het monument aan de Kerkewijk. Op welke gronden kon burgemeester J.H. van Schuppen van Veenendaal in november 1945 stellig verklaren dat Van Velthuisen nog steeds inwoner van Veenendaal was? Waarom is zijn overlijden dan later niet ook in Veenendaal ingeschreven zoals in zulke gevallen gebruikelijk was? Waarom en hoe vrijwillig is Gerard van Velthuisen in 1942 naar Uithuisen vertrokken?

De indruk zou kunnen ontstaan dat schrijver dezes van mening zou zijn dat Gerard van Velthuisen ten onrechte als een Veenendaals oorlogsslachtoffer wordt aangemerkt. Dit is echter geenszins het geval. De bedoeling van dit artikel is, om aan de hand van een concreet geval, te laten zien hoe moeilijk het is om goede criteria vast te stellen om te bepalen wie wel of niet een oorlogsslachtoffer is. Ook is het soms zeer lastig om te bepalen of iemand wel of niet aan die criteria voldoet. Daarbij komt dat een kerkelijke gemeente daar anders over kan denken dan een burgerlijke gemeente. Personen die tijdens de oorlogsjaren vrijwillig in Duitsland zijn gaan werken kwamen niet in aanmerking voor opname op de wand van het monument aan de Kerkewijk. De naam van bijvoorbeeld Pieter van Ede is daar dan ook niet te vinden. Hij ging naar Duitsland om daar te werken en is op 1 december 1944 in München omgekomen. Hij wordt wel genoemd op de plaquette in de Vredeskerk. Het is lastig vast te stellen hoe vrijwillig iemand in Duitsland ging werken. Werd hij of zij door de omstandigheden daartoe min of meer gedwongen. Het is op zich wel mooi dat een kerk zich daarin, misschien onbewust, wat ruimhartiger heeft opgesteld dan de burgerlijke gemeente.

Dit artikel is geschreven aan de hand van alleen schriftelijke bronnen. Mogelijk zijn er lezers die de familie Van Velthuisen hebben gekend en over aanvullende informatie beschikken. De werkgroep oorlogsgraven van de HVOV en ondergetekende houden zich hiervoor aanbevelen.

Met dank aan Aart Aalbers, lid van de werkgroep oorlogsgraven van de HVOV, voor het verstrekken van inlichtingen en illustratiemateriaal.

Door het overlijdensbericht van het Rode Kruis zijn de nabestaanden van Gerard van Velthuisen ervan uit gegaan dat hij in Wenen in Oostenrijk was overleden in plaats van in Weenen in Duitsland (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

vermeld op de plaquette in de Vredeskerk, maar was hij door zijn vertrek in 1942 naar Uithuisen nog wel lid van de hervormde gemeente van Veenendaal? Kerkelijk meeleven was uiteraard niet meer mogelijk. Het is zeer de vraag of hij zijn attestatie in Veenendaal heeft opgevraagd en zich heeft laten overschrijven. Was hij door

Herinneringen van Evert van de Beek

Omdat zijn kleinzoon Gerke benieuwd was naar het leven van zijn grootvader Evert maakte hij een scriptie over diens herinneringen. Voor een gedeelte baseren we dit artikel op deze scriptie.

Evert van de Beek werd geboren op 6 maart 1932. Hij was 8 jaar toen de oorlog uitbrak en nu, op zijn 89ste, is er nog steeds niets mis met zijn geheugen. Zijn vader Johannes was poelier en zijn moeder deed het huishouden. Hij had vijf broers en drie zussen en het grote gezin woonde in één van de zes huisjes van het blok op de Vendelseweg naast de boerderij van Jan Vonk. Het hele blok was eigendom van

Evert sliep met zijn broers en zussen boven en als ze 's morgens wakker werden, moesten ze de sneeuw van het bed schudden. Om de kou buiten te sluiten, kroop iedereen dicht tegen elkaar aan en alleen als een sanitaire stop op het klaarstaande emmertje nodig was, kwam men er uit. De gewone W.C. stond in de schuur. Het was niet meer dan een kist met daarin een ton met deksel. Als de ton vol zat werd hij leeg gegooid over het land. Het was geen pretje om naar de W.C. te gaan, want de ratten hadden er vrij spel.

Door:
Ineke van
Schuppen

Het blokje huizen aan de Vendelseweg. In het tweede huis van rechts woonde de familie Van de Beek op nummer 65. (collectie E.J. van de Beek)

Vonk. Vader Johannes had van Jan Vonk achter het huis een stukje land gehuurd van ongeveer anderhalve hectare en daar werden de benodigde groenten verbouwd. Hoewel het gezin het verre van breed had, kon men eten van de zelf verbouwde groentes. Melk werd gekocht bij Jan Vonk en wat men dan verder nog nodig had, werd gehaald bij kruidenier Wijnberg in de Hoofdstraat. De huur van het huis met inbegrip van het stuk grond bedroeg f 2,50 per maand, maar het huis was oud en slecht. Als het sneeuwde in de winter, kwam de sneeuw door de kieren van de bakstenen naar binnen.

Kruipruimte

Beneden bestond het huis uit een voor- en een achterkamer, die werden gescheiden door de bedstee van de ouders. Daaronder zat een kruipruimte voor aardappels. Deze kleine ruimte werd in de oorlog ook als onderduikruimte gebruikt. Broer Jan wilde nog wel eens iets stelen van de Duitsers en dan gebruikte

hij de kruipruimte om zich te verbergen. Het luik ging er vervolgens weer op, er werd een stoel op geplaatst en niemand die wat zag. De voorkamer werd gebruikt voor visite, maar de kamers waren zeer eenvoudig gemeubileerd. Er was een kachel die werd gestookt op steenkoolsloffen en hout en hoewel er wel elektriciteit was, werd daar uiterst spaarzaam mee omgegaan. In de oorlog was lamplicht sowieso niet nodig, want op last van de Duitsers moesten de huizen verduisterd worden.

Op het stuk land werden alle werkzaamheden met de hand gedaan. Vader Johannes gooide bijvoorbeeld met de griep de aardappels uit de grond en dan liepen de kinderen er achteraan

om de aardappels op te rapen. Rogge binden, dorsen, het hanteren van de zeis, het werd allemaal handmatig gedaan. Oudste zoon Jan was oud genoeg om mee te helpen, de overige kinderen waren nog te jong. De zusjes Cor en Eef hielpen in het huishouden. Veel wijken kenden vroeger een buurtvereniging, die ook uitstapjes organiseerde. Ook de Vendelseweg kende zo'n buurtvereniging. Een geliefd uitstapje was kersen eten in de Betuwe, waar men met paard en wagen naar toe werd gereden.

Johannes en Antje van de Beek, ouders van Evert (Collectie E.J. van de Beek)

Hulpvaardig

Kenmerkend voor die tijd was dat mensen voor elkaar klaar stonden en elkaar hielpen. Boeren hielpen elkaar bijvoorbeeld om beurten met ploegen of andere werkzaamheden. Als ouders niet meer voor zich zelf konden zorgen, nam één van de kinderen hen in huis, want een bejaardenhuis kostte veel te veel geld. Met de gezondheid van de mensen was het niet best gesteld. De tocht en het vocht in de huizen deden daar geen goed aan. Vader Johannes, die bij een poelier in Ederveen werkte, liep bij het slachten van de kippen altijd kippenluis op. Daarom moest hij zich elke dag uitkleden in de schuur als hij van zijn werk kwam. Ziektes ontstonden door gebrek aan goede hygiëne. De fecaliën uit de ton werden bijvoorbeeld over het land verspreid en daar werden dan weer de groentes op gekweekt, waardoor ziektes de kans kregen zich te verspreiden. Dysenterie, kinkhoest, tuberculose en schurft kwamen veel voor. Toen zus Cor tyfus opliep, werd ze zes weken in het ziekenhuis in Utrecht opgenomen. De huisarts van het gezin Van de Beek was dokter Kets en hoewel ook de arme mensen wel

naar de dokter gingen, werd er voor de mindere kwalen sneller naar een huismiddeltje gegrepen. In het begin van de oorlog ging een broer van moeder Antje, Henk van Ginkel, zijn meisje in Amsterdam bezoeken. De Duitsers hielden juist in de trein van Veenendaal-De Klomp naar Utrecht een razzia en alle mannen, die in deze trein zaten, werden opgepakt. Henk werd naar concentratiekamp Amersfoort gebracht en van daaruit werd hij op transport gesteld naar Duitsland. De familie heeft hem nooit meer gezien, want uiteindelijk is hij omgekomen in kamp Buchenwald.

Evacuatie

De grote evacuatie vond plaats op 10 mei 1940 en dus moest ook de familie Van de Beek huis en haard verlaten. Omdat het gezin zo groot was en moeder in verwachting was, werden ze met een auto naar Elst gebracht waar de kolen-schuiten lagen. Op hun tocht naar Elst kwamen ze langs het Schupse Bos waar Vader Van de Beek een stalletje beheerde met limonade en versnaperingen. Die verkocht hij aan de militairen die in de tegen overgelegen Eikelenkamp waren gelegerd. Net voor de evacuatie haalde hij het stalletje nog snel leeg, maar hij nam wel het nodige van de voorraad mee om aan boord uit te delen.

Het jongste kind lag nog in de kinderwagen en moeder Van de Beek kreeg met veel moeite de kinderwagen op twee wielen de loopplank over. Er zaten heel veel mensen op de boot, die allemaal hun behoefte moesten doen in een ton die in het midden van de boot stond. Er is niet veel fantasie voor nodig om in te denken hoe erg dat was. In Oudewater verlieten de opvarenden de boot en dat was maar net op tijd, want de boot werd door de Duitsers gebombardeerd. Evert en familie werden opgevangen op een boerderij, waar ze in de schoongemaakte stal werden ondergebracht. De boer was een vriendelijke man en drie weken lang heeft de familie daar een hartelijk onderkomen gehad. Omdat er net een koe had gekalfd, kregen de kinderen biestepap te eten en ze vonden het heerlijk. De terugkeer naar Veenendaal was spannend, want de grote vraag was vooral of de varkens er nog zouden zijn. De kans dat de Duitsers die meegenomen zouden hebben, was groot. Maar tot ieders verrassing en verbazing liepen de varkens vrolijk rond. Zij hadden zich al die tijd in leven gehouden met de boerenkool die op het land stond.

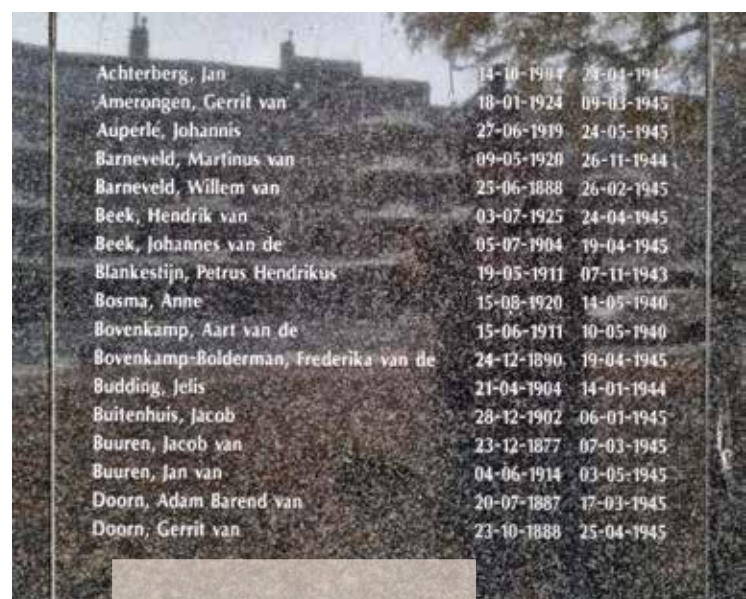
Voedseltochten

De familie had wel te eten, maar het was niet genoeg voor het grote gezin. Op fietsen met massieve banden werden diverse voedseltochten ondernomen onder andere naar Barneveld. Nog vers in het geheugen ligt de keer dat Evert met een paar vrienden clandestien aardappels gingen rooien in Achterberg. Met een volle kinderwagen liepen de jongens terug naar Veenendaal, maar ze werden helaas aangehouden door een Duitse soldaat. Ze werden naar het Oudeliedenhuis gebracht, waar behalve de reguliere bewoners ook Duitsers waren ondergebracht en waar ze de alle aardappels moesten schillen. Zonder aardappels kwamen ze weer thuis. Een andere gevaarlijke actie was het stelen van brood van de Duitse karren. Met paard en wagen brachten de Duitsers brood van Barneveld naar Veenendaal. Eén van de jongens holde dan achter de wagen aan om er zoveel mogelijk broden af te gooien, die de rest van de groep dan als de gesmeerde bliksem op moest rapen. Het was een gevaarlijke bezigheid, want de Duitsers kenden geen pardon. Ze brachten de voedingsmiddelen naar een magazijn in Veenendaal, dat geen ramen had maar tralies. Achter die tralies hingen worsten. De jongens hadden een spijker getimmerd op een lange stok en met dit gereedschap konden ze zo de worsten er af tikken. Maar Evert heeft met eigen ogen gezien hoe een man werd doodgeschoten, omdat hij aardappels aan het stelen was. Een passerende SS-er haalde een pistool uit zijn zak, schoot de man dood en fietste vervolgens gewoon door.

Overlijden vader en moeder

Erg droevig was het dat op 10 maart 1944 moeder Antje tijdens de zwangerschap van haar tiende kind een miskraam kreeg en daaraan overleed. Vader Johannes bleef achter met negen kinderen. Maar het ergste moest nog komen. De oorlog was bijna voorbij, toen de Canadezen op 19 april 1945 vanaf Ede granaten afvuurden. De granaten misten hun doel, maar troffen het huis van de familie Van de Beek. Johannes, die net de luiken aan het dichtdoen was werd geraakt en overleed ter plekke. Evert Jan was met zijn driejarig zusje Annie op het land achter de woning. De kinderen drukten zich plat tegen de grond en lagen er tussen de gloeiende scherven. Een groot probleem was toen wat er met de negen kinderen moest gebeuren. Oudste broer Jan ging vrijwillig als soldaat naar Indië, de oudste

twee zussen gingen in de huishouding werken bij mensen in Apeldoorn en Steven, vier jaar oud, ging naar een pleeggezin. De overige vier broers en een zus verbleven tijdelijk bij opa en oma Van Ginkel, maar werden daarna in Huis ter Heide in Soesterberg ondergebracht. Het bleek een kamp te zijn, waar ze zich krijgsgevangenen voelden. Ze zaten er tussen NSB-ers en politieke gevangenen en konden niet naar school. Aan de overkant stond een villa, waar Canadese soldaten gehuisvest waren. Ook daar zijn ze een poosje geweest, maar na twee maanden werden ze onder het voorwendsel dat ze naar familie zouden gaan, overgebracht naar de Martha Stichting in Alphen aan de Rijn.

Achterberg, Jan	14-10-1911	21-01-1945
Amerongen, Gerrit van	18-01-1924	09-03-1945
Auperle, Johannes	27-06-1919	24-05-1945
Barneveld, Martinus van	09-05-1920	26-11-1944
Barneveld, Willem van	25-06-1888	26-02-1945
Beek, Hendrik van	03-07-1925	24-04-1945
Beek, Johannes van de	05-07-1904	19-04-1945
Blankestijn, Petrus Hendrikus	19-05-1911	07-11-1943
Bosma, Anne	15-08-1920	14-05-1940
Bovenkamp, Aart van de	15-06-1911	10-05-1940
Bovenkamp-Bolderman, Frederika van de	24-12-1890	19-04-1945
Budding, Jelis	21-04-1904	14-01-1944
Buitenhuis, Jacob	28-12-1902	06-01-1945
Buuren, Jacob van	23-12-1877	07-03-1945
Buuren, Jan van	04-06-1914	03-05-1945
Doorn, Adam Barend van	20-07-1887	17-03-1945
Doorn, Gerrit van	23-10-1888	25-04-1945

In de namenlijst van oorlogsslachtoffers op het monument aan het Stationsplein is ook de naam van Johannes van de Beek vermeld (foto: Hennie Henzen)

Martha Stichting

Het was een strenge instelling, maar het was er beter dan in Huis ter Heide. Omdat iedereen werd ingedeeld op leeftijd, werden de kinderen gescheiden. Zusje Annie van drie jaar werd naar het kindertehuis gebracht en de vier broers Ries, Johan, Henk en Evert werden verdeeld over vier verschillende paviljoens. Zowel Henk als Evert werden naar de afdeling K.W.J gestuurd. De letters stonden voor Kleine Werk Jongens. Evert ging er in de bakkerij werken, waar hij als taak kreeg te gaan venten bij de klanten. Een paar jaar later, het was toen al 1952, werd hij te werk gesteld bij een bakker in Amsterdam. Omdat hij het niet zo naar zijn zin had bij deze bakker, werd hij vanuit de Martha Stichting overgeplaatst naar bakker

Middelhoven in Veenendaal. Helaas waren de verdiensten minimaal en de maat was vol toen de bakker hem vroeg of hij 's avonds voor niets wilde overwerken. Hij nam ontslag bij de bakker, maar hij wilde niet terug naar de Martha Stichting. Hij ging uit op ander werk en dat vond hij

Broer Jan wordt in 1957 uitgeleide gedaan bij zijn vertrek naar Australië. V.l.n.r. Chauffeur Waaijenberg, Henk, Johan, Eef, Ab Verkuil (de man van Eef) en Evert. Jan zit op de koffer (collectie E.J. van de Beek)

bij koekjesfabriek NOBO in Ederveen, waar hij ovenist werd. Intussen had bakker Middelhoven naar de Martha Stichting gebeld dat Evert werk geweigerd had. Zijn toezichthouder uit Alpen, de heer Offringa, kwam naar Veenendaal om polshoogte te nemen, maar toen hij hoorde dat Evert al ander werk had gevonden, werd dat goedgekeurd en kon hij in Veenendaal blijven. Ook in 1952 emigreerde oudste broer Jan naar Australië. Evert was op dat moment in de kost bij een familie in de Gortstraat. Hij was nog geen 21 en stond daarom nog steeds onder toezicht van de Marthastichting. De hele familie ging broer Jan naar de boot in Rotterdam brengen en uiteraard kwam Evert veel later dan de toegestane tijd in Veenendaal terug. Hem werd daarop zo de kast uitgeveegd op zijn kostadres, dat hij stante pede vertrok en bij zijn grootmoeder in het Achterkerk ging slapen. Hij is nooit meer terug gegaan naar de Gortstraat.

Ontslag

Bij de NOBO kwam hij te werken onder een vroegere NSB-er en nadat hij geweigerd had orders van deze man aan te nemen, werd hij op staande voet ontslagen. Vervolgens kon hij terecht bij de D.S. van Schuppen. De meeste mensen woonden in de buurt van de fabriek,

maar de D.S. bezat ook een aantal arbeidershuisjes aan de Zandstraat en de Wilhelminastraat. Het waren kleine en vochtige woningen. In de fabriek werden ploegendiensten

Op bezoek bij Jan in Australië. V.l.n.r. Steven, Ries, Jan, Cor, Eef, Annie, Evert en Johan (collectie E.J. van de Beek)

gedraaid. De eerste groep begon om 6.00 uur tot 14.00 uur, de tweede groep werkte vervolgens tot 22.00 uur en de derde groep werkte tot 6.00 uur. Elke groep had twintig minuten pauze. Twaalf jaar lang werkte hij er met plezier op diverse afdelingen, maar er brak een slechte tijd aan voor de fabriek en samen met 600 andere werknemers kreeg hij ontslag. Gelukkig vond hij weer werk bij Van Harn Installatietechniek, waar hij vanaf 1966 25 jaar tot volle tevredenheid heeft gewerkt. In 1992 maakte hij gebruik van de VUT-regeling.

Evert trouwde op 6 september 1956 met Gijsje van de Vliert. Hij had niet veel kunnen sparen want het grootste gedeelte van het geld dat hij verdiende ging naar het weeshuis en later naar

Het echtpaar Evert en Gijsje van de Beek (Collectie E.J. van de Beek)

het kosthuis. Daarom werd de bruiloft betaald door de ouders van Gijsje. Het echtpaar kreeg twee dochters. Gijsje overleed op 31 december 2015.

De geschiedenis en het ontstaan van de Joodse begraafplaats aan de Parallelweg in Veenendaal

Veenendaal kent enkele begraafplaatsen: de algemene begraafplaats aan de Munikenweg, de gesloten algemene begraafplaats aan het Kostverloren, een Rooms Katholieke begraafplaats aan de Nieuweweg Noord en ook nog een wat onbekende Joodse begraafplaats aan de Parallelweg

Sinds wanneer en hoe is het gekomen dat Joden zich in Veenendaal gesetteld hebben? Rond 1630 waren het roerige tijden met oorlogen in het Oosten van Europa en dat gold ook voor Duitsland. Wie hier ook ernstig de dupe van waren, waren (natuurlijk) de Joden. Ze werden vervolgd en zochten een veilig heenkomen in onder andere Nederland. Als Jood kreeg je niet overal een warm welkom. In de stad Utrecht en directe omgeving bijvoorbeeld was het niet toegestaan je daar als Jood te vestigen. Het was wel toegestaan om overdag handel te drijven in dit gebied, maar bij het vallen van de avond moest je als Jood wegwezen. Over antisemitisme gesproken. Dit betekende dat Joden zich elders in onze provincie begonnen te vestigen en zo zijn ze vanaf 1630 ook in Veenendaal gekomen. Voor deze mensen kwam er in 1655 een 'nood synagoge'. Het aantal Joden liet het toe om zo hun diensten te kunnen houden. Zo rond 1750 gingen de in Veenendaal wonende Joden zich organiseren, wat tot gevolg had dat ze een kleine synagoge in gebruik konden nemen. Ook was er een tijd dat er twee synagogen in Veenendaal waren. Dat had te maken met het feit dat de grens van de provincies Utrecht en Gelderland de plaats in tweeën deelde. We spraken over Stichts en Gelders Veenendaal. De beide Joodse gemeenschappen werden in 1793 weer samen gevoegd.

Begraafplaats in Wageningen

In deze Joodse gemeenschap stierven uiteraard ook mensen en die moesten begraven worden. Dit nu gebeurde meestal in Wageningen. Wageningen had rond 1667 een Joodse begraafplaats gekregen. De Joodse gemeenschappen van Wageningen en Veenendaal

hadden in een contract besloten samen de kosten te delen en ook zorg te dragen voor het beheer van de begraafplaats. Op de niet meer bestaande Joodse begraafplaats in Ede zijn ook nog enkele Veenendaalse Joden begraven. Het begraven van overleden Joodse inwoners had wel wat consequenties: het was in die tijd een hele tocht naar Wageningen. Meestal werd de overledene per aak naar Wageningen

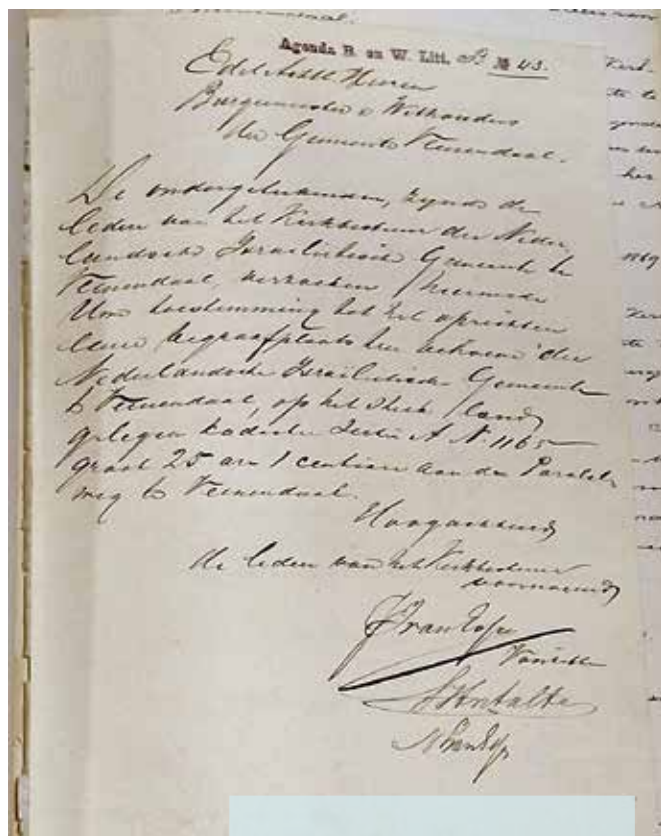
Joodse begraafplaats aan het Kerkhofpad te Wageningen (bron: Wikipedia)

gevaaren en dat was een tocht van ruim drie uur. De Grift zelf passeerde Wageningen op een behoorlijke afstand. Vandaar dat er bij het aanleggen in het Binnenveld nog een heel stuk met een kar afgelegd moest worden om bij de begraafplaats te komen. Later werd een kanaal gegraven vanaf de Grift in het Binnenveld naar Wageningen en het voordeel daarvan was dat men veel dichterbij de stad Wageningen kon komen. Men kon toen punteren van Veenendaal

Door:
Jaap Krocké

naar Wageningen. Mensen die deze kosten niet op konden brengen, moesten met een kar te voet van Veenendaal naar Wageningen. Omdat in de Joodse traditie de doden na één à twee dagen begraven moesten zijn, kon dit vrij problematisch zijn. Al deze dingen bij elkaar genomen was er een duidelijke behoefte om in Veenendaal een eigen Joodse begraafplaats te hebben. Ook was de verwachting dat de

altijd van bescheiden omvang geweest. Een langzame groei was er in het begin van de 19e eeuw. Het aantal inwoners van Veenendaal bedroeg rond 1870 3730, waarvan er 101 Joods waren. Het aantal Joden nam na 1880 wat af. Dit was echter geen reden voor hen niet langer te streven naar een eigen begraafplaats in Veenendaal. Na gesprekken tussen de Joodse gemeenschap en het Veenendaalse College van B&W werd er groen licht gegeven de gewenste begraafplaats te mogen realiseren. Het was inmiddels maart 1899. De Joodse gemeenschap kon een stuk grond aan kopen langs de Parallelweg, begrensd door deze weg en de in 1886 in gebruik genomen spoorlijn Amersfoort Kesteren, Nijmegen en er reed zelfs een enkele D-trein naar Keulen.

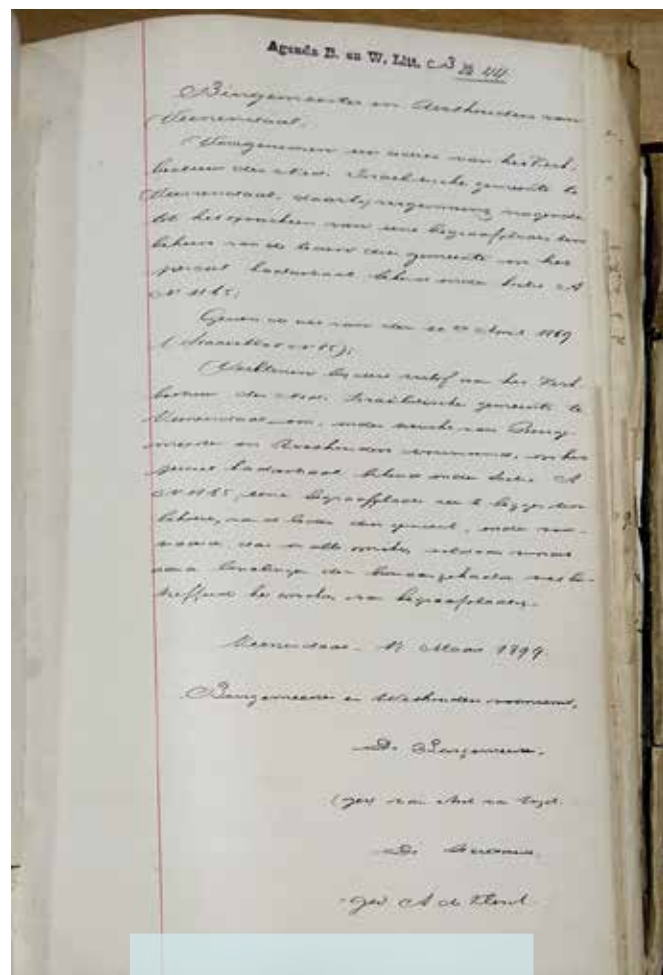

Aanvraag en vergunning voor de aanleg van een Joodse begraafplaats te Veenendaal (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

begraafplaats in Wageningen binnen niet al te lange tijd vol zou zijn. Na overleg met de Joodse gemeenschap gaf het college van B & W in 1899 de Joodse gemeenschap toestemming een begraafplaats aan te leggen. De Joodse gemeente had inmiddels al een stuk grond aangekocht aan de Parallelweg, ruim een kilometer van het centrum. Tussen de percelen nummer 62 en 72 is de Joodse begraafplaats te vinden. Om rust te creëren voor de doden zijn de meeste Joodse begraafplaatsen buiten de bebouwde kom gesitueerd, maar door oprukkende bebouwingen is dit gegeven inmiddels lang achterhaald.

Groen licht

De Joodse gemeenschap in Veenendaal is

Aanvraag en vergunning voor de aanleg van een Joodse begraafplaats te Veenendaal (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Het aangekocht perceel heeft een oppervlakte van 2100 m² en hiervan is 900 m² destijds in gebruik genomen als dodenakker. De Joden noemen hun begraafplaatsen liefdevol 'huis der levenden'. De begraafplaats wordt omgeven

door een beukenhaag en een hek met spijlen. Het toegangshek bestaat uit twee delen, die bijna altijd gesloten zijn. Uitzonderingen zijn 4 mei en Open Monumentendag, mits die niet op de sabbat vallen.

Metaheerhuis

De Veenendaalse begraafplaats heeft zoals vaak op Joodse begraafplaatsen een metaheerhuis: Bet Tohora in het Hebreeuws. Dit huis is bedoeld voor de rituele reiniging van de overledene. Dat reinigen werd gedaan door een groepje speciaal hiervoor aangestelde mensen. Voorafgaande aan de begrafenis wordt in het metaheerhuis een lijkrede uitgesproken. Hierna gaat de dode op de baar onder het reciteren van bepaalde psalmen naar het graf. De Joodse begraafplaats in Veenendaal beschikt over een bijzonder indrukwekkende baar, volgens zeggen zijn er hier twee van in Nederland. De begraafplaats is begin 1900 in gebruik genomen met de begrafenis van een

Toegangshek van de Joodse begraafplaats met daarachter het metaheerhuisje (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

elf maanden oud kindje. Dit kindje is overleden op 1 februari 1900 en ook op deze datum begraven. Hier is geen steen geplaatst, want dat was niet gebruikelijk bij overleden kinderen die nog geen jaar oud waren. Officieel wordt er een aantal graven van 21 genoemd, maar dit moeten er eigenlijk 22 zijn.

Oorlogsgraven

Er zijn drie graven als oorlogsgraven te betitelen.

1. Het graf van Joseph van Praagh, die overleden is tijdens zijn onderduik in de Da Costastraat. Hij werd daar in eerste instantie in de

tuin begraven, maar na het einde van de oorlog werd het lichaam opgegraven en herbegraven op de Joods begraafplaats. Aanvankelijk stond er geen steen op zijn graf, maar op 4 februari 2015 werd de steen alsnog geplaatst. Hierbij waren diverse mensen aanwezig, waaronder opperrabbijn Jacobs.

2. Het graf van Gerda Pinto. Op de vlucht van Arnhem naar Veenendaal belde ze in psychotische toestand aan bij de familie Alberti aan de Buurtlaan. De familie nam haar op, maar na drie weken was haar lichamelijke toestand dermate slecht, dat ze daar is overleden op 10 juni 1943, slechts 20 jaar oud.

3. Het graf van Emma van Essen-Frankenstein, overleden op 5 december 1942. Zij en haar man werden opgeroepen om naar Amsterdam te gaan, maar toen ze daar zag wat de bedoeling was, heeft ze een einde aan haar leven gemaakt. Haar man Abraham Levie (Bram) werd op 2 januari 1943 naar een vernietigingskamp gedeporteerd en is daar overleden.

Emma van Essen-Frankenstein (Collectie Stadsarchief Amsterdam)

Op de begraafplaats is de naam Van Essen veel te zien. Het waren groothandelaren in onder andere kruiden en specerijen. Ook is er het graf te vinden van huisarts Aaron Hekster. Hij was tevens raadslid en hij heeft veel gedaan voor de aanleg van waterleiding en op het gebied van hygiëne en sociale misstanden. Ook is hij de stichter van het openbaar onderwijs in

Veenendaal. Op zijn graf is een gedenksteen geplaatst voor zijn vrouw Emma Vogelstein, omgekomen in kamp Sobibor.

Verkocht

Toen een aantal Joden na de oorlog terug keerde, kregen ze te horen dat de begraafplaats door de Duitsers was verkocht aan een zekere C. Boers. Hij had al het hout op de Joodse begraafplaats laten kappen voor verkoop. Toen in 1945 Reinold van Essen het Joodse eigendom opeiste, was de heer Boers overleden en bleek zijn familie geen aanspraak meer te willen maken op de Joods begraafplaats. Na wat juridisch gehakketak kwam de begraafplaats weer terug in handen van de Joodse gemeente. Ondanks het feit dat een aantal Veenendaalse Joden de oorlog overleefde, was deze onvoorstelbare tijd toch de nekslag voor de Veenendaalse Joodse gemeenschap. Joden gingen wonen in grote steden als Amsterdam of zij verhuisden naar Israël. De joodse begraafplaats is in de vijftiger jaren overgegaan naar de NIG: De Nederlands Israëlitische Gemeente Utrecht.

Financiële middelen

Daarna verzorgde een aantal Joden de begraafplaats, maar toen dat stopte vroeg de NIG de gemeente Veenendaal om hulp. De stichting had niet de financiële middelen om zelf voor het onderhoud zorg te dragen. De gemeente verklaarde zich bereid om de paden te onderhouden en om vier maal per jaar het gras te maaien. Zo'n 28 jaar geleden verscheen een foto in een Veenendaalse krant, die liet zien hoe verwaarloosd de begraafplaats was. Wilke Middelhoven, die dit zag, kaartte het aan bij de Hervormde Westerkerk en hieruit ontstond een vrijwilligersploeg, die het onderhoud ter hand nam. Enkele jaren geleden kwamen er door ouderdom en ziekte van vrijwilligers wat problemen om de onderhoudsgroep in stand te houden, maar na oproepen via een aantal plaatselijke kerken en oproepen in de plaatselijke pers kunnen we nu beschikken over circa achttien vrijwilligers. Mensen uit diverse kerkelijke gezindten werken hier in een bijzonder fijne onderlinge sfeer samen om dit monument te onderhouden en behouden. Van groot belang zijn de uitstekende contacten met de gemeente Veenendaal. De begraafplaats kreeg de beschikking over deugdelijk onderhoudsmateriaal en er werden aanspreekpunten ingesteld, waar wij om hulp kunnen vragen als

het onze kracht te boven gaat.

Restauratie

Een kroon op deze werkzaamheden is de restauratie van het danig in verval geraakte metaheerhuis. Met de NIG in Utrecht en de vrijwilligers wordt er van alles gedaan om gelden in te zamelen om dit gebouwtje weer in goede staat te krijgen.

De begraafplaats in verwaarloosde staat (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Verheugend is, dat er in september 2021 al een begin mee is gemaakt. De NIG in Utrecht is vast van plan dit monument een onderdeel te laten zijn van de Veenendaalse gemeenschap. Het plan is om scholen en groepen rond te leiden op 'onze' Joodse Begraafplaats. Tevens zijn er plannen om in het gerestaureerde metaheerhuis informatie te tonen over de verdwenen Veenendaalse Joodse gemeenschap. Het is van groot belang dat het verhaal van de voormalige Veenendaalse Joodse gemeenschap niet zal verstommen. Onze taak is dit verhaal door te blijven geven nu en aan komende generaties.

Tekst op het metaheerhuisje (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Weten waar we wonen

Het idee was er al langer, maar sinds de oplevering van de nieuwe wijk Veenendaal-Oost werd het wel erg manifest...Pratend met nieuwe mensen bij het koffiedrinken of een gesprek opvangend achter me in de kerkzaal, werd het me duidelijk dat het toch wel leuk zou zijn om te weten waar we wonen.

Zeg nou zelf...als je ingeschreven staat op de Meurshof of woonachtig bent op de Beginstraat... Toch zijn de verhalen achter elke straatnaam best de moeite waard. Vandaar een nieuwe rubriek, waarin straatnamen uitgelegd worden, zodat we weten en waarderen waar we wonen. Een woord van dank aan Peter Will (inmiddels overleden) en voormalig gemeentearchivaris van Veenendaal, Gert Groenleer.

Cavalerieweg

Het noordelijk deel van Dragonder-Oost grenst aan de bestaande wijk Dragonder. Bij de straatnamen wilde de straatnamencommissie van de gemeente Veenendaal

Ook werd nagedacht over slagvelden als de Krim (1853-56), Verdun (1916) en de Ardennen (1944).

Uiteindelijk sloot men aan bij de letterlijke betekenis van Dragonder. Een dragonder was een militair, die zich te paard verplaatste, maar te voet vocht. De straatnamen in het noordelijk deel zijn allemaal vormen van militairen te paard. Waar infanteristen zich te voet verplaatsen en te voet vechten, verplaatsen en vechten cavaleristen te paard. Het woord cavalerie komt van het Latijnse *caballus* (in het Frans 'ch val' geworden) wat paard of knol betekent. De Cavalerieweg verwijst dus naar alle militairen te paard.

Door:
Constant van
den Heuvel

Uniformen van de Nederlandse cavalerie ca. 1787-1790 (Collectie Rijksmuseum Amsterdam)

aansluiten bij het krijsbedrijf en bij het achtervoegsel "veld", zoals Tarweveld en Boekweideveld. In een vroeg stadium werd ondermeer gedacht aan vechtende volken, zodat er namen bedacht zijn als Tubantenveld en Frankenveld.

Nobelstraat

De gemeente wilde dat het "oorlogszuchtig" noorden, zou overlopen in een "vredezaam zuiden". Daar is gekozen voor winnaars van de Nobelprijs voor de vrede.

Deze prijs (waaraan een geldbedrag gekoppeld is), wordt sinds 1901 jaarlijks toegekend aan mensen, die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor de vrede. De Nobelstraat verwijst naar de initiatiefnemer. De rijke ondernemer Alfred Nobel (1833 – 1896) uit Zweden had het dynamiet uitgevonden en kreeg last van de negatieve gevolgen van deze uitvin-

ding. Om de mensheid ook nog iets anders na te laten, stelde hij per testament vast dat er geldprijzen moesten worden uitgereikte aan "hen, die in het afgelopen jaar de mensheid het meeste nut hebben verschaft."

Krantstraat

In het eerste deel van Veenendaal-Oost werd

gekozen voor oorlogsslachtoffers uit Veenendaal. Een van die slachtoffers was de Joodse weduwe Veronica Vrij (meisjenaam Krant), die aan de Prins Bernhardlaan woonde. Tijdens de oorlog dook zij met haar zoontje onder in Utrecht en later in Bussum. Daar werden zij verraden, opgepakt en weggevoerd naar Auschwitz. Op 6 september 1944 werd zij met haar zoontje van vijf jaar vergast. Veronica Vrij-Krant werd 35 jaar. In de Joodse religie is het voortleven van iemands naam erg belangrijk. De gemeente Veenendaal heeft er dan ook goed aan gedaan om haar te herdenken via de Krantstraat.

Abraham Levie van Essen (Collectie Stadsarchief Amsterdam)

Van Essenlaan

Misschien is het wel de meest prominente laan in Veenendaal-Oost. Het is de toegangsweg tot de hele wijk. Dat juist daar de naam Van Essen aan is gekoppeld, is geen toeval. De familie Van Essen – geen familie van het slopersbedrijf dat ooit aan de Nieuweweg zat – was in de 20e eeuw de meest in het oog springende vertegenwoordiger van het Veense Jodendom. Deze Van Essenlaan eert zes familieleden, die

omkwamen in de vernietigingskampen.

De familie kwam overigens niet uit Essen, maar had deze naam aangenomen, omdat de echte familienaam Nasher (Nasjer) een wat minder welluidend eetgedrag aanduidde. De Duitse equivalent Essen klonk dan toch iets beschaafder. De familie kwam halverwege de 19e eeuw naar Veenendaal vanuit Medemblik en werd ondermeer bekend, vanwege de levensmiddelenwinkel en slagerij in De Hoofdstraat.

In 1940 woonden in Veenendaal drie bejaarde broers Van Essen: de weduwnaar Nathan Levy (* 1853), Abraham Levy (* 1862) met zijn echtgenote Emma van Essen-Frankenstein en de weduwnaar Simon Levy (* 1865).

Abraham Levy en zijn vrouw hadden een zoon (Leendert Hermann), die met zijn vrouw en twee dochters aan de Kanaalweg woonde. Zijn broer Simon Levy had drie kinderen, waarvan alleen de jongste zoon (Reinhold David) met zijn vrouw in Veenendaal woonde. Reinhold en Femmy van Essen-Cohen hadden geen kinderen, maar wel een aangenomen zoon, die Leo Katz heet(te).

Tijdens de bezetting stierven twee familieleden een natuurlijke dood. De oudste broer Nathan Levy (90) overleed in april 1943. Ondanks de oorlog werd hij begraven op de Joodse begraafplaats aan de Parallelweg. Zijn schoonzus Emma was daar begraven in 1942, maar zij was overleden in Amsterdam, waar ze zich verplicht had gevestigd. Haar stoffelijk overschot werd overgebracht, maar haar man Abraham moest daar blijven. In januari 1943 werd de tachtjarige weggevoerd via Westerbork naar Auschwitz, waar hij direct bij aankomst vergast moet zijn. Hij is de eerste van de zes familieleden, die geëerd wordt middels de Van Essenlaan. Zijn zoon, de advocaat Leendert Hermann, stond in Veenendaal bekend als “de rode Jood” vanwege zijn haarkleur. Hij was een verwoed filmer. Er bestaat nog een filmpje van hem, waar zijn gezin te zien is. Het gezin bewoonde een groot huis aan de Kanaalweg (dat er nu nog staat) en bestond uit zijn vrouw Rachel (Julia Lopes de Leao Laguna) en de dochters Elly (geboren 1926) en Vera (1928). De ouders en dochters doken gescheiden onder op de Veluwe. De meiden hielden nogal van zwemmen en werden daarbij opgepakt. Waarschijnlijk ontmoetten ze hun ouders weer in Westerbork. Het gezin kwam in Auschwitz, waar ze omkwamen in 1943. Elly leefde slechts 17 jaar en Vera kwam om in de gaskamer, toen ze drie weken 15 was.

Oud-gemeenteraadslid Simon Levy van Essen werd kort na zijn 78e verjaardag vermoord in Sobibor. Hij is het zesde familielid dat herdacht wordt door het naambord op de Van Essenlaan. Alleen zijn zoon Reinhold met zijn vrouw overleefden de oorlog. Zij zaten – met Leo Katz - ondergedoken bij de familie Van Dam aan de Savornin Lohmanstraat. Zij zijn inmiddels overleden in Jeruzalem. Daar woont nu ook pleegzoon Leo Katz, die in de erflater is van het geslacht Van Essen.

Een paar jaar geleden bezocht de oude heer Katz met zijn zoon rabbijn Katz te Amsterdam onze woonplaats. Ze wilden ook naar de Van Essenlaan. Ik had het voorrecht om als enige met hen in de auto te zitten. Geloof me: het wordt zeer gewaardeerd dat in onze wijk de familie Van Essen herdacht wordt. En in Jeruzalem is inmiddels een foto aanwezig met het bordje “Van Essenlaan”.

Huzarenpad

Centraal in het oudere deel van Dragonder-Oost ligt het Gele Rijderspad aan weerszijden langs het water. Het wordt echter – met de karakteristieke brug als hoogtepunt – gekruist door een weg, die in noordelijke richting “Jagerspad” en in zuidelijke richting “Huzarenpad” heet. In deze bijdrage wil ik iets vertellen over deze het Huzarenpad.

In het oudere deel van Dragonder-Oost zijn de straatnamen genoemd naar militairen te paard en het Huzarenpad vormt geen uitzondering. De naam Huzaar vindt zijn oorsprong in het Hongaars en betekent zoveel als “vrijbuiters”. Vanaf de vijftiende eeuw waren deze Huzaren actief als ruiters, die opvielen door hun kleding in opvallende kleuren. Zo waren hun uniformjassen fel groen of lichtblauw met gele tressen. Vaak vochten Hongaarse Huzaren in Oostenrijkse dienst tegen de Turken.

Hun prestaties als militaire ruiters maakten nogal indruk. In 1757 namen Hongaarse Huzaren zelfs korte tijd Berlijn in, terwijl het leger van de toenmalige Pruisische koning Frederik de Grote nagenoeg onverslaanbaar was. Dergelijke verhalen hebben onze taal de term “huzarenstuk(je)” opgeleverd, waarmee uitzonderlijke prestaties worden aangeduid. Ook werden de Huzaren er vaak op uitgestuurd om vijandelijk gebied te verkennen. Om onopgemerkt te blijven, was het koken van voedsel niet mogelijk. Zodoende namen ze koud voedsel mee dat gemengd werd tot een salade, die bekend werd als huzarensalade.

Ook andere landen richtten hun eigen militaire onderdeel op dat de naam Huzaren kreeg. In Nederland werd er eveneens een regiment Huzaren opgericht. Koning Willem I gaf in 1813 aan Willem François Boreel de opdracht om een regiment Huzaren op te zetten. Dit regiment werd bekend als de Huzaren van Boreel en bestaat nog altijd. Inmiddels zijn er bijna geen ruiters meer bij het onderdeel en worden de taken uitgevoerd met behulp van pantserwagens.

Nederlandse Cavalerie Regiment
Huzaren rond 1825 (wikipedia)

In 1959 haalde prins Bernhard de Hongaarse huzaar Géza von Hazslinszky naar Nederland. Zelfs koningin Beatrix heeft nog les van hem gehad. Mocht Hare Majesteit u of jou komende Koninginnedag nog eens aanspreken, is het misschien een leuke start om te vertellen dat je op het Huzarenpad woont...

Uit het archief van de gemeente Veenendaal

Een nieuw jaar betekent ook weer nieuwe plannen. In de huidige omstandigheden is het echter nog maar de vraag welke plannen ook daadwerkelijk uitgevoerd kunnen worden.

Door:
Janneke van
den Berg

Als alles meezit kunnen we in ieder geval de lessen over de Tweede Wereldoorlog eindelijk gaan geven. Deze lessen worden gegeven in samenwerking met Oud Veenendaal en Museum Veenendaal. Het oorspronkelijke project is al in 2018-2019 ontwikkeld, maar is op een paar proeflessen na nog nooit uitgevoerd. We kijken er naar uit om de Veenendaalse kinderen kennis te laten maken met dit belangrijke stuk geschiedenis.

foto's die voor Veenendaal belangrijk zijn aan de zorg van het gemeentearchief hebben toevertrouwd. De collectie bevat afbeeldingen van belangrijke gebeurtenissen uit de jaren '60 t/m '80. Alle ca. 2000 foto's zijn inmiddels overgebracht naar een restauratieatelier waar de foto's gerestaureerd en zuurvrij verpakt worden voor langdurige bewaring. Als ze terugkomen in Veenendaal, zullen we een begin maken met het scannen en online plaatsen van deze mooie collectie.

Afbraak van huizen aan de Markt in de jaren '60
(Collectie Artifoto, Gemeentearchief Veenendaal)

In de afgelopen twee jaar zijn we doorgegaan met alle lopende zaken. In een vorig nummer vertelde ik al dat we twee lang slepende auteursrechtenkwesies hebben kunnen oplossen. Een daarvan heeft geleid tot een mooie aankoop: een deel van de collectie van fotozaak Artifoto. Eigenaar Marco Davelaar heeft inmiddels besloten de winkel te sluiten, we zijn erg blij dat hij en zijn vader Evert de

Er is ook minder goed nieuws. In november meldde archivaris Rob Urban dat hij de overstap maakt naar het gemeentearchief van Ede. Dat betekent voor Gemeentearchief Veenendaal weer een periode van onzekerheid over de toekomst. Terwijl ik dit schrijf zijn we ook nog in lockdown, waardoor onze zeventien vrijwilligers noodgedwongen thuis zitten en niet verder kunnen met hun werkzaamheden. Hopelijk duurt deze situatie niet lang en kunnen ze snel weer aan de slag. Het afgelopen jaar hebben ze bewezen dat ze heel hard kunnen werken. In een half jaar tijd zijn er maar liefst 10.000 foto's gedigitaliseerd! Verder hebben ze drie delen van het Veenregister getranscribeerd, verschillende archieven geïnventariseerd en de transcriptie van de notulen van burgemeester en wethouders voltooid. We zijn dan ook erg trots op de vrijwilligers!

Als u dit leest hopen we weer open te zijn voor bezoekers. En voor wie om andere redenen in het gemeentehuis moet zijn, loop eens langs bij onze tentoonstelling. Tot en met eind maart is het thema 'verkiezingen'. Er is bijvoorbeeld een stembiljet uit 1817 te zien en een oude stembus uit de collectie van het museum.

Wie herkent wie?

Ook deze keer is er weer ruimte om een tweetal foto's aan u voor te leggen en de resultaten van onze zoektocht naar de in de vorige editie geplaatste foto's met u te delen. Helaas hebben we alleen op foto 39 een reactie gehad: Piet Valkenburg herkende zijn grootvader Willem Jacobus Ditewig, geboren op 16 juni 1896. Hij was varkenskoopman (keueskoper) en hij woonde op Achterkerkstraat B300. Waarschijnlijk is het meisje op zijn arm de moeder van Piet:

Antonia (Toos) Ditewig, geboren op 7 oktober 1927. Zijn vermoeden is dat de foto inderdaad op het Achterkerk is gemaakt en dat het gebouw op de achtergrond van sloperij De Ruiter is. Helaas zijn op de andere foto's geen reacties binnen gekomen.

Uw reactie op de nu geplaatste foto's graag per mail naar info@oudveenendaal.nl of per post aan Ineke van Schuppen, Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal.

Door:
Hennie Henzen

43

44

Jaarverslag Historische Vereniging Oud Veenendaal 2021

Wat waren we vorig jaar optimistisch toen we dachten dat het coronavirus na een jaar wel onder controle zou zijn. Helaas, ook 2021 was in de ban van Covid19.

Door:
Ineke
van Schuppen

Elke keer als we hoopten dat een bijeenkomst met inachtneming van de voorgeschreven maatregelen toch door kon gaan, kwamen we bedrogen uit. En wij zijn niet de enigen die er moedeloos van worden. Alle verenigingen hebben met deze uitzonderlijke situatie te maken. Gelukkig konden achter de schermen een aantal activiteiten toch doorgaan.

Documentatiecentrum

Net als in 2020 is ook in 2021 het documentatiecentrum door de landelijke bepalingen een aantal keren gesloten geweest. Gelukkig heeft dat diverse schenkers er niet van weerhouden om films, documenten en foto's aan de HVOV te schenken of beschikbaar te stellen voor digitalisering. We stellen dat zeer op prijs. De stap naar ons nieuwe archiveringssysteem heeft weliswaar door corona vertraging opgelopen, maar de werkgroep heeft al wel de nodige voorbereidingen voor de overgang naar het nieuwe systeem kunnen treffen. Er hebben

die als thema "Aan het werk" had, films van oude Veense fabrieken gedraaid. Ook aan het jubileum van de bibliotheek is meegewerkt door middel van een presentatie in het documentatiecentrum. In het Cultureel Café werd in november door de HVOV een lezing verzorgd. Er komen regelmatig verzoeken binnen voor fotomateriaal of informatie over bepaalde onderwerpen. We proberen de aanvragers zo goed mogelijk van dienst te zijn.

geen bijeenkomsten voor het project School en Cultuur plaatsgevonden. Het project behandelt de Tweede Wereldoorlog en kan hopelijk dit jaar weer opgepakt worden. In oktober werden in het kader van de Dag van de Geschiedenis,

Werkgroep Monumenten

De werkgroep Monumenten heeft zich in 2021 beziggehouden met historisch onderzoek naar panden die in de loop der jaren verloren zijn gegaan. Dit onderzoek richtte zich in hoofdzaak op het voormalige Suikervat. Mede door corona kon een en ander nog niet tot een afronding komen. De werkgroep richtte zich ook op het behoud van de huidige brandweerkazerne, maar de gemeenteraad stemde niet in met het verzoek de kazerne te behouden. Helaas zal ook de slangentoren niet aan de sloop ontsnappen. Positief nieuws was te melden over de heroprichting van het mozaïek van de voormalige Talmaschool. Een goede locatie voor dit kunstwerk is inmiddels in het centrum achter de Corridor gevonden. Mogelijk zal plaatsing in 2022 gerealiseerd worden. Ook werd wederom over enkele monumenten advies uitgebracht aan de monumentencommissie van de gemeente.

Werkgroep voormalig kerkje in de Zandstraat

In 2021 kon met succes de onderhandeling met de eigenaar van het voorste deel van het kerkje worden afgerond. Het transport van dit deel heeft in oktober plaats gevonden. Gelukkig is de weg naar restauratie van het kerkje nu geopend. Bij het kerkje worden kleine appartementen gebouwd en het hofje dat daardoor ontstaat, zal de naam Ds. Riekelhof krijgen. We kijken uit naar de voltooiing van het project.

Begraafplaats

De werkgroep Gedenkpark De Oude Begraafplaats heeft van de gemeente een eigen budget gekregen. Daarmee kunnen eventueel benodigde machines en gereedschappen om het park te onderhouden worden aangeschaft.

Verdieping vuile archief

De HVOV heeft in de loop van de jaren zoveel historisch materiaal geschonken gekregen, dat we met ruimtegebrek te kampen. Materiaal dat nog niet gearcheveerd is, wordt eerst opgeslagen in het zogenaamde “vuile archief” en wordt daarvandaan na archivering doorgeschoven naar het “schone archief”. In het vuile archief werd het ruimtegebrek nijpend en de vereniging is dan ook heel blij met de toestemming van de gemeente om een extra verdieping in het vuile archief te creëren.

Ledenbijeenkomsten

Hoewel we onze hoop gevestigd hadden op de decemberbijeenkomst, moest ook die worden geannuleerd. De maart-, juni- en septemberbijeenkomsten waren al eerder geannuleerd.

Het park was opengesteld op Open Monumentendag en circa 140 belangstellenden kwamen een kijkje nemen. Dit project werd in december genomineerd voor de vrijwilligersprijs.

Werkgroep Graven Munnikenweg

Ook hier gooide het Covid19 virus roet in het eten. Het was voor de werkgroep niet mogelijk om de jaarlijkse wandeling langs de oorlogsgraven te organiseren.

Ledenadministratie

Voor onze ledenadministrateur Albert Hempenius is een Davilexpakket aangeschaft, waarmee hij de ledenadministratie gemakkelijker bij kan houden.

Tenslotte

De gemeente Veenendaal heeft een Erfgoedplatform in het leven geroepen. De gemeente wil een bredere nieuwe cultuurvisie ontwikkelen in samenwerking met de diverse culturele organisaties. De HVOV neemt deel aan de bijeenkomsten.

In het jaarverslag over 2020 spraken we de hoop uit dat we onze activiteiten in 2021 weer ouderwets zouden kunnen hervatten. Helaas en tot onze grote spijt hebben we moeten constateren dat dat niet gelukt is. We zullen onze hoop moeten vestigen op 2022.

Financieel verslag 2021

Onze penningmeester Henk de Kleuver heeft ook dit jaar samen met administrateur Berry Henzen goed op de portemonnee van de vereniging gepast. Op deze twee pagina's vindt u de cijfers van het afgelopen jaar. Tevens presenteert Henk de begroting voor 2022.

Door:
Henk de Kleuver

Resultatenrekening per 31-12-2021

	Werkelijk 2021	Begroting 2021	Werkelijk 2020	Begroting 2022
BATEN				
Subsidie documentatiecentrum	29.594	29.325	29.157	30.038
Contributies	19.960	20.000	19.920	20.000
Sponsorbijdragen/donaties	285	-	793	-
Opbrengst verkopen boeken	819	1.300	1.342	1.300
Opbrengst jubileum boek	-	-	10.473	-
Kosten jubileumboek	-	-	-14.943	-
Bankrenten/kosten	-337	-300	-315	-300
	50.321	50.325	46.427	51.038
LASTEN				
Blad Oud Veenendaal	7.792	8.000	7.791	8.000
Porti/envelop blad Oud Veenendaal	2.643	2.800	3.059	2.800
Boeken	60	-	-	-
Afschrijving boekencollectie	2.405	2.405	2.405	2.405
Lezingen/bijeenkomsten	-	500	-	500
Jubileumbijeenkomst	-	-	-	-
Vakgroepen/commissies	258	200	498	200
Administratiekosten	413	200	399	200
Kantoorartikelen/huishoudelijke lasten	154	300	-	300
Bestuurskosten	241	500	509	500
Contributies/lidmaatschappen	16	25	-	25
Website	7.454	425	421	425
Archiveringssysteem	-	-	-	2.839
Open monumentendag	-	-	-1.657	-
Oude begraafplaats	-59	-	-	-
Publiciteit	-	500	-	500
Automatisering	933	500	500	750
HIP	600	600	563	600
Programmacommissie	300	500	300	500
Huur documentatiecentrum	29.594	29.325	29.157	30.038
Overige exploitatielasten doc. centrum	1.103	3.000	536	3.000
Onvoorzien	-	250	-	250
	53.907	50.030	44.481	53.832
RESULTAAT BOEKJAAR	-3.586	295	1.946	-2.794
Naar voorz open monumentendag	-	-	-1.657	-
Van voorz. Boekuitgaven	-	-	4.470	-
Van algemene reserve	-	-	-	-
	-	-	-	-
SALDO	-	-	2.813	-
	-3.586	295	4.759	-2.794

Balans per 31-12-2021

	31-12-2021	31-12-2020
ACTIVA		
VASTE ACTIVA		
Boekcollectie	4.922	7.327
Depot TPG-Post	133	133
	5.055	7.460
VLOTTENDE ACTIVA		
Vorderingen		
Nog te ontv. Bedragen	-	930
Vooruitbetaalde kosten	846	445
	846	1.375
Liquide middelen		
Kas	102	211
Rabobank rek.courant(.106)	3.977	12.835
Rabobank rendement (.603)	72.000	50.000
	76.079	63.046
	81.980	71.881
PASSIVA		
Eigen vermogen		
Algemene reserve	37.177	32.418
Resultaat lopend boekjaar	-3.586	4.759
	33.591	37.177
Voorzieningen/reserveringen		
Voorziening vervanging pc's	2.750	2.250
Voorziening open monumentendagen	6.908	6.452
Voorz. Boekuitgaven	8.530	8.530
	18.188	17.232
Schulden		
Nog te betalen bedragen	901	1.762
Nog te betalen huur	-	-
Vooruitontvangen bedragen	14.850	3.750
Vooruitontv. Contributies	14.450	11.960
	30.201	17.472
	81.980	71.881

Het laatste woord

In ons laatste woord hebben wij het al diverse keren over het coronavirus gehad omdat dit virus ons als vereniging behoorlijk parten speelt.

Door:
Het bestuur

Door dit virus moesten we al diverse keren onze driemaandelijks ledenbijeenkomsten aan ons voorbij laten gaan en dat hebben we allemaal als heel vervelend ervaren. Wat hadden we dat graag anders gewild!

De meest recente ontwikkeling is nu dat er toch een beetje licht schijnt aan het einde van de tunnel. Weliswaar hebben we nog steeds te maken met een variant die erg besmettelijk is, maar wel veel minder ziekmakend. Daarom hopen wij als bestuur van harte dat er de komende periode steeds meer mogelijk is en dat onze ledenbijeenkomsten dit jaar weer doorgang kunnen vinden. Natuurlijk nog met de nodige zorg omgeven, maar toch. Wij als bestuur kijken er naar uit om u allen weer eens te ontmoeten. Hopelijk in maart alweer. Blijf daarom onze publicaties goed in de gaten houden.

Binnen onze vereniging proberen wij achter de schermen de zaken zo goed mogelijk draaiende te houden. Zo zijn wij bijvoorbeeld druk bezig om onze archiefruimte goed op orde te krijgen. Van de gemeente hebben we toestemming gekregen extra vloerruimte (in de vorm van een tussenvloer) aan ons archief toe te voegen. De komende maanden gaan we hiermee aan de slag.

Een ander punt van aandacht is ons adressenbestand met o.a. e-mailadressen. We hebben al diverse keren een oproep gedaan uw e-mailadres aan ons door te geven. Wij willen heel graag een periodieke nieuwsbrief gaan uitgeven en u die via de mail toe sturen. Dus nogmaals de oproep: **“Geef uw e-mailadres aan ons secretariaat door”**. Alvast bedankt.

We hebben voor dit jaar weer ledenbijeenkomsten gepland staan en we geven de data maar vast aan u door nl. 31 maart, 16 juni, 22 septem-

ber en 15 december, alles onder voorbehoud van de ontwikkeling van het coronavirus. **Houdt dus onze publicaties hierover in de gaten.** Omdat we al een lange tijd niet bij elkaar zijn geweest, zal de eerst mogelijke bijeenkomst zeker ook in het teken staan van het vaststellen van een aantal jaarrekeningen waarin het bestuur verantwoording doet van het gevoerde financieel beheer.

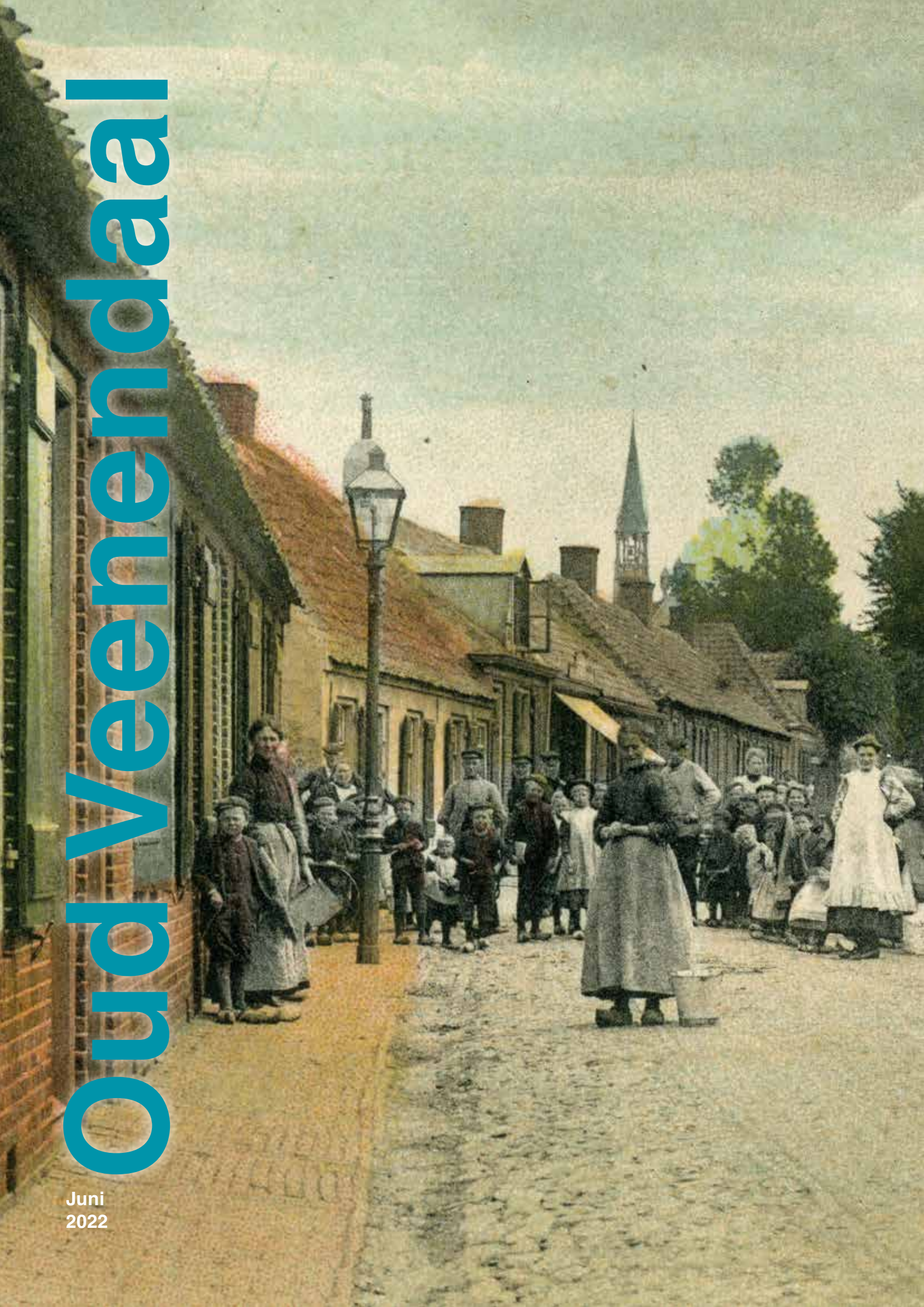

Hoofdstraat ca 1927 (Collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal)

- Donderdag 31 maart 2022
- Ledenbijeenkomst HVOV
- Jaap Pilon,
"Onze Hoofdstraat"
- Gebouw Elthetho Fluiterstraat
- Aanvang 19.45 uur
- Inloop vanaf 19.15 uur
- Toegang gratis

Oud Veenendaal

Juni
2022

Inhoud

29

De redactie

Om te beginnen

30

I. van Schuppen-Diepeveen
en H. Buijs

Cultuur in de jaren '60, '70 en '80 in Veenendaal

36

D. Thoomes

Veense studenten in Arnhem en Utrecht in de jaren '60 en '70

38

K. Vink

Vinken in Veenendaal

43

I. van Schuppen-Diepeveen

Verslag bijeenkomst HVOV 31 maart

45

J. van den Berg

Een Schots raadslid

52

De Redactie

Veranderd Veenendaal

53

C. van den Heuvel

Straatnamen

56 Het laatste woord

Colofon

37^e jaargang, nummer 2
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Ineke van Schuppen
Wouter Berkhof
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen,
secretaris
D.G. van Dijk
H. Henzen
H.C. de Kleuver, penningmeester
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 51 38 79
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

H. Henzen
J.G. Sandbrinkstraat 120
3901 EZ Veenendaal
Telefoon 06 54 91 19 91

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag

Achterkerk (Collectie Ineke van Schuppen)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt
gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een
maand vóór het begin van het nieuwe
verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:

Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gerepro-
duceerd zonder schriftelijke toestemming van
de redactie.

De redactie reageert na inzending van een artikel
naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending
en het uitkomen van het nummer waarin het artikel
wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een
jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad
artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden
artikelen kunnen door de redactie worden aangepast.
Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt
door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden
artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de
redactie.

Om te beginnen

Soms hoor je in Veenendaal nog wel eens de opmerking “Veenendaal heeft geen geschiedenis!”. Bijzonder, als je bedenkt dat deze plaats toch echt al bijna 500 jaar oud is... De spreker bedoelt dan meestal dat Veenendaal weinig oude gebouwen meer heeft, en dat de geschiedenis dus niet zo zichtbaar is. Maar er is meer dan genoeg, en dat is ook in dit nummer weer te merken.

Zo beginnen we dit nummer met de cultuurbeleving in Veenendaal vanaf de jaren zestig tot de jaren tachtig. Hedda Buijs heeft zijn ervaringen gedeeld met Ineke van Schuppen en zo is er een mooi overzicht ontstaan van wat er die tijd allemaal op cultureel gebied gebeurde.

In diezelfde tijd vlogen steeds meer Veense jongeren uit naar andere steden om te gaan studeren. Ver van huis hielden ze toch contact met elkaar. Deze studentenbelevissen worden beschreven door Daan Thoomes.

En dan neemt Constant van den Heuvel ons weer mee naar de nieuwe wijken in Dragonder-oost en Veenendaal-oost, waar via de straatnamen toch ook genoeg geschiedenis te vinden is.

Na ruim twee jaar mochten de leden van de vereniging eindelijk weer bij elkaar komen. Jaap Pilon vermaakte ons op 31 maart met verhalen uit de Hoofdstraat, waarbij er veel gelachen werd. Ineke van Schuppen maakte er weer een voortreffelijk verslag van.

En over Ineke gesproken: na 19 jaar gaat zij de redactie van Oud Veenendaal verlaten, dit nummer is de laatste waaraan zij als redactielid meewerkt. Het is niet in woorden te vatten hoeveel zij in die jaren gedaan en geschreven heeft. Woorden schieten dan ook te kort om haar daarvoor te bedanken. We zijn erg blij dat ze nog steeds voor het blad wil blijven schrijven en hopen dat ze hier nog jaren mee door wil gaan.

Door:
De redactie

Ineke van Schuppen bij de uitreiking van het jubileumboek Vijftig Veense verhaaltjes in 2020 (Collectie HVOV-Hennie Henzen)

Met Kees Vink keren we terug in Veenendaal en gaan we ook terug in de tijd. Verschillende generaties Vink en hun belevenissen laten een stukje zien van wat ‘de gewone man’ meemaakte. Die had in de 19de eeuw weinig te zeggen over de politiek, dat was het terrein van de notabelen en de adel. Adel was er niet veel in Veenendaal, maar Janneke van den Berg vond in de archieven informatie over jonkheer Melvill van Carnbee, die maar liefst 37 jaar raadslid was.

"Op 4 mei bereikte de redactie het droevige nieuws dat Wim van Elst op 89-jarige leeftijd is overleden. Wim heeft in de loop van de jaren veel artikelen voor Oud Veenendaal geschreven, waarvan zijn serie over 100-jarigen waarschijnlijk het bekendst is. Maar liefst 34 keer schreef hij over inwoners van Veenendaal die de leeftijd van 100 jaar mochten bereiken. Ook verscheen er van zijn hand een boek met herinneringen aan de Zandstraat van zijn jeugd. Zijn inbreng zal gemist worden. We wensen zijn nabestaanden veel sterkte toe".

Cultuur in de jaren '60, '70 en '80 in Veenendaal

In de jaren zestig van de vorige eeuw namen burgemeester Hazenberg, wethouder Koppenberg en gemeentesecretaris Dick van Manen het initiatief om de cultuur in Veenendaal naar een hoger plan te tillen.

Door:
Ineke van
Schuppen in
samenwerking
met Hedda Buijs

Tot die tijd werd er in Veenendaal weinig aan cultuur gedaan. Was het de confessionele geest die door Veenendaal waarde en die cultuur als luxe beschouwde? Was het domweg een financiële kwestie? Hoe dan ook, de heren namen in 1967 contact op met de Veense kunstenaar Hedda Buijs. Hij pakte de handschoen op en organiseerde een expositie in het net in gebruik genomen nieuwe Raadhuis. Hij nodigde

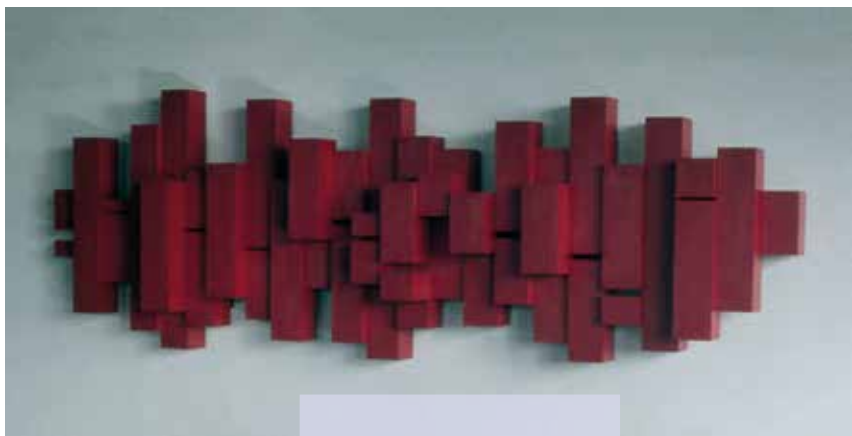
Mik Thoomes (links) en zijn ouders
(Collectie HVOV - J.G. Thoomes)

een aantal afgestudeerde kunstenaars van de kunstacademie in Arnhem uit om te komen exposeren. In het Raadhuis was al bij de bouw rekening gehouden met de mogelijkheid om exposities te laten plaatsvinden. Een van deze jonge kunstenaars was Veenendaler Mik Thoomes. Adriaan P. de Kleuver exposeerde op hetzelfde moment met zijn stenenverzameling. De gemeente ging zelfs zo ver om kunstwerken uit de expositie aan te kopen. Van Mik Thoomes werd een glasmosaïek kunstwerk aangekocht en van Hedda Buijs een houtreliëf, dat hij in opdracht van de gemeente had vervaardigd. Het reliëf was 2 m x 0.70 m. Het was zo groot, dat hij het in de opslagplaats van aannemer Van Doorn aan de Zandstraat moest maken. Deze opslagplaats bevond zich in het oude schuilkerkje, dat nu, anno 2022, wordt gerenoveerd. Daarnaast werd nog een aantal werken van andere deelnemers gekocht.

Mien Ruys

In die jaren was de landelijke 1%-regeling van kracht. Dat hield in dat 1% van de bouwsom besteed moest worden aan een kunstwerk, dat bij het gebouw paste. Dat werd wat moeilijk toen de bibliotheek ging verhuizen naar de Sterke Arm. De verhuizing zou maar tijdelijk zijn en bovendien werd het gebouw gehuurd. Besloten werd om het geld te besteden aan een openbare tuin. Tuinarchitecte Mien Ruys werd in 1970 aangezocht om naar Veenendaal te komen en een plan te ontwerpen. Zij was een landelijk bekende tuinarchitecte, die hield van rechthoekige vormen. Daarom maakte ze graag gebruik van de toepassing van spoorbielzen in tuinen, iets wat in de jaren '70 erg populair was. De tuin lag langs de Vaart. Ze maakte gebruik van bijzondere inheemse planten en er werden zitjes aan het water gecreëerd. Helaas, zoals dat vaker gaat in Veenendaal, werd het onderhoud van de tuin te duur en nu is er niets meer over van de eens zo bijzondere tuin.

In februari 1965 werd in de Zandstraat een heuse galerie gevestigd, het Lanterentje, waar ook kunst en antiek werden verkocht. Het initiatief kwam de heren Lex van Manen en Peter van de Poll, samen met Nette Diepeveen. Zij had de

Houtreliëf (Collectie Hedda Buijs)

De daadwerkelijk aangelegde bibliotheektuin van tuinarchitecte Mien Ruys (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

dagelijkse leiding. Al in september van dat jaar verhuisde de galerie annex kunsthandel naar het pand Hoofdstraat 68. In december vond een tentoonstelling plaats van drie Veense kunstenaars: Hedda Buijs, Joop Vegter en Piet de Geus. Later hield ook de landelijk bekende kunstenaar Aat Veldhoen er regelmatig tentoonstellingen. Hij verkocht zijn rotaprints goedkoop, omdat hij kunst dicht bij de mensen wilden brengen. Maar in het nog steeds enigszins bekrompen Veenendaal van die jaren zorgde hij voor de nodige ophef, daar hij veel naakte vrouwen portretteerde. Het gebeurde zelfs een keer dat burgemeester Hazenberg in gezelschap van de inspecteur van politie kwam kijken of de tentoonstelling niet te aanstootgevend was. Gelukkig had de burgemeester een ruime blik en gaf hij zijn goedkeuring. Helaas was Het Lanterentje geen lang leven beschoren. Omstreeks 1968 sloot de galerie haar deuren.

Ook op het gebied van muziek speelde zich het nodige af. In het houten gebouw van de Instuif aan de Industrielaan werd eens per maand een jazzavond gehouden. De organisatie was in handen van Mik Thoomes en Hedda Buijs. Er traden veel landelijk bekende muzikanten op zoals onder andere saxofonist Hans Dulfer en pianist Pim Jacobs.

Volksuniversiteit

Al eerder, in mei 1957, was een volksuniversiteit opgericht. Het bestuur bestond uit maar liefst 21 personen:

C. Anbeek, G. Annot, Dr. J. Bax, mej. J.H.A. Beeke, H.O.F. Beemer, W.W. Bos, C.T.A. Kroes,

S. ter Hoeven, J. Kempen, drs. G.J. Koomen, D. van Manen (penningmeester), G. Meijer, mr. J.A. Nijbakker, D. Philips, W.J. C. van Rennes, mr. A. Ruissaard (secretaris), D.P. de Ruiter, drs. J.F.A. Rutten, dr. J.G. Thoomes (voorzitter), mej. F.M. Wagter en mevrouw Van de Weerd-Speelman.

De eerste lezing ging van start op 20 september en het betrof een filmlezing over een Andes-expeditie. De entree bedroeg voor leden f 1,-- en voor niet-leden f 1,50. Het lidmaatschap kostte f 2,50 per jaar en voor echtparen f 3,50. Jeugd van vijftien tot achttien jaar hoefde slechts f 1,-- te betalen. Het liep in eerste instantie storm met de inschrijvingen. Zowel de gemeente Veenendaal als Ede verleenden een subsidie van f 0,05 per inwoner. De Vallei kopte in september 1957: "Cultuurdragend bevolkingsdeel veel groter dan ooit verondersteld". In oktober telde het ledenbestand al bijna 600 leden. Toch duurde het enthousiasme niet lang. In februari 1960 klaagde dr. J.G. Thoomes, dat het gevaar bestond dat de Volksuniversiteit opgeheven zou worden. Hij vond dat niets meer of minder dan een ramp voor de Veense cultuur. "Degenen die altijd klagen dat Veenendaal zo weinig biedt op het terrein van werkelijk goede cultuur, laten zich niet zien. Zij die altijd smalend zeggen: "Er is in Veenendaal nooit iets te doen" moeten zwijgen, want ze laten hier op een dergelijke manifestatie van werkelijk hoogstaande lezingen verstek gaan".

In september 1961 werd op in initiatief van de Volksuniversiteit het Cultureel Convent Veenendaal aan de Veense inwoners gepresenteerd. Het was een samenbundeling van de Veense culturele instellingen, zoals het Comité USO-concerten, Chr. Film Actie, Arbeiders

Kunstkring, St. R.K. Openbare Leeszaal, Chr. Openbare Leeszaal, Ned. Chr. Reisvereniging, Ned. Reisvereniging, Chr. Oratoriumvereniging, Mannenkoor De Veenzangers, Het Ritmeester Mannenkoor, Ars Musica en Muziekinstituut Van Zanten. De opzet was te voorkomen dat

mozaïek gedeeltelijk binnen en gedeeltelijk buiten te bewonderen zijn.

Raadhuisplein

Het plein voor het Raadhuis, dat dat door architectenbureau Van Embden was ontworpen en dat in 1967 werd geopend, bleef nog lang een kale, lege, betegelde vlakte. Men was het er over eens dat er iets met dit plein moest gebeuren en Hedda en architect Dick Schild dienden

er dat twee of meer evenementen op dezelfde avond plaats zouden hebben. Uiteraard was dr. J.G. Thoomes ook hier voorzitter. In maart 1962 was duidelijk te merken dat het ledenaantal terug liep, maar de Volksuniversiteit zette door. Een aantal jaren werd een ietwat kwijnend bestaan geleid en in 1967 ging dat over in een sluimerend bestaan. Twee cursussen werden nog gegeven.

Talmaschool

In december 1964 werd aan de Industrielaan de technische Talmaschool geopend. Voor de school werd een beeldengroep onthuld, een schepping van Marius van Beek, die de christelijke sociale strijd rond de Eerste Wereldoorlog uitbeeldde. Maar binnenin de school bevond zich ook een kunstwerk. Kunstenaar J.T. Halbertsma maakte in opdracht van het schoolbestuur een wandmozaïek, dat het ontstaan en de ontwikkeling van Veenendaal in beeld bracht. Het kunstwerk was dertien meter lang en zes meter hoog en bevond zich gedeeltelijk binnen en gedeeltelijk buiten de school. Maar toen in 2014 de school werd getransformeerd in appartementencomplex "De Reunie" dreigde het kunstwerk verloren te gaan. De Historische Vereniging zette zich met succes in voor het behoud van het mozaïek. Het kunstwerk werd volledig gedocumenteerd en aansluitend gedemonteerd. De 1083 (!) onderdelen werden zorgvuldig opgeslagen, met als doel heropbouw en plaatsing. Na veel overleg werd in 2021 in samenwerking met Johan van den Essenberg, directeur van Ingenious Tomorrow, eindelijk de juiste locatie gevonden in een appartementengebouw in de Brouwerspoort. Ook daar zal het

Talmaschool kunstwand CSV (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

op eigen initiatief een voorstel in om het plein aantrekkelijk te maken. Maar de conservatieve gemeenteraad wilde er – wellicht uit financiële motieven - niets mee doen en het plein bleef kaal. In 1968 werd op het plein een expositie gehouden van kunstenaars uit de provincies Gelderland en Utrecht. Bij beide provincies bevond zich een archief met informatie over de diverse kunstenaars, want van websites had nog niemand ooit gehoord. Ook beeldhouwer Ubbo Scheffer was van de partij. Later kocht

Hedda Buis en Dick Schild bij een maquette van het Raadhuisplein (Collectie Hedda Buijs)

de gemeente het kunstwerk De Heraut van zijn hand aan. In eerste instantie vond het een plaatsje op het terras naast het Raadhuis, maar na een tijdelijk onderkomen bij het Trouwpaviljoen aan de Vaart kreeg het een vaste plek bij Muziekschool De Muzen aan de Zandstraat. Het beeld is nog steeds te bewonderen in de

tuin van wat nu muziekschool Elevate is.

Exposities

Na de opening in 1967 werden in het Raadhuis regelmatig exposities gehouden zoals de tentoonstelling “t Beeld van de Mens” in oktober 1967 en “De eigen wereld van twaalf

Beeldhouwwerk De Heraut van Ubbo Scheffer bij plaatsing op het Raadhuisplein (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

vrijtijdsschilders” in januari 1968. Burgemeester Hazenberg opende deze tentoonstelling en sprak onder andere: “De vorige keer toen we een tentoonstelling openden, hebben we afgesproken voort te gaan op de ingeslagen weg om de bevolking van Veenendaal en de omgeving kennis te laten nemen van kunstuitingen op verschillend terrein”. In april 1968 werd een grootse paastentoonstelling gehouden van schilderijen aquarellen, tekeningen, litho's, geïllustreerde gedichten en nog veel meer kunstvormen, waarover *De Vallei* schreef: “Deze paastentoonstelling zal ongetwijfeld de grote tentoonstelling die in 1949 gehouden werd ter gelegenheid van het vierde eeuwfeest van Veenendaal met stukken slaan”. De 45 deelnemers stuurden 300 stukken in en men verwachtte het dubbele aantal bezoekers van 1949. En dat waren er 3000. De tentoonstelling kreeg de titel “Uit hart en handen” mee. In augustus 1968 werd een dubbel-expositie geopend: “Kiek en Kunst”. In het nieuw geopende politiebureau aan het Boompjesgoed was een expositie van tekeningen, foto's, voorwerpen etc. betreffende oud- en nieuw Veenendaal te bewonderen, terwijl tegelijkertijd in het Raadhuis een expositie van beeldhouwwerken en plastieken van hedendaagse kunstenaars plaats vond. De toegangsprijs voor beide expo-

sities gezamenlijk bedroeg f 0,25. In deze jaren kon aan de gemeente Veenendaal enig gevoel voor cultuur zeker niet worden ontzegd.

Cultureel Centrum

Eind jaren '60 werd een Cultureel Centrum opgericht. Het centrum bestond uit een gemêleerd gezelschap van mensen uit diverse maatschappelijke disciplines, zoals Hans Visser van Wijkraad De Engelenburg, Arie Sliker, de financiële man bij de gemeente Veenendaal, kunstliefhebber Jan Hessels Mulder, George Wielaert, directeur bij Philips Duphar, een medewerker van de S.K.F. en ook Hedda Buijs. De eerste bijeenkomsten vonden plaats bij de leden thuis, maar later vergaderde de club bij de S.K.F. Het doel was om culturele uitingen in Veenendaal te activeren. In *Sola Fide* werd de toneelvoorstelling *Potasch en Perlemoer* gehouden, maar dat bleek geen groot succes. Veel populairder was een optreden van Gert en Hermien dat in Theater Junushof in Wageningen plaats vond. Men kon daarvoor kaartjes kopen bij de V.V.V. op het Raadhuisplein en de busrit naar Wageningen was gratis. Dit optreden was binnen een mum van tijd uitverkocht. Het Cultureel Centrum hield zich ook bezig met het opstellen van een programma van eisen en wensen voor een te bouwen cultureel centrum in Veenendaal. Het was de bedoeling dat de gemeenteraad elk jaar geld reserveerde om dit doel te verwezenlijken.

De middenstand c.q. de winkeliersvereniging had behoefte aan een grote open ruimte, waarin autoshow's en alle soorten presentaties van bedrijven konden worden gehouden. Daarbij had men de populaire Vewibeto in gedachte. Deze beurs werd in 1963 voor het laatst georganiseerd omdat de kosten te hoog opliepen. Fabrikanten wilden graag een ruimte voor personeelsavonden en er was behoefte aan een grote zaal, waar landelijke gezelschappen een voorstelling konden geven. Als voorbeeld ging men een kijkje nemen bij “De Meerpaal” in Dronten. Het enthousiasme was zo groot dat men een architect uit Utrecht in de arm nam voor een eerste schetsontwerp. Uitgangspunt was een Agora (het Griekse woord voor marktplein). Het werd een prachtig gebouw met daarin een grote theaterzaal en een overdekt plein dat geschikt was voor grote evenementen zoals Stuif 's in en Telebingo. Maar zoals dat vaker gaat: de kosten bleken veel te hoog uit te vallen. Het zou nog tot 1988 duren voordat

Veenendaal wel een eigen theater kreeg. Op 26 februari van dat jaar opende theater De Lampegiet met als eerste directeur Wim Peters haar deuren. Maar daarover kunt u een andere keer lezen.

Veenendaal maakt Veenendaal wijzer

In de jaren zeventig ging “Veenendaal maakt Veenendaal wijzer” van start. Het was een initiatief van de Culturele Raad van Utrecht, die dezelfde opzet ook in meer gemeentes toepaste. De bedoeling was dat mensen die veel van een onderwerp wisten, hun plaatsgenoten daar over wijzer maakten. Dat kon van alles zijn. Er waren mensen, die anderen leerden bruggen, er werden talencursussen gegeven, kookcursussen, sportcursussen, creatieve cursussen en nog veel meer. Er werd vanuit verschillende fondsen subsidie gekregen, zodat de helft van de kosten financieel gedekt was. Voor de andere helft stelde de gemeente zich garant. Inschrijven kon bij het VVV-kantoor op het Raadhuisplein, waar mevrouw Wil van de Kuinder de scepter zwaaide. In de beginjaren werden de cursussen op een groot blad met het formaat van de toenmalige kranten gedrukt en dat blad werd huis-aan-huis bezorgd. Later werd het een boekje, dat ook huis-aan-huis werd bezorgd. In eerste instantie werden de cursussen nog wel bij de docent thuis gegeven, maar ook de Frisiavilla was een bekende locatie. In 1991 werd aan de Zandstraat De Muzen gebouwd, waarin het Cursusproject samen met de Muziekschool een onderkomen vond. Maar beide organisaties groeiden als kool en het gebouw werd te klein om ze allebei te huisvesten. Besloten werd dat de Muziekschool bleef zitten en dat het Cursusproject verhuisde naar een leegstaand schoolgebouw aan de Pollux. Cursusproject Veenendaal maakt Veenendaal wijzer werd een groot succes. Nu is het onder de naam Volksuniversiteit gevestigd in de Cultuurfabriek. Dat het Cursusproject Volksuniversiteit ging heten, was puur een belasting-technische kwestie. Onder die noemer hoefde namelijk geen BTW afgedragen te worden.

Culturele Raad

In 1977 zette wethouder van cultuur Henk de Ruiter de eerste stappen tot oprichting van een Culturele Raad, die op 11 augustus van dat jaar werd geïnstalleerd. De nieuwe bestuursleden waren mevrouw E. Koppenberg, mevrouw L.M. Lagerweij-Kuiper en de heren Job van Schuppen, George Wielaert en Jan Hessels Mulder.

Gemeentesecretaris Gert van Appeldoorn werd vanuit de gemeente toegevoegd als secretaris van het bestuur. De Culturele Raad wilde de inwoners van Veenendaal in staat stellen op gemakkelijke wijze voorstellingen in “De Ree-horst” in Ede bij te wonen. Er werd een aantal toegangsbewijzen in voorraad besteld en het busvervoer was gratis. Maar na anderhalf jaar lukte het nog niet erg om de Veense bevolking warm te maken voor culturele uitingen. “Is het cultuurarmoede of is het cultuurvrees?” zo vroeg *De Vallei* zich op 17 maart 1979 af. De leden van de Culturele Raad organiseerden voorstellingen in Sola Fide, tentoonstellingen in Eltheto en ook de populaire hemdsmouwenconcerten kwamen uit hun koker. Concerten en muzikale happenings vonden meestal plaats in het Raadhuis, maar ook het kleine Scheepjes-theater werd ingeschakeld evenals de Sporthal en de Hollandia Tricot-hallen. Een overzicht van alle voorstellingen werd opgenomen in het programmaboekje “Uit in 't Veen”. Deze activiteiten waren de voorlopers van het latere Theater De Lampegiet.

Een kunstgreep

We beperken ons in dit artikel tot kunstuitingen in de jaren '60, '70 en '80. Er werden in die jaren een groot aantal kunstwerken geplaatst. We doen een kleine greep, maar pretenderen beslist niet volledig te zijn: In 1951 werd op het Stationsplein het Monument voor de Gevallen geplaatst. Het kwam in de plaats van het eenvoudige witte kruis dat er tot dan toe had gestaan. Het bestaat uit een liggende vrouwenfiguur en een staande mannenfiguur. De beide figuren en de op de sokkel aangebrachte bronzen plaat vormen samen een kruis als teken van lijden en overwinning van het lijden. In 1968, bij de opening van het Christelijk Lyceum aan de Kerkewijk, werd voor de school een keramische kubus geplaatst. Op de vier grijze zijden werden kleurige ronde vormen afgebeeld. Theo Dobbelman was de ontwerper. Tegelijkertijd werd in het CLV een mozaïek van Hedda Buijs onthuld, dat de beweging en levendigheid van de leerlingen weergeeft. Dit kunstwerk heeft bij de opening van het geheel vernieuwde lyceum in 2021 opnieuw een plaatsje bij de ingang gekregen. Jits Bakker was in 1979 de schepper van het beeld *De Wolkammer*. Het beeld werd door Setter House B.V. aangeboden aan het gemeentebestuur ter gelegenheid van het 175-jarig jubileum van het bedrijf. Het staat onder aan de Markt. De Vee-

nendaalse architect Ary Kroesbergen heeft ook een aantal kunstwerken op zijn naam staan. In 1989 werd van zijn hand “De Muziekstandaard” gesitueerd aan het fietspad achter Theater De Lampegiet. D. Brandsma ontwierp in 1989 een molenplastic met gedenkmuur aan De Terp. De daarin verwerkte molensteen en plaquette herinneren aan de Stichtse Molen die in de storm van 1860 zijn molenkruis verloor.

Geld belangrijker dan kunst?

Een kunstwerk dat niet onvermeld mag blijven vanwege de ophef die het veroorzaakte, is het kunstwerk met als titel “Oud ontmoet Nieuw”. Het bestond uit een fontein en een muziektent die bij elkaar hoorden. De ontwerper was Hedda Buijs en het werd in 1988 bij de opening van Theater De Lampegiet geplaatst. De fontein was een rond bassin met een roestvrij stalen kolom. Het water stroomde over drie ovaalvormige leistenen plateaus. De bijbehorende muziektent bestond uit een cirkelvormig podium met elf metalen palen. Er was een mogelijkheid voor een overkapping met een zeil. De twee cirkelvormige ornamenten - fontein en muziektent - werden verbonden door meeslin-

Het entreeplein voor Theater De Lampegiet (Collectie Teus van Beek)

gerende randen waarop door hoogteverschil de mogelijkheid was geschapen om te gaan zitten. De gemeente echter verwaarloosde de fontein zodanig, dat hij sinds 2012 niet meer werkte en er totaal vervallen bij stond. Na veel tumult is het kunstwerk door de gemeente vernietigd.

Hanneke Zwart

En als het over cultuur gaat mogen we zeker beeldhouwster Hanneke Zwart niet vergeten. Zij studeerde aan de Rietveld Academie in Amsterdam en ze volgde een vijfjarige opleiding tot restaurator bij Steenhouwerij Wouden-

De nog jonge kunstenaar Hanneke Zwart in haar atelier (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

berg te Rhenen. In de loop van de jaren heeft ze ontelbaar veel leerlingen lesgegeven aan de Volksuniversiteit. Na een staat van dienst van meer dan 25 jaar werd zij door het bestuur gehuldigd. Zij verrijkte Veenendaal met een groot aantal kunstwerken. Haar uitgebreide oeuvre omvat te veel werken om hier te noemen. Hoewel oorspronkelijk afkomstig uit Rotterdam woont en werkt zij vanaf 1979 in Veenendaal in haar atelier “Onder de Molen”.

Overzicht

Wie een overzicht wil zien van de kunstwerken in Veenendaal raden we aan de uitgave *Kunst in Veenendaal* te pakken te krijgen. Deze uitgave werd in juni 2009 door de gemeente Veenendaal als wandelen fietsroute samengesteld. Ook Dick Minderhoud heeft boekjes uitgegeven, waarin de nodige monumenten en kunstwerken worden belicht: *Wandelen langs monumen-*

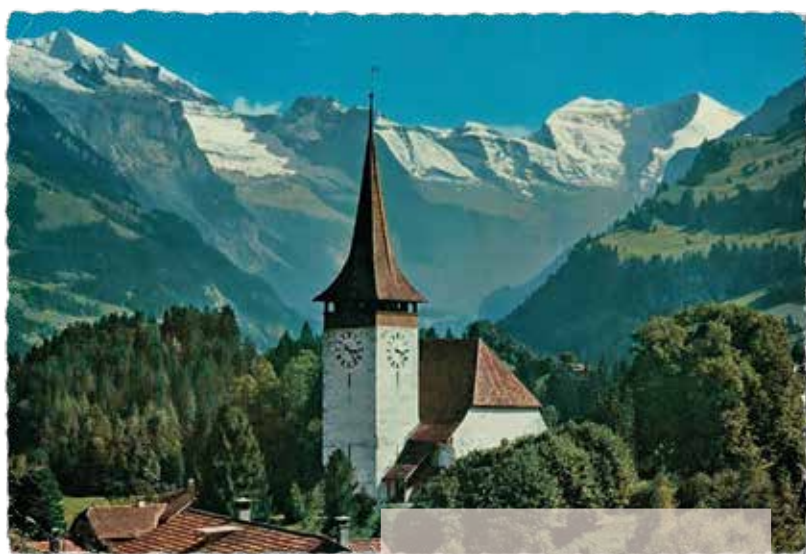
ten in Veenendaal en *Fietsen langs monumenten in Veenendaal* en omgeving. En dan is er nog het dunne boekje *Het Cultuurgoed van Veenendaal*, waarin ook veel kunstwerken beschreven staan. Wie er oog voor heeft, kan zich verlustigen in de vele kunstwerken die Veenendaal rijk is en die in de jaren na deze periode zijn geplaatst.

Veense studenten in Arnhem en Utrecht in de jaren '60 en '70

Als Veense mensen elders zijn, zoeken ze elkaar vaak op. Dat zullen mensen uit andere gemeenten ook wel doen, maar wie weet doen Veenendalers dat wel meer.

Door:
Daan Thoomes

Uit mijn vroege jeugd herinner ik me vooral de vakanties in Zwitserland. Daar brachten we altijd in dezelfde plaats gedurende een jaar of tien lange zomervakanties door. In het Berner Oberland, in Frutigen. Een aantal jaren waren we daar samen met de familie van de toenmalige conrector van het Christelijk Lyceum. Daar gebeurde het vaak dat plotseling de bel ging en dan stonden er bekende of half bekende Veenendalers voor de deur. Soms vroeg je je af wie er de volgende dag weer op bezoek zou komen. In de plaatselijke kerk waar vader elk jaar in

Kirche Frutigen met op de achtergrond de Balmhorn Altels (Collectie Daan Thoomes)

het Duits preekte waren er behalve groepen van de reisvereniging NCRV, ook regelmatig bekende gezichten uit Veenendaal. Toch was er geen sprake van een Nederlandse clan in het voor die tijd verre buitenland. We hadden daar ook een uitgebreide Zwitserse kennissenkring.

Later toen ik in Arnhem de Kweekschool (voorloper van de Pedagogische Academie) bezocht, van 1965 tot 1970 (in die tijd een vijfjarige opleiding) deed zich iets dergelijks voor. Samen met mijn broer Mik die de Kunstacademie bezocht, reisden we iedere dag met de trein vanaf station

De Klomp naar Arnhem. En in die trein zagen we natuurlijk verschillende plaatsgenoten die eveneens een schoolopleiding volgden of een werkkring hadden in Arnhem en met wie je nog wel eens samen ging koffiedrinken bij Picard op het Stationsplein. Naast de schoolvrienden van de kweekschool, waren er ook weer de vrienden uit Veenendaal. Op zaterdagavond naar de bioscoop, naar Luxor op het Willemssplein of naar Rembrandt op het Velperplein voor de nieuwste films van James Bond. Samen met vroegere klasgenoten van de HBS, een gemengd gezelschap: een student economie, een journalist begonnen bij De Vallei en daarna werkzaam bij de Arnhemsche Courant en een etaleur bij V & D. Veenendaal en Arnhem lagen nog dicht bij elkaar want we gingen samen op vakantie: tien Veense en Arnhemse (oud) leerlingen van het CLV. Met de trein naar Italië, naar Porto San Giorgio aan de Adriatische Zee. Verder had Arnhem altijd veel cultuur. Met het 'cultureel jongerenpaspoort' konden we met korting allerlei evenementen bezoeken. Alleen kon je het 's avonds niet te laat maken want de laatste trein ging al om twaalf over half elf. Er was een ruime keus aan toneelvoorstellingen in de Schouwburg met Toneelgroep Theater en klassieke muziekkuitvoeringen van het Gelders Orkest in Muis Sacrum. Op de kweekschool was concertbezoek zelfs verplicht vier keer per jaar. Naar het voorbeeld van 'Poëzie in Carré' in 1966 was er in de schouwburg een 'Nacht van de poëzie' met bekende namen als Simon Vinkenoog, Jules Deelder, Johnny The Self-kicker, Gerrit Komrij en Adriaan Roland Holst. Aan de Volksuniversiteit gaf Cees Buddingh' een lezing over 'readymade-poëzie' en een universitair docent uit Amsterdam gaf uitleg bij het boek over De eendimensionale mens van Herbert Marcuse, een boek dat in die tijd sterk in de belangstelling stond. Spraakmakende tentoonstellingen waren er in het Gemeentemuseum en in het park Sonsbeek de internationale beeldtentoonstellingen (in 1966 voor

de vijfde keer). Mijn broer Mik organiseerde jazzconcerten met Amerikaanse jazzmusici op de Kunstacademie. Kortom, wij Veenendalers van vijftig jaar terug, keken onze ogen uit en maakten toen al heel wat mee.

Musis Sacrum in Arnhem (bron: Wikipedia)

Rijkskweekschool Arnhem (bron: Wikipedia)

In Utrecht, waar ik van 1970 tot 1974 Pedagogiek aan de universiteit studeerde, had ik uiteraard verscheidene studievrienden en al vrij snel kreeg ik een kamer in de Biltstraat. Maar daarnaast was er een groepje Veense studenten waar ik zeer regelmatig kwam. In de Gansstraat woonden in hetzelfde oude huis oud-leerlingen van het CLV: studenten rechten, geneeskunde, tandheelkunde en pedagogiek. Ook kwamen daar dikwijls nog oud-klasgenoten van de HBS op bezoek. In die tijd waren in de popmuziek Crosby, Stills, Nash & Young populair en we draaiden daar bij voorkeur hun grammofoonplaat met het nummer Our house. Dat werd dan luidkeels meegezongen, nog wel eens tot ongenoegen van de bovenburen.

Our House is a very, very fine house
With two cats in the yard
Life used to be so hard
Now everything is easy
Cause of you

Het leven was daar betrekkelijk ongeregeld en het was daar een zoete inval. De Veense studenten kookten soms zelf of gingen goedkoop eten in de Mensa in het Universiteitshuis op het

Academiegebouw Universiteit Utrecht (bron: Wikipedia)

Leepelenburg of naar de Chinees in de Twijnstraat (voor gado gado) en bezochten 's avonds de studentendiscotheek Woolloomooloo van het Utrechtsch Studenten Corps aan het Janskerkhof. De studentencafé's De Trechter aan de Oude Gracht en De Vriendschap aan 't Wed waren eveneens in trek.

Rijksuniversiteit Groningen (bron: RUG.nl)

Jaren later aan de Rijksuniversiteit Groningen, waar ik gepromoveerd ben, heb ik geen Veense studenten meer ontmoet. Maar daarvoor was de afstand misschien wel te groot.

Vinken in Veenendaal

De geschiedenis van een familie van 1785-1960 gezien door de bril van Kees Vink

Door:
Kees Vink

Mijn betovergrootvader, in 1785 gedoopt als Peetrus Vink (later Pieter), werd in 1810 ingelijfd in het leger van Napoleon voor de veldtocht naar Rusland, die zijn einde vond bij de Berezina. Er zijn toen meer soldaten op de terugtocht omgekomen door ontberingen dan door gevechtshandelingen.

Stropen

Pieter vertrok met 22 jongens uit Overberg en kwam als enige terug. Op de terugweg was er een moment dat hij aan opgeven dacht. Hij ging zitten in de sneeuw, maar onder hem lag een dode soldaat gewikkeld in een deken. Deze deken heeft hem gered. In 1815 trouwde hij met Elisabeth van Binsbergen, afkomstig uit een oud geslacht Von Benzbergh. Veel mensen in die tijd waren keuterboertjes en voorzagen in hun eigen onderhoud. Voor een extra-tje ging Pieter ook stropen en hij was de veldwachter altijd te slim af. Op enig moment had de veldwachter zich met enige collega's in de hooiberg verstoppt. Op die avond ging Pieter naar buiten en riep tot zijn vrouw dat de wind nog niet gunstig was. Dit ritueel herhaalde hij elk uur tot de ochtendschemering. Hij liep naar de hooiberg en riep: "Kom er nu maar uit jongens, dan krijg je een bak koffie".

Ontploffing

Het gebeurde ook dat Pieter wat gras aan het snijden was waar dat niet mocht. De veldwachter wilde hem het mes afpakken, maar verloor daarbij twee vingers. Pieter moest zich verantwoorden bij de burgermeester en met het motief dat een soldaat nooit zijn wapens afgeeft, werd hij zowaar in het gelijk gesteld. Omdat de winter naderde, legde Pieter een grote houtvoorraad aan die tegen het huis te drogen werd gelegd. De term "een bos hout voor de deur" komt daar vandaan. Pieter ontdekte, dat zijn voorraad harder slonk dan zijn verbruik. Hij holde toen enkele takjes uit, deed er kruit in en legde de takjes vooraan neer.

Twee dagen later plofte de kachel van de burens uit elkaar. Pieter Vink schijnt met zijn gezin een tijdje in het armenhuis te hebben gewoond. Dit stond in het Ruisseveen en is ongeveer 60 jaar geleden afgebroken. Zijn jongste zoon Gijsbert (1836) is op enig moment vertrokken en getrouwd in Linschoten. Mijn grootvader

Dit is de spoorovergang "De Batterijen" in ± 1925. Let op de stoomtrein die de gesloten spoorbomen gaat passeren. In 1940 werd deze situatie drastisch veranderd. Momenteel, in 1993, is het een automatisch beveiligde overgang.

Onder: Pieter Vink, in die oude tijd de overwegwachter bij zijn wachtpost/seinhuisje nr. 14.

Pieter Vink als overwegwachter bij zijn seinhuisje (fotoboek Veenendaal, deel 2)

Pieter Vink, geboren in IJsselstein in 1865 werd op wat latere leeftijd overwegwachter nabij De Klomp. Hij woonde daar in een huisje van de spoorwegen en had een heel goed horloge om de spoorbomen op tijd te kunnen bedienen. Er stonden daar meerdere huisjes, die moesten tijdens de mobilisatie worden gesloopt om de batterijen een vrij schietveld te geven.

Stiefmoeder

Mijn vader Gijs werd geboren in Houten in 1906 en is in 1920 verhuisd naar Veenendaal. Zijn moeder overleed aan kanker toen hij drie jaar was. Aangezien Pieter niet in staat was een huishouding te bestieren, werd er snel opnieuw getrouwd. Via een reformatorisch blaadje werd het een weduwe, die een paar kinderen meebracht. De jeugd van mijn vader was dramatisch. Een slechte stiefmoeder, veel slaag en weinig eten. Zijn oudere broer had het nog slechter. Die was geestelijk wat achter en verbleef in een schuurtje. Naderhand is hij opgenomen in een inrichting voor de rest van zijn leven. Een aardig voorval uit de jeugd van Gijs betrof het slachten van een varken. Een feestelijk moment waarbij de mannen uit de buurt een borrel kwamen drinken. Mijn vader Gijs, werd verzocht de jeneverfles te pakken. Naast deze fles stond een identieke fles met azijn en mijn vader, die van practical jokes hield, pakte de azijnfles. De inhoud van glaasjes werd gelijktijdig door iedereen achterover geslagen, waarna alles weer werd uitgespuugd. Zijn vader Pieter wilde Gijs direct te lijf gaan, maar ditmaal nam stiefmoeder het voor hem op, want hij kon dit niet immers niet weten.

Voorspellen

Na de lagere school kwam Gijs voor een kwartje in de week in de leer bij een timmerman. De eerste opdracht was om een muizenval te maken. Omdat er soms een millimeter verschil in de afstand tussen de spijltjes zat, werd het product door de leermeester bij het brandhout gesmeten en moest de val dus opnieuw worden gemaakt. Zo leer je het vak wel. Op een dag was Gijs aan het werk in een huis in aanbouw. Het was nogal onstuimig weer en de bliksem sloeg in de schoorsteen. Gijs stond er net naast en kreeg er wat van mee. Hij vertelde dat hij dacht in brand te staan en hij was helemaal blauw. Dit gebeurde op dezelfde dag als de windhoos die Borculo trof. Sindsdien had Gijs gedurende een langere periode het vermogen om 's ochtends te voorspellen dat er in de loop van de dag onweer kwam.

Uitzet

Gijs leerde mijn moeder Willemijn kennen op de Veenendaalse huwelijksmarkt. Die werd wekelijks gehouden aan de Hoofdstraat op zaterdagavond. Daar liepen groepjes jongeren te flaneren. Mijn moeder was een dochter van Cornelis van der Poel en Alida Anthonia Tur-

kesteen. Cornelis trad op als spreekbuis voor de arbeiders in de fabriek. Hij kreeg het voor elkaar dat er toiletten kwamen, maar schaamde zich diep, toen de directie hem de smerige resultaten van het gebruik lieten zien. Hij heeft in Veenendaal in de gemeenteraad gezeten en hij heeft een 'stichtelijk' gedicht gemaakt over de watersnoodramp van 1855. Mijn moeder had vier zussen en een broer. De broer was de oudste. Hij verwende zijn zussen altijd met cadeautjes en hij werd daarom ook verafgoed. Toen de verkering van mij ouders serieus werd, wilden ze gaan sparen voor hun uitzet. Willemijn was dienstbode, maar Gijs moest zijn verdienste op een klein zakcentje na afstaan aan zijn stiefmoeder. Dat geld ging naar haar kinderen

Gijs en Willemijn Vink bij hun huwelijk (collectie familie Vink)

in Amerika. Voor de rest werd het besteed om de kosten van de logeerpartijen van vrienden en familie te dekken, want op dit gebied was ze erg royaal. Om te voorkomen dat stiefmoeder het spaarbankboekje van Gijs zou plunderen,

openden Gijs en Wil een gezamenlijk boekje, dat Wil beheerde. Gijs vertrok uit huis en ging een tijdje in de bouw in Duitsland werken. Daar werd grof verdiend. Gijs durfde tegen niemand te vertellen hoeveel en binnen een half jaar was de uitzet verdiend.

Mijn ouders zijn in 1929 getrouwd. Moeder kende veel rijmpjes en Bijbelteksten, waar ze veel steun aan had in moeilijke tijden. Ik herinner me nog een oud rijmpje:

Napoleon die slechte vent,
verkocht het brood voor zeven cent.
Toen kwam Willem die goede man.
Hij maakte er acht centen van'

Knutselcursus

In de jaren dertig, de crisistijd, werd door de gemeente een project opgezet om werkloze jongeren een vak te laten leren. Dit heette De Knutselcursus en de locatie was de voormalige Teekenschool aan de Kerkewijk. Het bestuur

Gijs Vink als dienstplichtig militair
(collectie familie Vink).

bestond uit een aantal notabelen en mijn vader werd aangesteld als cursusleider. Er werden houten gebruiksvoorwerpen gemaakt, die verkocht werden en de opbrengst vloeyde weer terug in de kas van het project. Naderhand werd mijn vader vaak aangesproken door voormalig cursisten, omdat zij er veel van hadden opgestoken. In september 1939 brak de oorlog uit en werd mijn vader gemobiliseerd. Hij zat bij de genie en toen de Duitsers binnenvielen blies dit onderdeel in Brabant veel bruggen op. Na de capitulatie werd mijn vader krijgsgevangene en moest hij wekenlang mijnenvelden opruimen. Een riskante bezigheid waarbij zijn beste kameraad het leven liet. Omdat er mogelijk gevechtshandelingen in Veenendaal zouden plaatsvinden werd mijn moeder met drie kinderen en vele anderen ingescheept in Elst richting westen. Ze kwamen niet verder dan Berg Ambacht, want daar was goed te zien dat Rotterdam in brand stond. Het waren weken van onzekerheid, totdat vader fysiek onbeschadigd terugkwam. Later had hij wel last van nachtmerries.

Vader werkte als timmerman bij de "D.S." en zat ook bij de bedrijfsbrandweer. Hij haalde wel eens wat streken uit. Zo kwam er iemand in de werkplaats met een kruiwagen om een praatje te maken. Onderwijl bracht mijn vader op de handvatten van de kruiwagen een klodder vet aan. Toen de persoon weg wilde gaan begon hij een collega uit te kaffen. Deze wees naar mijn vader, maar het slachtoffer zei: 'Nee, zoiets doet Vink niet!!'. Een andere keer heeft mijn vader in de garderobe in de mouwen van alle jassen kartonnen kokers gedaan. Dat werd dus een heel geharrewar bij vertrek. Van een goede vriend Kees Wassink, die bij het verzet zat, kwam de vraag of wij Joden in huis wilden nemen. Tante Bep en ome Sjaak (Rebecca en Jacob) zijn geruime tijd bij ons geweest. In de kruipruimte onder de woonkamer lag het bezaaid met lege jeneverkruiken. Wij hadden een jonge veelbelovende huisarts, die helaas behoorlijk aan de drank ging. Maar waar moest hij die lege jeneverkruiken kwijt? Mijn vader en oom Sjaak zijn in de kruipruimte gedoken, want daar lag het bezaaid met lege kruiken van de dokter en dus gingen ze op zoek naar restanten drank en zo was er voor ieder nog precies een borrel.

Onderduikers

Oom Sjaak was een slimme handelaar.

Voorheen had hij een winkeltje in huishoudelijke artikelen. Toen een concurrent ver onder de kostprijs ging stunten met emmers met de beperking van één emmer per persoon, liet hij schooljongens alle emmers opkopen. Hij wist ook meestal met monopoly te winnen. Mijn vader had een angstig moment toen hij de Da Costastraat in kwam fietsen en er een overvalwagen voor de deur stond. Het leek of zijn hart stil stond. Gelukkig vertrokken de Duitsers weer. Zij moesten niet op de Da Costastraat zijn maar op het Da Costa plein. Op een dag werd mijn moeder gewaarschuwd door Mijntje Huibers, die een kruidenierswinkel had op het hoekje. Een buurvrouw had in de gaten dat wij joden in huis hadden en zij overwoog om dit aan te geven. Mijn moeder wees onze onderduikers op het risico, maar zei erbij dat ze hen nooit zou wegsturen. In plaats van een ander adres te zoeken, zijn ze meegegaan met een organisatie die hen naar Zwitserland zou brengen. Hun zoontje woonde bij Kees Wassink en die namen ze mee, ondanks het feit dat het bij Kees Wassink betrekkelijk veilig was. Was de organisatie vals of ze zijn onderweg aangehouden? Mijn ouders hebben nooit meer iets van ze gehoord. Omdat mijn vader bij de brandweer zat, hoefde hij zich aanvankelijk niet te melden voor de Arbeitseinsatz in Duitsland, maar dat werd anders in het laatste oorlogsjaar. Ik werd in mei 1944 geboren en omdat mijn vader zich niet op straat durfde te vertonen, ging mijn broer van veertien op pad om melk en voedsel te krijgen in ruil voor houten gebruiksvoorwerpen. Vooral vliegtuigjes waren erg in trek. Toen het einde van de oorlog naderde, wilde de Ortscommandant zijn kelder versterken tegen mogelijke luchtaanvallen van de geallieerden. De plaatselijke politie werd gevraagd om de nog aanwezige mannen te charteren om deze klus uit te voeren en zo kon mijn vader aan de bak. Hij had het voordeel goed inzicht te hebben in de werkzaamheden en hij sprak behoorlijk Duits. In januari 1945 kwam het bericht dat zijn vader en stiefmoeder 's nachts door een lek in de leiding een gasvergiftiging hadden opgelopen. Zijn stiefmoeder was direct overleden en zijn vader heeft daarna nog twee weken geleefd. Van de Ortscommandant kreeg hij een vrijgeleide (Sonderausweis) om alles te regelen en hij hoefde na afloop niet meer terug te komen.

Zagen

Veenendaal werd op 10 mei bevrijd. Ik was bijna

een jaar en ging bij vader op de schouders op de Kerkewijk kijken naar de afmars van de Duitsers (die toen nog moffen werden genoemd). Waarschijnlijk herinner ik me dit nog door de emoties die toen los kwamen.

In het politiebureau aan de Hoofdstraat werden NSB-ers en zwarthandelaren opgesloten. Omdat er te weinig cellen waren en de mensen ook in een grotere ruimte werden onder-

Duitsers verlaten Veenendaal via de Kerkewijk
(foto Henk Lamme, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

gebracht, moest er extra bewaking komen. Dit werd ook een klusje voor mijn vader, die vertelde dat een Amsterdamse gevangene verslag deed van zijn belevenissen, waarop een Veenendaler sprak: "Wat een weireld, wat een weireld!!" Hierop zei de Amsterdammer: "Jij zit hier ook niet voor het rattenvangen!!". Na de bevrijding werden er overal buurtverenigingen opgericht. Bij een hardlooppwedstrijd wist mijn vader één mud aardappelen te winnen, terwijl zijn overbuurman een goed atleet was. Zo zie je maar dat het vooruitzicht op aardappelen wonderen doet. Er was ook een zaagwedstrijd. Iedere deelnemer moest een boomstammetje doorzagen. Nu was mijn vader in het voordeel, want zijn gereedschap was altijd vlijmscherp en hij wist ook de juiste dikte van het zaagblad te kiezen. Terwijl sterke gespierde mannen als gekken aan het karwei begonnen, ging mijn vader op zijn dooie akkertje aan het werk en liet als het ware de zaag het werk doen. Toen hij het stammetje had doorgezaagd waren de anderen nog niet op de helft. Aan het eind

van de Dijkstraat was er een kamp voor foute Nederlanders en wij gingen op bezoek bij een goede kennis. Hij had een Duitse vrouw en werd tijdens de bezetting min of meer gedwongen om zich aan te sluiten bij de Nazipartij. Het was een goede man, die nooit iemand had verraden en daarom gingen wij gewoon op bezoek. Dit was in strijd met de heersende opvatting. Zijn vrouw sprak Duits en Nederland door elkaar. Ik herinner me nog de uitspraak: 'Sie haben mich besodemieterd'.

Feest

Het was altijd feest wanneer er weer een soldaat gezond uit Indië was teruggekomen. De voortuin werd versierd, we kregen lekkernijen en we mochten langer opblijven. Vader begon een eenmanszaak. Aanvankelijk was hij lijstenmaker, maar later kreeg hij allerlei opdrachten voor timmerwerk en meubels. In de zomer was het vliegertijd. Jongens kwamen latjes kopen om zelf vliegers te maken en wanneer de scholen weer begonnen, werd het tollentijd. Vader maakte tolleren uit allerlei restjes hout op de draaibank. Deze tolleren waren erg gewild. Ze waren groter dan de winkelexemplaren, ze waren stabiel en bleven langer staan. Deze techniek heb ik ook aangeleerd. Aanvankelijk moest ik een trapbeweging met de voet maken om het blokje hout draaiende te houden, maar toen ik wat ouder werd, mocht ik de aandrijfmotor gebruiken. Alle dubbeltjes mocht ik houden en die verdwenen in de spaarpot. Jammer dat ik ze later heb ingewisseld. Op enig moment werden wandmeubels populair. In de rekken kwamen boeken te staan. Er was een klant, die zelf weinig las, maar die bij een boekwinkel de ruggen van de boeken ging opmeten en dan voor 1,5 meter boeken bestelde. Een jaarlijks terugkerende opdracht was het bouwen van een stand in de RAI voor de panterfabriek. Dit moest snel gebeuren. Thuis deed mijn vader het zaagwerk en met een busje met aanhanger van de Panter gingen men naar Amsterdam. Vader charterde wat assistentie en Jan van Hardeveld, bekend als Jan Leut, ging mee voor het etaleren. Het was altijd pret met Jan Leut, maar toen hij zelf een keer voor schut werd gezet, was hij 'not amused'. Op de snelweg moest Jan nodig wat vocht kwijt en Scheur, de chauffeur, zette zijn voertuig op de vluchtstrook (toen mocht dat nog). Jan mocht uit zicht zijn behoefte tegen de achterband doen. Hij was amper in actie toen

Scheur de wagen een stukje naar voren reed. De reactie: "Ik stond daar voor" (lelijk woord) Halverwege de jaren 50 nam de welvaart toe en in 1960 kocht vader een tweedehands vehikel. Hij was de eerste in het straatje. Via via hoorden we de Veenense reacties: "Woar doettie ut vaaan". Vader had nog een rijbewijs van voor de oorlog, maar ik vond het niet fijn om in de auto te zitten. Bij een bocht naar rechts ging hij eerst naar links. Hij reed erg voorzichtig en als er een file was reed hij meestal voorop. Mijn ouders hadden vaak verhuisplannen, maar lange tijd kwam er niets van terecht. Nadat ze de AOW-leeftijd hadden bereikt, zijn ze naar Elst(U) geëmigreerd naar een huis met iets meer comfort. Daar hebben ze nog plezierige jaren beleefd. Toen dat ook te zwaar werd en beiden de 80 waren gepasseerd, kwamen ze in verzorgingshuis Het Boveneind te Veenendaal. Mijn vader is 85 geworden en moeder 87.

HBS aan de Tuinstraat (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Ik ben de jongste van de vier kinderen, geboren in 1944. Na de lagere school (Patrimoniumschool en CNSII) heb ik de Mulo doorlopen bij dr. Thoomes en vervolgens de HBS aan de Tuinstraat. Na de militaire dienst heb ik eerst gewerkt bij de SKF in Veenendaal. Op mijn 24ste ben ik vertrokken naar Tilburg, waar ik gewerkt heb bij een computerservicebureau. In 1974 kwam ik terecht bij Rabobank Nederland te Zeist. Ik werkte daar in de administratieve automatisering. Tegenwoordig heet dat ICT. Na diverse functies bij de hoofdkantoren kon ik in 1996 gebruik maken van een gunstige afvloeiingsregeling. Inmiddels woon ik 47 jaar in Driebergen en wekelijks ondersteun ik mijn oudere zus Heine in Amerongen. Zij was kleuterleidster in Veenendaal.

Jaap Pilon vertelt.....

Wat was het prettig om na twee jaar oorverdovende stilte weer een bijeenkomst voor de leden te kunnen organiseren.

Voorzitter Bert van den Bos heette de aanwezigen op deze 31ste maart welkom en in het bijzonder de nieuwe gezichten die hij deze avond onder de toehoorders ontwaarde. Ook had hij natuurlijk een bijzonder woord van welkom voor de spreker van deze avond, Jaap Pilon. Maar eerst moest een aantal huishoudelijke zaken worden afgewikkeld.

Financiën

Op het scherm werden de cijfers over 2020 en 2021 getoond. Penningmeester Henk de Kleuver was door omstandigheden verhinderd aanwezig te zijn, maar Bert wist ook van wanten. Een nieuwe website is de oorzaak van een klein tekort dat is ontstaan, maar Bert was vol vertrouwen dat dat tekort zo spoedig mogelijk weggewerkt kan worden. De kascontrole had nog niet plaats gevonden en Bert stelde voor om, zodra de kascontrolecommissie de cijfers in orde had bevonden, deze in het komende blad te publiceren. Als er geen reacties van de leden komen, worden de cijfers definitief vastgesteld. De begroting kon nu al definitief worden vastgesteld.

Bestuurswisseling

Ab van Kooten heeft het bestuur verlaten en Bert bedankte hem voor zijn inzet. Omdat er geen bijeenkomsten zijn geweest, was het niet mogelijk de nieuwe bestuursleden aan de leden voor te stellen, maar deze avond werd dat goedge maakt: Hennie Henzen en Thijs van Dijk zijn al een tijdje geleden toegetreden tot het bestuur. Hennie Henzen is een oude bekende (wie kent hem niet?) en Thijs van Dijk behoort tot een jongere generatie, wat in dit digitale tijdperk erg prettig is. Hij is ook het brein achter onze mooie nieuwe website.

Redactie

Vervolgens kwam het blad Oud Veenendaal aan de orde. Uw verslaggeefster gaat de redactie na negentien jaar verlaten en haar vielen lovende woorden van redactielid Wouter Berkhof ten deel. Deze woorden werden vergezeld van een prachtig boeket bloemen. Zij beloofde wel

artikelen te blijven schrijven.

En toen was het tijd voor Jaap Pilon en Onze Hoofdstraat. Jaap is al bijna zes jaar in functie als stadsgids en wat hij niet weet over Veenendaal past in een vingerhoed. Hij nam ons mee naar vroegere tijden, toen Bisschop David van Bourgondië nog ruzie maakte met de Hertog van Gelre. In 1473 liet de bisschop een grift graven om turf af te voeren, maar door de voortdurende ruzies met de hertog verzandde de grift weer.

Door:
Ineke van
Schuppen

Tweede pagina van het octrooi waarmee keizer Karel V toestemming geeft voor turfwinning in de Stichtse en Gelderse Venen, 1546 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Op 12 maart 1546 begonnen 56 ondernemers, die Veengenoten werden genoemd, opnieuw met de exploitatie van turf en zij groeven de oude grift weer uit. Aan de hand van diverse

kaartjes liet Jaap zijn gehoor zien waar het water in Veenendaal had gelopen en waar de Hoofdstraat oorspronkelijk vandaan kwam. In 1845 werd het water, dat de latere Hoofdstraat zou worden, gedempt. Alle wetenswaardigheden vanuit de eerste jaren van het ontstaan van Veenendaal zijn opgetekend in het Veenraadschapsarchief, een bijzondere en belangrijke verzameling boeken en documenten, die zich in het Gemeentearchief bevindt. Naast David van Bourgondië was ook, zij het veel later, Koning Willem I van belang voor Veenendaal. Hij liet in 1845 een spoorlijn aanleggen, die werd geëxploiteerd door de Rhijn Spoorweg Maatschappij. Daarmee haalde hij Veenendaal uit zijn isolement. En na dit stukje vroege geschiedenis nam Jaap zijn toehoorders mee op een wandeling kriskras door de Hoofdstraat. Hij liet zien hoe je uit oude foto's en ansichtkaarten heel veel informatie kunt halen. In de loop van de jaren heeft de Hoofdstraat

De Hoofdstraat in de 19de eeuw (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

heel veel gedaanteverwisselingen ondergaan. Klinkers, asfalt, bomenrijen, een hegje, geen bomen, het is allemaal voorbij gekomen. Aan de hand daarvan is een afbeelding vaak goed te determineren.

Gemeentehuis

Een belangrijk gebouw was natuurlijk het oude gemeentehuis. Het statige pand was oorspronkelijk een kostschool voor jongedames onder leiding van mejuffrouw Van Schaick. In 1873 werd het aangekocht door de gemeente Veenendaal en als gemeentehuis in gebruik genomen. Omdat het veel te groot was voor de weinige ambtenaren die Veenendaal toen nog rijk was, fungeerde het pand ook als

burgemeesterswoning. Tot 1967 bleef het gemeentehuis in gebruik, toen werd het nieuwe Raadhuis betrokken. En wie herinnert zich niet het donkere gangetje tussen radiozaak Donkelaar en het gemeentehuis: een gangetje dat leidde naar het politiebureau. Jaap en zijn vrienden kunnen zich het aantal keren dat zij daar strafregels moesten schrijven, nog goed heugen. Die strafregels begonnen altijd met de woorden: "Ik mag niet.....". en vervolgens kwam hun misdaad aan bod.

Het Anker

Een winkel met aparte allure was "Het Anker" van de familie Van Manen. Bart van Manen en zijn zus Corrie hadden de dagelijkse leiding en de betaling van de aankopen mocht alleen door Corrie worden behandeld. De winkel stond bekend om zijn lage prijzen en Bart maakte de tekstborden bij de aanbiedingen. Een memorabele tekst verzoon hij bij een aanbieding lingerie: "Beha's in alle maten voor f 1,25. Voor deze prijs kunt u ze niet laten hangen". Zijn winkelmisje Roefje werkte er 30 jaar en toen de winkel in 1979 sloot, trok zij als huishoudster in bij Bart en Corrie in het grote huis op de Kerkewijk.

Ko Tak

Het pand van drogisterij Ko Tak kent ook een bijzondere geschiedenis. De winkel viel alleen al op door de prachtige gaper aan de gevel. Bij een verbouwing in 1928 kwam bij het uitgraven van de kelder een schat tevoorschijn. De twee vinders meldten de vondst van een pot met gouden en zilveren munten niet, maar namen hem mee naar huis. Natuurlijk lekte dat uit en de politie stelde een onderzoek in. Veel rechtszaken later besliste de rechter dat de helft van de schat toekwam aan Ko Tak en de andere helft aan één van de vinders, Van Ravenswaaij. In 1982 werd op een veiling van veilinghuis Huibers een deel van de schat aangekocht door Jan van Schoonhoven, directeur van het gelijknamige Veenendaalse grondbedrijf, en hij schonk de schat aan Museum Veenendaal. Daar zijn de munten nog steeds te bewonderen.

Wie meer en uitgebreider kennis wil nemen van alles wat in de loop van de jaren in de Hoofdstraat gebeurde, kan het boek *Mijn Hoofdstraat* er op na slaan. Het is nog steeds te koop bij Boekhandel Van Kooten.

De voorzitter dankte Jaap voor zijn inspirerende verhaal en wenste de aanwezigen wel thuis.

Een adellijk raadslid van Schotse afkomst

Bij een onderzoek naar de achtergrond van verkiezingen in Veenendaal dook de naam op van gemeenteraadslid A.J.W. Melvill van Carnbee. Deze bepaald niet Veenendaalse naam intrigeerde mij, en daarom ben ik op zoek gegaan naar het levensverhaal van deze man.

De familie Melvill van Carnbee is een oude adellijke familie uit Fyfe in Schotland. De stamvader van dit geslacht zou in de elfde eeuw samen met Willem de Veroveraar vanuit Normandië gekomen zijn. Hoe komt een afstameling daarvan in Veenendaal terecht?

Familiewapen Melvill van Carnbee (Collectie Rijksdienst Cultureel Erfgoed)

De mannelijke familieleden maakten in de 17de eeuw vaak carrière in het leger. Kapitein-luitenant John Melvill vestigde zich in Tiel, trouwde met een Nederlandse vrouw, maar overleed in 1709 in de slag bij Malplaquet, vermoedelijk in Staatse dienst. Zijn zoon James John, geboren in Tiel in 1708, nam dienst in het Nederlandse leger, en kleinzoon Pieter nam dienst bij de marine. Tijdens de Vierde Engelse oorlog raakte hij in 1781 betrokken bij een zeeslag met een aantal Engelse schepen. De schepen die hij escorteerde konden veilig weggkomen en

daarvoor werd hij onderscheiden met een speciale medaille. De daaropvolgende jaren bleef hij bij de marine en in de periode 1793-1795 was hij verantwoordelijk voor de verdediging van de grote rivieren tijdens de opmars van de Fransen. De rivieren vrozen echter dicht en zijn schepen kwamen vast te zitten in het ijs, waardoor de Fransen gemakkelijk binnen konden vallen. Melvill nam daarop ontslag, maar werd later door koning Lodewijk Napoleon aangesteld als staatsraad. Na het vertrek van de Fransen nam hij in 1814 weer dienst bij de marine en klom op tot vice-admiraal. In 1815 werd hij door koning Willem I in de adelstand verheven met de naam Melvill van Carnbee. Zeven jaar later kreeg hij de titel baron.

Isaac August van Carnbee en Johanna Jacoba Wilhelmina Louise de Salis Soglio Maijenfeldt (Collectie Rijksdienst Cultureel Erfgoed)

Ons raadslid Adriaan Jan Willem Melvill van Carnbee is een kleinzoon van Pieter. Hij wordt geboren op 22 mei 1829 te Den Haag, als zoon van Isaac August van Carnbee en Johanna Jacoba Wilhelmina Louise de Salis Soglio Maijenfeldt. Zijn moeder komt uit een familie van Zwitserse huurlingen die in de adelstand is

Door:
Janneke van
den Berg

verheven. Het grote gezin woont aan de Prinsegracht V237 in Den Haag. Er zijn elf kinderen, drie sterven jong. Zijn broers en zusters trouwen met telgen uit bekende adellijke families, maar Adriaan blijft ongehuwd. Oudste broer Pieter verwerft bekendheid met de kaarten die hij tekent van “de oost”. Zijn bekendste werk is een atlas van Nederlands-Indië.

Eerste jaren in Veenendaal

Adriaan zal net als zijn broers een militaire opleiding gevolgd hebben en is een groot deel van zijn leven lid van de rustende schutterij. Hij kiest echter niet voor een carrière in het leger, maar gaat in 1850 op 21-jarige leeftijd werken als rijksontvanger van belastingen. Eerst woont hij in Noord-Scharwoude, dan in Charlois en van juli 1853 tot oktober 1855 woont hij in Gelders Veenendaal.

in Veenendaal. Waarom hij ontslag heeft genomen en hier is komen wonen, is niet duidelijk. Hij heeft in ieder geval familie in de buurt: zijn jongste broer Andrew woont dan in Huis Belmonte te Wageningen.

Adriaan woont eerst korte tijd in het pension van de familie Van Altena onderaan de Markt en neemt dan zijn intrek bij de familie Van Kreel op huisnummer A51 verderop in de straat. Hij zal de rest van zijn leven bij deze familie blijven wonen. Een van de kinderen in het gezin is zoon Bernardus, naar wie de Bernard van Kreelpoort is vernoemd.

De eerste jaren is Adriaan Melvill van Carnbee rentenier, maar in 1861 wordt hij voorgedragen als ‘zetter van ‘s rijks belastingen’. Dat betekent dat hij de belasting die de gemeente Veenendaal aan het rijk moet betalen (een vast

bedrag), naar draagkracht moet gaan verdelen over de grondeigenaren in het dorp. Een echt zware baan is dat niet: een keer per jaar moet hij met de andere zettters een paar dagen op het gemeentehuis aanwezig zijn om het werk te doen en eventuele bezwaren aan te horen. Hiervoor krijgt hij een vergoeding variërend tussen de 4,50 gulden en 10 gulden per jaar.

Openbare leven

In 1863 wordt hij door de gemeenteraad benoemd in de schoolcommissie, die toezicht houdt op de gang van zaken in de scholen van

Veenendaal. Hij mag meteen aan de slag met het verslag over de toestand van de scholen in dat jaar. Er zijn dan vier scholen: de openbare lagere school aan de Hoofdstraat onder leiding van hoofdonderwijzer G.J. Lit, een school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens aan de Hoofdstraat waar H.A. Hoxel de leiding heeft, een kleine school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor (gegoede) meisjes aan de Hoofdstraat onder leiding van juffrouw J.M.W. van Schaick, en de net opgerichte Vrije Christelijke school aan het Verlaat onder leiding van hoofdonderwijzer J. Mulder. Veel is er niet te melden. De spullen zijn op orde, de schoolcommissie wordt gewoon in de scholen toegelaten voor inspecties en er wordt geen

De Hoofdstraat rond 1900. In een van de huizen links woonden de familie Van Kreel en A.J.W. Melvill van Carnbee (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

In maart 1855 wordt Veenendaal getroffen door een zware overstroming. Elf mensen verdrinken en honderden inwoners moeten hun huis verlaten. Het huis van Adriaan Melvill van Carnbee staat aan het Zwaaipelein, waarschijnlijk moest hij ook vertrekken. Aangezien hij op Gelders grondgebied woont, zal hij naar Ede gegaan zijn. Een paar maanden na de overstroming gaat hij in Leusden wonen en werken en in mei 1858 blijkt hij weer in Noord-Scharwoude te wonen. Maar niet lang, want aan het einde van het jaar neemt hij ontslag en vestigt zich definitief

subsidie gegeven aan de bijzondere scholen. Deze functie vervult hij tot 1868. Dan neemt hij na twee termijnen van drie jaar ontslag omdat hij zich niet kan vinden in artikel 23 van de Onderwijswet van 1857. In dit artikel staat dat het schoolonderwijs "dienstbaar gemaakt aan de ontwikkeling van de verstandelijke vermogens der kinderen en aan hunne opleiding tot alle Christelijke en maatschappelijke deugden".

bezwaar dat hij al veel langer heeft, maar hij had nog hoop dat het gewraakte artikel teruggedraaid zou worden. Naar aanleiding van uitspraken van de minister van Binnenlandse Zaken realiseert hij zich dat dit ijdele hoop is en hij neemt ontslag als lid van de schoolcommissie. Maar, als de wet aangepast wordt en het artikel eruit gehaald wordt, is hij weer beschikbaar voor deze functie.

Veenendaal 7 December 1868.
Inb. o. Dec. 1868 N. 743.

Wett. Ed. Achtbare Heeren,

Giermede heb ik een Velt te zoeken bij de eerstvolgende zitting van den Gemeenteraad mij voortedragen tot het bekomen van een ontslag als lid van de Plaatselijke Schoolcommissie der gemeente Veenendaal en tevens als lid der gecombineerde schoolcommissie der opgenoemde gemeente en der gemeente Ede, tot welke betrekking de ondergeteekende benoemd is bij besluit van den Gemeenteraad dtd 20 December 1862.

De ondergeteekende grondt zijn verzoek hoofdzakelijk daarop, dat hij, na naauwgezette overweging, de wet van den 13 Augustus 1854 (staatsblad n. 9, 103) onuitvoerbaar acht, althans zekere wet betrefende art. 23 der opgenoemde wet. Dit artikel toch is niet alleen aanstootelijk voor het Christelijk gemoed maar ook met het gezonde verstand, daar men Christelijke deugden niet afscheiden

kan van het Christendom. Wel is waar is ieder Staatsburger gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat verschuldigd dus ook aan deze wet, maar dat sluit nog geen zins in zich men ziele meer dan volsteekt noodig is in aanneming een wet moet stellen welke men afkeurt. Reeds vroeger had de ondergeteekende bezwaar, maar hoop, te op billijke en noodzakelijke herziening der reeds opgenoemde wet, deze hoop is evenwel door de duidelijke verklaring van Z. E. den Minister van Binnenlandse Zaken den bodem ingeslagen. Nog later herziening plaats hebbende, geen nu het vordael van den ondergeteekende op den duur onoverwinnelijk is, dan zoude het kunnen gebemen, dat hij zich het lidmaatschap een commissie met het toezicht op het onderwijs berust, zoude laten uelgevallen van het geval hij daartoe benoemd word.

Met hoogachting heb ik de eer mij te noemen
Wett. Ed. Achtbare Heeren
A. J. W. Melville Carnbee
Aan Heeren Burgemeester en Wethouders van Veenendaal.

Brief van A.J.W. Melville van Carnbee aan de gemeenteraad, waarmee hij zijn ontslag uit de schoolcommissie aankondigt (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Onderwijzers moeten er echter voor zorgen geen aanstoot te geven aan mensen met een ander geloof, en het godsdienstonderwijs over te laten aan de ouders en de kerk. "Dit artikel toch is niet alleen aanstootelijk voor het christelijk gemoed, maar ook met het gezonde verstand, daar men christelijke deugden niet afscheiden kan van het christendom", aldus Melville van Carnbee in zijn ontslagbrief. Een

In 1865 is hij voor het eerst kiesbaar als raadslid. Dat gaat wel wat anders dan tegenwoordig. In de tweede helft van de 19de eeuw is er nog geen algemeen kiesrecht. Alleen mannen die een bepaald bedrag aan belasting betalen mogen kiezen en gekozen worden. In deze periode zijn er zo'n 90 kiezers in Veenendaal. Geen wonder dus dat steeds dezelfde namen terugkomen in de gemeenteraad. De raad bestaat dan uit elf leden, waaronder (meestal) burgemeester en wethouders. Ieder jaar is een deel van de raad aftredend, meestal worden deze leden meteen herkozen.

Er verschijnen alleen nieuwe gezichten in de gemeenteraad als zittende leden overlijden. In eerste instantie wordt Adriaan Melvill van Carnbee dan ook niet gekozen, de Veenendaalse kiezers geven de voorkeur aan bekendere namen. Kort daarna overlijdt echter raadslid Cornelis Heemsbergen en dan wordt Melvill van Carnbee met maar liefst 71 stemmen gekozen. Hij zal zelf ook steeds herkozen worden en tot 1903 lid blijven van de gemeenteraad. Een ander beroep heeft hij niet, in het bevolkingsregister staat afwisselend 'rentenier' of 'lid van de gemeenteraad' ingevuld bij beroep. Dat rentenieren levert hem wel behoorlijk wat op. Zijn belastingaanslag wordt steeds hoger, van zo'n 60 gulden per jaar als hij in Veenendaal komt wonen tot ruim het dubbele aan het einde van zijn leven. Er zijn maar vier of vijf mensen in Veenendaal die meer belasting betalen.

commissarissen gekozen die toezicht moeten houden op de financiën. De club komt regelmatig bij elkaar en organiseert activiteiten voor de leden, maar ook voor de inwoners van het dorp. De sociëteit speelt bijvoorbeeld een grote rol bij de organisatie van de kroningsfeesten in 1898. Het clubhuis aan het begin van de Nieuweweg wordt aangekocht van aandeelhouder Steven van Schuppen en in 1900 weer terug verkocht aan de aandeelhouders van de Scheepjeswol.

Verder leidt hij een teruggetrokken leven. Zijn broers halen regelmatig de landelijke kranten met hun verdiensten in Den Haag, Driebergen of Nederlands-Indië en zijn zusters houden zich bezig met goede doelen, maar Adriaan lijkt genoeg te hebben aan het leven in Veenendaal en het raadswork.

Raadslidmaatschap

De raad vergadert lange tijd in de herberg van Aart van der Meijden aan de Markt. De enige ambtenaren (de secretaris, bode en ontvanger) doen hun werk vanuit het huis van de burgemeester en later in een ruimte boven de gemeentewaag, ook aan de Markt. In 1873 krijgt de gemeente de gelegenheid om het schoolgebouw van de meisjesschool van jufvrouw Van Schaick in de Hoofdstraat aan te kopen. Zij verhuist met haar leerlingen naar de verdieping boven de waag. Met de aankoop van het schoolgebouw krijgt Veenendaal voor het eerst een gemeentehuis. Voorlopig

is het veel te groot, en daarom wordt een deel van het gebouw ingericht als woning voor de burgemeester.

In de raad passeren allerlei onderwerpen de revue. Zo valt het raadslid Melvill van Carnbee in 1884 op dat de post 'verlichting' op de gemeentebegroting is verlaagd. Geen goede zaak vindt hij. De burgemeester kan hem echter gerust stellen: de verlichting blijft hetzelfde, de kosten worden alleen maar op een bestaand potje met geld verhaald.

Vaak gaat het over het onderwijs. Als in 1884 de meisjesschool boven de gemeentewaag

Kroningsfeesten op de Markt, 1898 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Hij is betrokken bij het sociale leven in het dorp. In 1873 is hij een van de veertien oprichters van de sociëteit Amicitia. Onder de oprichters vinden we bekende namen als Steven van Schuppen (directeur van de D.S. van Schuppen) en burgemeester H.G. van der Poel, maar ook vertegenwoordigers van de joodse gemeenschap zoals Arnold van Creveld en Hijman Simon van Aalten. William Whalley, technisch directeur bij de VSW en boekverkoper Jacob Herman le Cosquino de Bussy geven de club een internationaal tintje. Er worden vier

ophoudt te bestaan, moet de raad besluiten wat er dan moet gebeuren. Er volgt een rumoerige discussie, waar de aanwezige verslaggever van de *Amerongsche Courant* geen touw aan

gulden (!), terwijl dat een jaar eerder nog 26.000 gulden was. Zijn mederaadsleden komen er niet uit, en de beslissing wordt uitgesteld naar een volgende vergadering. In eerste instantie wordt

hij in het gelijk gesteld, maar in een latere vergadering wordt hij toch in een hogere belastingklasse ingedeeld. Maar dat maakt niet meer uit: hij overlijdt plotseling op 25 december hetzelfde jaar.

Laatste levensjaren

Adriaan Melvill van Carnbee lijkt in veel discussies de middenweg te kiezen. Als er kiesverenigingen ontstaan, sluit hij zich daar niet bij aan, hoewel hij vaak de kant kiest van de anti-revolutionairen.

Maar stemmen vindt hij niet zo belangrijk: na zijn eigen verkiezing komt hij alleen opdagen voor verkiezingen als hij dienst heeft als stem-bureaulid. En dan stemt hij zelf niet.

Hij is vanwege een verslechterende gezondheid steeds vaker afwezig bij raadsvergaderingen. En langzaam ziet hij om zich heen de oud-gedienden uit de raad wegvallen. Wethouder

vast kan knopen. Het enige wat hij opvangt over de mogelijke komst van een nieuwe juffrouw, is een uitspraak van Melvill van Carnbee: "Hè zoo'n juffrouw, dat is wel aardig". Uiteindelijk besluit de raad dat het college de ruimte naar eigen inzicht mag verhuren.

Een jaar later gaat het over een dringend noodzakelijke verbouwing aan de openbare school. In de vier lokalen krijgen inmiddels zes klassen les, wat het onderwijsniveau niet ten goede komt. Het college pleit niet alleen voor een verbouwing, maar ook voor het starten van een zogenoemde 'franse school', waar kinderen na hun lagere schooltijd wat extra onderwijs kunnen volgen. Maar hoe ze ook pleiten, ze krijgen het niet voor elkaar. Raadslid D.H. Recter vat de tegenstand treffend samen met zijn opmerking "dat de kinderen zat leerden en tegenwoordig slim genoeg woaren", hij was "teugen verbauwing, teugen 'n franse messeu en teugen die hele rommel".

Maar ook belastingaanslagen kunnen de gemoederen flink in beweging brengen. Wie vindt dat hij te hoog wordt aangeslagen in de gemeentebelasting, kan bezwaar aantekenen en de raad moet daar dan een beslissing over nemen. Vaak zijn het de hoogst aangeslagenen die protesteren. Omdat deze mensen soms zelf raadslid zijn, levert dat wel eens gekke situaties op. Zo protesteert raadslid en directeur van de Scheepjeswol Steven van Schuppen in 1885, zijn jaarinkomen wordt dan geschat op 30.000

De Hoogstraat met links de openbare school
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Jan Bomas overlijdt in 1883, Steven van Schuppen in 1885. Hendricus Gerardus van der Poel, al in 1851 benoemd als wethouder en in 1855 als burgemeester, is ook nog jaren raadslid geweest. Maar in 1891 vindt hij het mooi geweest en neemt afscheid. En kleine kinderen worden groot. In het gezin Van Kreel,

waar Adriaan bij in woont, zijn zowel grootvader Hermanus als vader Rijk overleden en zoon Bernardus wordt dan het nieuwe gezinshoofd. Hij is inmiddels architect en mag rond de eeuwwisseling veel nieuwe huizen en fabrieken in Veenendaal ontwerpen.

In 1898 geeft Adriaan aan niet meer beschikbaar te zijn voor de functie van zetter van de belastingen. Op een dinsdagavond eind januari 1899 wandelt hij met een van zijn verzorgers,

maar de wet der vergankelijkheid dwingt mij daartoe, daar ik geene vergaderingen meer kan bij wonen wegens zwakte”, zo stelt hij in zijn opzeggingsbrief. Hij is dan ruim 37 jaar raadslid en heeft in die periode vijf burgemeesters meegemaakt: H.G. van der Poel, A.H. Metelerkamp, P. de Wijs, L.H.J.M. van Asch van Wijck en ook een korte periode nog burgemeester H. van de Westeringh.

Handtekening van A.J.W. Melvill van Carnbee
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

barbier Jan Stekelenburg, door de Hoofdstraat, als een plaatselijke bestuurder de macht verliest over een bierkar en het raadslid aanrijdt. Hij komt met de schrik vrij, maar zoekt daarna wel andere verzorgers. In april 1903 is zijn

Adriaan Jan Willem Melvill van Carnbee overlijdt op 17 november 1904 op 75-jarige leeftijd op het adres Markt B333 (later Markt 12). Zijn overlijden wordt aangegeven door Bernardus van Kreel en J.G. Sandbrink. Vier dagen later wordt hij begraven op de begraafplaats aan het Kostverloren, in graf nummer NW 067 aan de kant van de huidige Weverij.

Een week later opent notaris Sandbrink het testament. Hieruit is iets meer af te leiden over wie hij was. In zijn nalatenschap vinden we naast een grote hoeveelheid meubels ook familieportretten, familiepapieren, gouden en zilveren voorwerpen, porselein en glaswerk,

De Markt, ca. 1905. In een van de huizen aan de linkerkant woont A.J.W. Melvill van Carnbee de laatste jaren van zijn leven (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

gezondheid ook de aanleiding om zijn raadlidmaatschap te beëindigen. “Het valt mij zwaar een collegie te verlaten wiens oudste lid ik was,

maar ook een toneelkijker en een grote verzameling van munten uit verschillende landen. De hele inboedel heeft een waarde van f 2583,75 en er is f 2908,48 aan contant geld in huis. In het sterfhuis bevinden zich ook nog aandelen en obligaties ter waarde van maar liefst f 251.040, de buitenlandse waardepapieren uit Oostenrijk,

Geneve, Rusland, Hongarije en Portugal niet meegerekend. Melvill van Carnbee was dus een zeer vermogend man. Aan een zoon van één van zijn zusters laat hij een bedrag van f 20.000 na en een paar speciale munten gaan naar een paar nichten en zijn petekind. Zijn neef James John Melvill van Carnbee die inmiddels de titel baron draagt, erft de herinneringsmedaille en zilveren degen van grootvader Pieter, de familieportretten en de waardevolle familiepapieren. Zijn “oppassers” Hermannus van de Kraats en Pieter de Ridder erven beiden duizend gulden, en de rest van zijn omvangrijke nalatenschap wordt verdeeld over de drie kinderen van zijn broer Andrew.

Herinneringsmunt 1781
(Collectie Teylers Museum)

Een opmerkelijk voorwerp uit de nalatenschap is een gouden “ring met haar”. Van wie zou dat haar geweest zijn? Een jong gestorven broertje of zusje, misschien een geliefde? In ieder geval was het een persoon die hem dierbaar was. De belangrijkste vraag die overblijft is wat hem heeft bewogen om op 30-jarige leeftijd te stoppen met werken en zich in Veenendaal te vestigen. Daar is niets over te vinden.

Bronnen

Gemeente Veenendaal, archief 1811-1941 inv. nrs. 3-11, 160-199, 257-289, 2500-2503, 2522
 Archief Scheepjeswol inv. nr. 212
Jaarboekje voor de ambtenaren der directe belastingen, in- en uitgaande regten in Nederland, 22ste jaargang 1854 en 27ste jaargang 1859 (via books.google.nl)
Provinciaal Blad 1861 (via books.google.nl)
 Provinciale Verslagen 1865 en 1867 (via <https://historisch.cbs.nl>)
Utrechtsche provinciale en stadsalmanak voor het jaar 1867 (via books.google.nl)
Amerongsche Courant (via razu.nl)
Utrechts Nieuwsblad (via hetutrechtsarchief.nl)
Amersfoortsche Courant (via archiefeemland.nl)
 Notariële akten J.G. Sandbrink (via hetutrechtsarchief.nl)

Literatuur

‘A Scottish Free-Lance: Sir Andrew Melville’ door J.G. Alger in: *Scottish Review* (1895), geraadpleegd op 29 januari 2022 via https://www.electricscotland.com/history/articles/melville_andrew.htm
 ‘De gemeentehuizen’ door G. Groenleer in: *Oud Veenendaal*, november 1999
 ‘Hervormd kerkelijk leven in Veenendaal 1860-1866’ door E.J. van Beek in: *Oud Veenendaal*, maart 2009
 ‘De schijnwerper op... Steven van Schuppen’ door G.M.J. van Schuppen-Diepeveen in: *Oud Veenendaal*, juni 2010
The baronage of Scotland containing an historical and genealogical account of the gentry of that kingdom etc., door sir Robert Douglas of Glendervie, 1798 (via books.google.nl)
Nederlands adelsboek 1903 (via [Delpher.nl](https://delpher.nl))
Nederlands adelsboek historisch gedeelte 1ste jaargang A-Z, 1925 (via https://geneagraphie.com/pedigrees/Adelsboeken/HIST_1%20-%201925.PDF)

Websites

[Wiewaswie.nl](https://wiewaswie.nl)
[Delpher.nl](https://delpher.nl)
 Melvill van Carnbee - Wikipedia (geraadpleegd op 26 januari 2022)
<https://castrumtocaastle.com/scottish-castles/midlothian-dalkeith-melville-castle/> (geraadpleegd op 29 januari 2022)
<https://meijenfeldt.nl> (geraadpleegd op 26 januari 2022)
<https://digital.nls.uk/histories-of-scottish-families/archive/96667220?mode=transcription> (geraadpleegd op 29 januari 2022)
<http://remery.nl/sm-remery/wetten/w1857-mr.html> (geraadpleegd op 16 maart 2022)

Veranderd Veenendaal

Door:
De Redactie

Veenendaal is veranderd en ook de ideeën over hoe een winkelstraat eruit zou moeten zien zijn veranderd. Dat illustreren deze twee foto's van de Hoofdstraat.

De fiets was én is een geliefd vervoersmiddel voor winkelaars, maar: waar laat je je rijwiel als je een winkel binnen wilt stappen? Bij Hootsen kon je je fiets nog gewoon tegen de etalageruit zetten (zie links naast de weegschaal). De filiaalmanager van de Xenos zal je tegenwoordig in zo'n geval toch vragen of je je fiets gewoon tussen de daarvoor bedoelde rekken wilt zetten. Qua marketing ziet de wereld er ook anders uit.

Vroeger was het voldoende om je achternaam in grote letters op de gevel te zetten; al lijkt Van der Zee zich wel hebben willen onderscheiden door – in tegenstelling tot de rest – de E's in zijn achternaam van zwierige tussenstreepjes te voorzien. Maar al met al steken de vroegere gevels eenvoudig af tegen de huidige logo's en merknamen van ketens als Kruidvat, Xenos en Specsavers. Overigens: voor sigaretten was de marketing wél zwierig van aard, zo illustreert het grote bord voor Turmac bij Anbeek. Tegenwoordig is dát dan weer ondenkbaar...

Weten waar we wonen

Net als in het vorige nummer wordt in dit artikel de vraag beantwoord:
Waar komen de straatnamen in Veenendaal vandaan?

Nansenstraat

De eerste straat in deze aflevering is de Nansenstraat, die genoemd is naar de gelijknamige winnaar van de "Nobelprijs voor de vrede". De Noor Nansen heette officieel Fridtjof Wedel-Jarsberg Nansen en hij werd geboren op 10 oktober 1852 in Christiania (zoals Oslo toen nog heette). Na de studie Biologie en Zoölogie, ging hij in de jaren '80 en '90 van de 19^e eeuw poolreizen maken. In de periode 1888-89 stak hij zelfs op langlaufski's de ijsvelden van Groenland over. Bij een andere expeditie in 1893 bereikte hij lopend bijna het noordelijkste puntje van de Noordpool.

Later werd hij professor aan de Universiteit van Oslo, terwijl hij in 1906 de Noorse ambassadeur werd in Londen. In 1905 speelde hij een belangrijke rol bij het onafhankelijk worden van Noorwegen dat tot dan toe bij Zweden hoorde.

Na de Eerste Wereldoorlog werd in 1919 de Volkenbond opgericht. Deze voorloper van de Verenigde Naties was bedoeld om via overleg en internationale rechtspraak een nieuwe oorlog te voorkomen. Een groot probleem na de oorlog was de vluchtelingenkwestie. Door de Turkse volkenmoord op de christelijke Armenen (vanaf 1915), de Russische Revolutie (1917) en daaropvolgende burgeroorlog (tot 1922) waren talloze mensen op de vlucht geslagen.

Fridtjof Nansen werd in 1921 benoemd tot "Hoge Commissaris voor de Russische Uitgewekenen", waarbij hij zich ook bezighield met vluchtelingen uit Armenië. Een groot probleem vormden de zogenaamde statelozen. De communistische regering van Rusland had namelijk besloten dat iedereen, die het

land verlaten had, geen Russisch staatsburger meer was. Daarmee had een miljoen mensen geen paspoort meer en daarmee geen enkele rechtsbescherming of uitzicht op een verblijfsvergunning elders. Officieel bestonden die mensen niet meer. Datzelfde gold ook voor de Armeense vluchtelingen, die hun familieleden op een afschuwelijke manier waren verloren tijdens de Turkse dodenmarsen naar de woestijn. In deze uitzichtloze toestand zorgde Nansen echter voor een identiteitsbewijs van de Volkenbond, dat bekend zou worden als het Nansen-paspoort. Ook zette Nansen zich

in om de overlevenden van de Armeense genocide een nieuwe toekomst te geven en te voorkomen dat het Armeense volk (het oudste christelijke volk ter wereld) alsnog ten onder zou gaan. Hij slaagde erin om voor zo'n 50.000 Armenen een vestigingsplaats te vinden. In 1922 kreeg Nansen de Nobelprijs voor de vrede: het bijbehorende geld besteedde hij deels aan de voedselvoorziening in Oekraïne en de andere helft werd gebruikt om Griekse vluchtelingen in Turkije te helpen.

Nansen was gehuwd met de zangeres Eva Sars (1858-1905) met wie hij vijf kinderen kreeg. In 1919 hertrouwde

hij met Sigrun Munthe (1869-1957). Als jong wetenschapper was Nansen erg beïnvloed door Darwin en vond hij dat mensen slechts hoogontwikkelde dieren waren. Op latere leeftijd geloofde hij echter dat de mens het dier ontsteeg, omdat de mens een geest heeft. Hoewel godvrezend opgevoed, is hij nooit overtuigd christen geworden, al stond hij niet vijandig tegenover de kerk.

Op 13 mei 1930 dronk hij met zijn schoondochter Kari buiten op de veranda een kopje thee, toen zijn hart het ineens begaf. Hij werd begra-

Fridtjof Nansen (collectie Library of Congress Washington)

Door:
Constant van
den Heuvel

ven in Oslo en om hem te eren, werd in heel Noorwegen een minuut stilte in acht genomen. Sinds 1955 reikt de vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties jaarlijks de Nansen Refugee Award uit aan diegenen, die zich inzetten voor vluchtelingen.

Grenadiersweg

Een bekende van de auteur was zo vriendelijk om het boek "Garde zonder grenzen. 175 jaar Grenadiers en Jagers 1829 - 2004" van Paul Hartman en Arthur ten Cate uit te lenen. Een kloek boek over historische band tussen de Grenadiers en de Jagers. Het is jammer dat het Jagerspad en de Grenadiersweg in Veenendaal-Oost op geen enkele manier met elkaar verbonden zijn. Wie weet had de planoloog van de wijk een andere keuze gemaakt als hij het boek van Hartman en Ten Cate had gelezen. In de 16^e eeuw doken de Grenadiers voor het eerst op. Ze golden als soldaten met een speciale taak. Die taak vind je terug in de term "grenadiers", maar dan via de Engelse taal. Daar heet een granaat "a grenade" en daar dankt de grenadier zijn naam aan. Zij hadden dus de taak om handgranaten te werpen en dat viel niet mee. De handgranaat werd al in de Tachtigjarige oorlog (1568 – 1648) gebruikt en

Handgranaten, vermoedelijk uit de 17de eeuw (Bron: catawiki.com)

was een gevaarlijk wapen, ook voor de gebruiker. In die tijd waren het ijzeren bollen (zo groot als een honkbal) gevuld met kruit met daarin een brandend lont. De soldaat moest groot en sterk zijn om het zware voorwerp ver weg te kunnen en genoeg discipline hebben om in de voorste linie op tijd de granaat weg te gooien.

Het was de Franse zonnekoning Lodewijk XIV die in de 17e eeuw de Grenadier een duidelijke plaats gaf in zijn legers. Alleen forse kerels konden onderdeel worden van deze élitetroepen. Zij droegen berenmutsen als bescherming tegen sabels, terwijl hun kleurrijke

uniform ervoor zorgde dat ze er indrukwekkend uitzagen.

Ruim een eeuw later werden de Jagers geïntroduceerd, maar dan in het Oostenrijk van keizerin Maria Theresia. Zij waren aanvankelijk vrijwilligers, die fungeerden als verkenner en

Een 17de eeuwse grenadier (Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie)

scherpschutter. Zulke beweeglijke troepen waren gewild op het slagveld. Als schutkleur werd een groen uniform gedragen, zodat ze evenals jagers in hun omgeving pasten. Omdat beide type militairen ook werden geselecteerd om hooggeplaatsten te bewaken, werden zij aangeduid als gardisten.

In 1829 richtte koning Willem I het Garderegiment Grenadiers en Jagers op. Zij moesten dienstdoen onder het oog van de koning, wat betekende dat ze gelegeerd werden in de residentie van de vorst. Dat heeft het regiment geweten... Toen in 1830 de Belgische Opstand begon in Brussel moesten zij als eerste vechten en in mei 1940 moesten zij de Duitse poging verijdelen om koningin Wilhelmina te arresteren. Door hun optreden verloren de Duitsers de "Slag om de Residentie". Ook op de Grebbeberg vochten twee bataljons Jagers. Uiteindelijk sneuvelden in de meidagen van 1940 208 Grenadiers en Jagers. Na 1991 werden zij ingezet bij vredesmissie onder de

vlag van de Verenigde Naties en tegenwoordig zijn de Grenadiers en Jagers onderdeel van de Luchtmobiele Brigade.

Momenteel doen deze gardisten onder meer dienst als escorte op Prinsjesdag en vormen zij dan ook de erewacht op het Binnenhof. Ook vormen zij de erewacht bij Koninklijke begrafenis en bij staatsbezoeken van buitenlandse leiders.

Thomas Morestraat en Erasmusstraat

Thomas More en Erasmus...in een wijk van winnaars van de Nobelprijs voor de vrede? En daar dan ook nog Hugo de Groot bij en Ghandi? In de kleine wijk aan de westkant van Rondweg-Oost worden mensen geëerd, die de Nobelprijs voor de Vrede nooit kregen, maar wel verdienden (althans volgens de gemeente Veenendaal). Thomas More had de prijs – die in 1901 voor het eerst werd uitgereikt – nooit kunnen krijgen, omdat hij aan het einde van 15^e en aan het begin van de 16^e eeuw leefde. Dat gold ook voor zijn vriend Desiderius Erasmus, die zijn beroemde boek “Lof der zotheid” aan More opdroeg. Wie waren Thomas More en Desiderius Erasmus dan eigenlijk?

More (die zijn naam verlatiniseerde tot Morus) werd in Londen geboren op 7 februari 1478. Hij was een zogenaamde humanist, waarmee bedoeld wordt dat hij zich sterk toedeed op het bestuderen van oude teksten en vooral de grondtekst van de Bijbel. Hij studeerde ook rechten en werd lid van het Engelse Lagerhuis. Tevens kreeg hij andere belangrijke politieke functies onder koning Henry VIII (die vooral bekend werd door zijn zes huwelijken en de daarmee samenhangende stichting van de Anglicaanse kerk). Dat alles maakte More behoorlijk invloedrijk in het toenmalige Engeland. Toch vond hij zelf de ontmoeting met Erasmus in 1499 veel belangrijker.

Beide mannen waren diepe denkers, die elkaar stimuleerden en beïnvloedden.

Centraal stond onder meer de gedachte dat de mens zelf verantwoordelijk is en dat de toenmalige Rooms-Katholieke kerk niet tussen God en de mens in moest gaan staan, aangezien de kerk – aantoonbaar – fouten maakte.

In zijn boek Utopia kwamen zijn kwaliteiten als denker en staatsman bij elkaar. In dat boek beschrijft hij een eiland, waar alles perfect is, omdat er geen eigenbelang is. Eigenlijk gaf hij daarmee veel kritiek op het Europa van zijn dagen.

De scheiding van koning Henry VIII van zijn

eerste vrouw beschouwde hij als verkeerd. Zijn verzet zou uiteindelijk zijn dood worden. Na een tijdje opgesloten gezeten te hebben in de Tower, liet koning Henry VIII hem onthoofden op 6 juni 1535.

Aan Thomas More droeg Desiderius Erasmus zijn beroemde “Lof der Zotheid” op, dat hij in 1509 schreef toen hij een weekje bij Thomas More verbleef.

Erasmus’ afkomst blijft wat raadselachtig. Het is niet helemaal duidelijk of hij nou geboren werd op de 28^e oktober van 1566, 1567 of 1569. Ook is er discussie of Rotterdam of Gouda zijn geboorteplaats was. Ook Erasmus ontwikkelde zich als een groot geleerde, die heel Europa doorreisde. Vanwege zijn grote kennis van de oude talen, toonde hij aan dat de Bijbelvertaling die de Rooms-Katholieke kerk als enige toestond (de zogenaamde Vulgaat) maar liefst 400 vertaalfouten bevatte. Hij ging zelfs zo ver dat hij het Nieuwe Testament opnieuw redigeerde en uitgaf in de oorspronkelijke (Griekse) taal. Later zou Luther juist die versie gebruiken om de Bijbel te vertalen in “gewone mensentaal”. Als ik goed ben ingelicht, hebben de Statenvertalers deze versie ook gebruikt.

Erasmus had aanvankelijk sympathie voor Luther, maar vond hem te radicaal en hij vond een breuk met de kerk onwenselijk. Door de ontdekking dat God de mens louter zalig maakt door genade zie je bij Luther een enorme kracht en strijdzaamheid ontstaan, die Erasmus afdeed als fanatisme. Hoewel Erasmus Latijn sprak waren zijn laatste woorden in het Nederlands: “Lieve God...”

Thomas More, geschilderd door Hans Holbein de jongere (The Frick Collection New York)

Desiderius Erasmus, geschilderd door Hans Holbein de jongere (Collectie Longford Castle Salisbury)

Het laatste woord

In ons laatste woord hebben wij het al diverse keren over het coronavirus gehad omdat dit virus ons als vereniging behoorlijk parten speelt.

Door:
Het bestuur

In ons laatste woord hebben wij het diverse keren gehad over het coronavirus en de ernstige en nare gevolgen die dit virus met zich meebracht. Ook voor onze vereniging waren de gevolgen groot. Veel zaken kwamen stil te liggen zoals o.a. de werkzaamheden in ons documentatiecentrum. Wij willen zo graag ons archief zo goed mogelijk gedigitaliseerd hebben maar ook die werkzaamheden moesten worden opgeschort. Wat wel door kon gaan in de periode was een verbouwing in ons zogenaamde

opkomst van zo'n 90 aanwezigen. Het feit dat Jaap Pilon die avond voor ons verzorgde met een voordracht over de Hoofdstraat zal daar zeker aan bijgedragen hebben.

En dan mogen we nu weer vooruit gaan kijken. Ons documentatiecentrum is weer geopend en, naar wij verwachten, zullen ook de ledenbijeenkomsten weer doorgang kunnen gaan vinden. Al weten we dat natuurlijk nooit met zekerheid omdat corona nog steeds niet weg

is. We zullen zeker moeten afwachten hoe het virus zich met name in het najaar verder gaat ontwikkelen maar we blijven vooralsnog positief gestemd. Daarom hebben we voor de rest van dit jaar nog 3 bijeenkomsten gepland nl. 16 juni, 22 september en 15 december. Op 6 juni hopen de mensen van de werkgroep Gedenkpark de Oude Begraafplaats een voordracht te houden. Voor 22 september staat een voordracht gepland van Goof van Lienden met een interessant oorlogsverhaal. Op 15 december hoopt

Hennie Henzen weer zijn foto- en filmavond te houden. Genoeg dus weer om naar uit te zien.

Gedenkpark de Oude Begraafplaats van 1829 (Collectie HVOV-Hennie Henzen)

“vuile” archief. In dit archief kon een prachtige tussenvloer worden aangebracht waardoor er veel meer opslagmogelijkheid is ontstaan. Een subsidie van de gemeente voor dit doel heeft dit met name mogelijk gemaakt. Dank aan de gemeente.

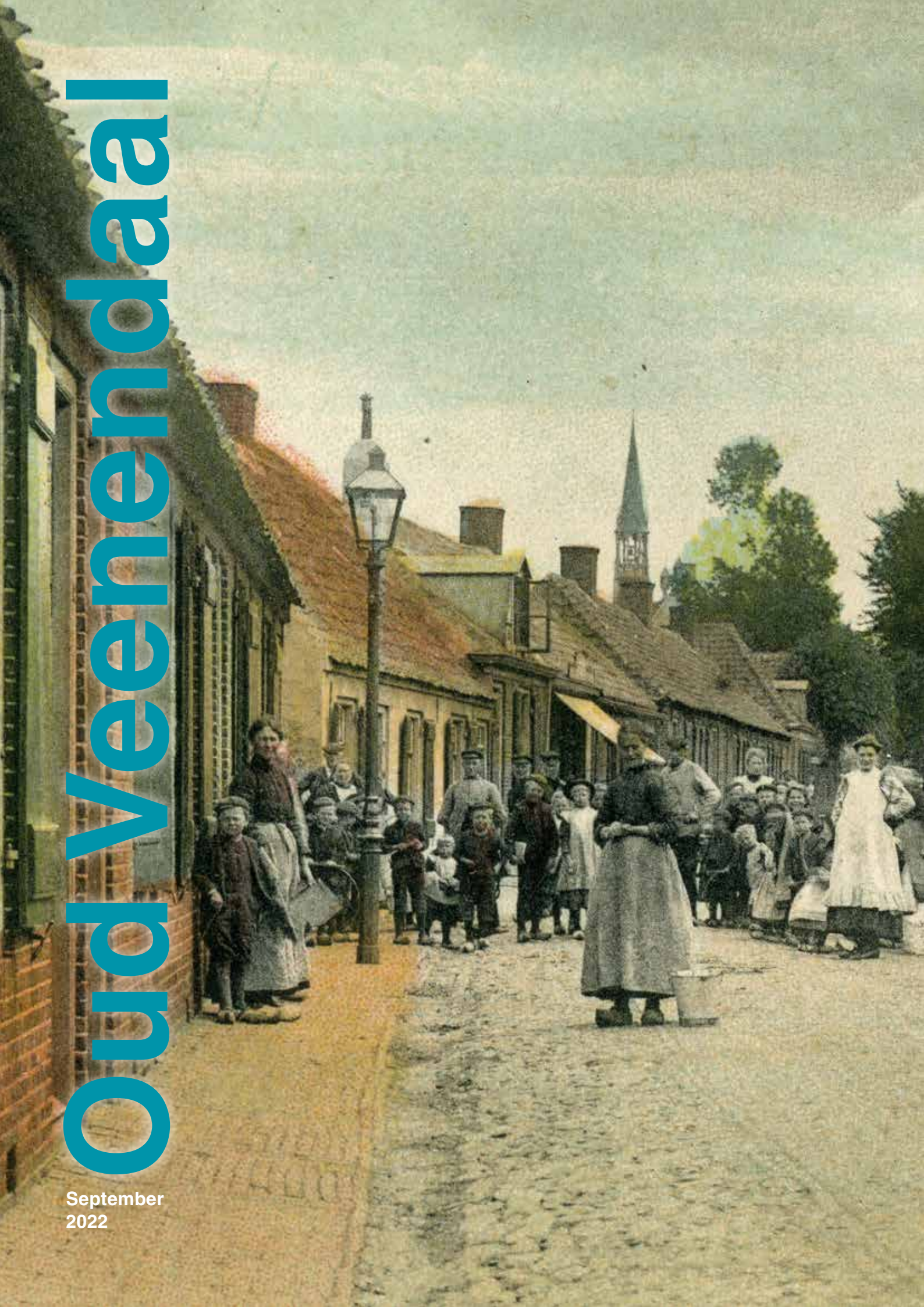
Iets anders wat in de coronaperiode stil kwam te liggen waren onze 3-maandelijks ledenbijeenkomsten. Wat hebben we die gemist. Door de oorspronkelijk geplande datum van 17 maart met 14 dagen uit te stellen, konden we op 31 maart jl. voor het eerst in twee jaar weer een ledenbijeenkomst houden. Wat waren we daar blij mee. Verrassend was voor ons de grote

Let goed op onze publicaties of deze avonden doorgang kunnen vinden.

- **Donderdag 16 juni 2022**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Aart Aalbers en Henk Roor over het Gedenkpark de Oude Begraafplaats.**
- **Gebouw Elthetho Fluiterstraat**
- **Aanvang 19.45 uur**
- **Inloop vanaf 19.15 uur**
- **Toegang gratis**

Oud Veenendaal

September
2022

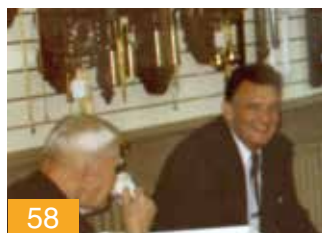
Inhoud

57

De redactie

Om te beginnen

58

I. van Schuppen-Diepeveen

Zoals het klokje thuis tikt...

64

I. van Schuppen-Diepeveen

Kun je nog zingen, zing dan mee

74

J. van den Berg-van Wakeren

Uit het archief van de Gemeente Veenendaal

75

H. Henzen

Wie herkent wie?

76

W.R. Berkhof-van Amerongen

Een zaak van lange adem

83

De Redactie

Veranderd Veenendaal

84

Het Bestuur

Het laatste woord

Colofon

37^e jaargang, nummer 3
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Wouter Berkhof
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris
D.G. van Dijk
H. Henzen
H.C. de Kleuver, penningmeester
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 51 38 79
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

H. Henzen
J.G. Sandbrinkstraat 120
3901 EZ Veenendaal
Telefoon 06 54 91 19 91

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag

Achterkerk (Collectie Ineke van Schuppen)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een maand vóór het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:
Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De redactie reageert na inzending van een artikel naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending en het uitkomen van het nummer waarin het artikel wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden artikelen kunnen door de redactie worden aangepast. Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de redactie.

Om te beginnen

De zomer is weer voorbij en we gaan langzamerhand weer richting de donkere dagen van de winter. Tijd om weer met Oud Veenendaal op de bank te kruipen en u te laten meevoeren naar vroeger tijden.

In het vorige nummer meldden we dat Ineke van Schuppen stopte als redactielid, maar gelukkig wel zal blijven schrijven. In dit nummer maar liefst twee artikelen van de hand van Ineke. Eerst duikt ze in de geschiedenis van de welbekende Horlogerie van Manen. Hoe begon het in 1959? En wat is er in de lange geschiedenis van de winkel allemaal gebeurd?

nieuwe technologie hopen ze daar de komende jaren veel meer toegankelijk te maken via de website van het gemeentearchief.

Dit jaar viert het Rembrandt College het 30-jarig jubileum. Wouter Berkhof zoekt uit hoe deze openbare school tot stand kwam. Het was een lange weg met de nodige hobbels, maar in september 1992 kon de school dan toch feestelijk geopend worden.

Door:
De redactie

Rijk van Manen controleert het uurwerk van het torentje van Horlogerie van Manen, 1985 (Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Tot slot nog de vaste fotorubrieken. In *Veranderd Veenendaal* weer een plaatje van vroeger en nu. Zoek de overeenkomsten en verschillen! Vanuit het documentatiecentrum reikt Hennie Henzen ons weer een paar onbekende foto's aan. Wie kan er meer over vertellen en helpt daarmee om de beschikbare informatie aan te vullen? En zoals gebruikelijk heeft het bestuur het laatste woord.

De komende tijd staan er ook de nodige activiteiten op de agenda. Elders in dit blad kunt u meer lezen over de komende verenigingsavonden. Maar reserveert u ook alvast 29 oktober in uw agenda. Dan vindt in de Cultuurfabriek weer de jaarlijkse

'Dag van de geschiedenis' plaats, georganiseerd door de bibliotheek, het museum, de historische vereniging en het gemeentearchief. Het thema van de Maand van de Geschiedenis is dit jaar 'Rampen', in Veenendaal gaat de aandacht dan vooral naar de watersnood van 1855. Met een expositie, een lezing en diverse activiteiten voor jong en oud is er veel te leren over deze heftige gebeurtenis. Houd de media in de gaten voor meer informatie.

We wensen u veel leesplezier!

Ineke heeft ook onderzoek gedaan naar de vele liedjes die over onze mooie plaats gemaakt zijn? Inderdaad, u leest het goed: *vele* liedjes. Veel Veenendalers zullen misschien niet verder komen dan "Veenendaal, dorp dat tot stad is gegroeid" of "o Veenendaal wat is je boerkool lekker". Maar Ineke heeft nog veel meer pareltjes weten te vinden, van lokale en landelijke artiesten. In het artikel en op de website vindt u linkjes naar filmpjes van alle nummers die in het artikel genoemd worden.

Vervolgens wordt u weer bijgepraat over de ontwikkelingen in het gemeentearchief. Met

Zoals het klokje thuis tikt...

Op You Tube vertelt Veenendaalkenner en stadsgids Jaap Pilon in vijf afleveringen een stukje geschiedenis van juwelier Van Manen, beter bekend als Balletje. Het is de moeite waard om wat dieper in de geschiedenis van deze Veense horlogerie te duiken.

Door:
Ineke van
Schuppen-
Diepeveen

Kleermaker Rijk van Manen, zoon van kleermaker Jan van Manen, woonde in de jaren 40 van de vorige eeuw aan de Prins Bernhardlaan. In de oorlog werd het door de Duitsers verboden om een straat naar een nog levend lid van het koningshuis te vernoemen en dus kreeg de straat de naam Het Gelderland. Het huis van Rijk van Manen stond tegenover het huis van Zwarte Jannigje en naast de Gelderse Waag, die al dateerde uit 1789. Aan de overkant van de straat stond een huizenblokje en in één van die huizen dreef Letje van Schaik haar café. Rijk en zijn uit Vianen afkomstige echtgenote Catharina Maria Labrie kregen zes kinderen. Labrinus werd geboren op 17 oktober 1930 en hij was de jongste van de zes. Zijn bijzondere naam had hij te danken aan de achternaam van zijn moeder. Pita, de oudste zus van Labrinus, werd een bekende persoonlijkheid in Veenendaal. Zij gaf muzikles aan de Beatrixstraat. Veel Veenendalers hebben orgelles van haar gehad. Maar de broer van Rijk van Manen, de oom van Labrinus dus, was nog veel bekender. Willem van Manen bracht het tot Tweede Kamerlid. Hij had zijn bekendheid voornamelijk te danken aan het feit dat hij het kortst zittende kamerlid aller tijden in de parlementaire geschiedenis was. Zijn lidmaatschap - vlak voor het einde van de vierjarige parlementaire periode - duurde vijf dagen. Hij werd enige dagen voor een Kamerontbinding bij wijze van grap door een aantal studenten kandidaat gesteld. Hij werd benoemd en beëdigd en woonde een aantal vergaderingen bij. Voor de rest van zijn leven hield hij daaraan de bijnaam "het Kamerlid" over.

Labrinus, roepnaam Brinie, bezocht de Kokse school aan Hoogstraat 16. Hij zat daar onder andere in de klas met Arie van Hensbergen en Isaac Kok. Onderwijzers op de Kokse school waren meester Hoogmoed, meester Van Ginkel en meester Bezooijen. De bovenmeester was meester Den Hengst. Voor zijn vervolgonderwijs bezocht hij de Handelsavondschool, die

in de Koningin Julianaschool was gevestigd. Hij haalde er zijn middenstandsdiploma en vervolgens deed hij de nodige avondstudies, waarbij hij onder andere met succes slaagde voor het vakdiploma horlogemaker.

Labrinus van Manen (Foto:
Horlogerie Van Manen)

Labrinus was gefascineerd door alles wat tikte: wekkers, klokken ja, zelfs de torenklok van de Julianakerk had zijn belangstelling. De kerk was in 1927 in gebruik genomen en stond tegenover zijn geboortehuis. Vaak ging hij met koster Schoeman mee naar boven om de klok te inspecteren. Het aandrijfmechanisme van de klok staat nu nog bij Rijk van Manen in het pand en hij hoopt er te zijner tijd een mooi plaatsje in de winkel voor te vinden. De Hoogstraat was in 1930 gedempt en het was een belangrijke straat geworden. Sinds 1795 stond daar het

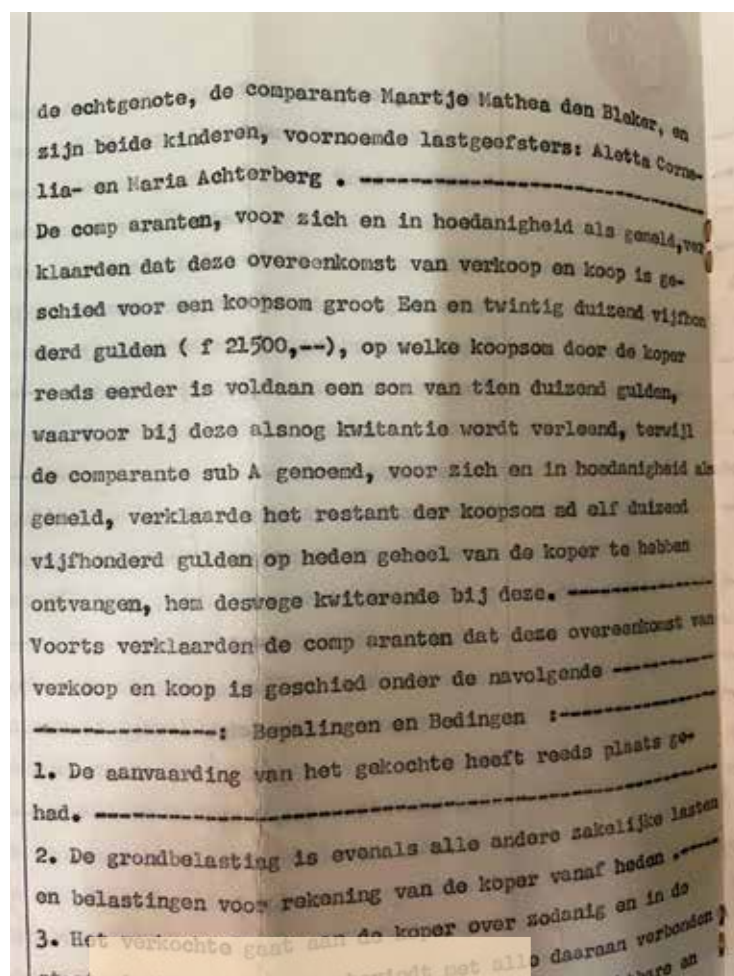
Polderhuis, de zetel van het Veenraadschap. Dat was van oudsher een belangrijke college, dat in eerste instantie de taak had de waterhuishouding van Veenendaal te reguleren, maar dat steeds meer taken naar zich toe trok. In feite vormden ze een schaduwbestuur over Veenendaal. De Veenraden bemoeiden zich ook met de benoeming van kerkmeesters, schoolmeesters en andere functionarissen. Verderop in de straat stond de openbare gemeenteschool en op de hoek naar de Zandstraat bevond zich een van de grootste fabrieken van Veenendaal, de D.S. van Schuppen.

Hoogstraat 28

Op 10 september 1959 trouwde Labrinus met Maria (roepnaam Riet) van Dodeweerd. Hij had haar ontmoet in Zeist bij een nichtje en het klikte tussen de twee jonge mensen. Het pand aan Hoogstraat 28 was eigendom van schoenmaker Achterberg en die had het in 1914 gekocht van wolkammer Johannes Stip, die het al sinds 1832 in zijn bezit had. Het stond al twee jaar leeg en was danig verwaarloosd. Een oom van Labrinus, Sander van Wijk, noemde het pand zelfs "een oud krot". Achterberg wilde er f 40.000,- voor hebben, maar uiteindelijk werd het pand gekocht voor f 22.500,-. Achterberg bedong nog een extra f 5.000,- voor als de zaken goed zouden gaan, maar daar wilde Labrinus niets van weten. De vader van echtgenote Riet was aannemer en hij legde in de betonvloer stukken marmer, die hij nog had liggen en het werd een prachtige vloer. Riet schilderde en behing dat het een lieve lust was en op vrijdag 2 oktober 1959 brak de grote dag aan: het echtpaar opende een horlogerie.

Die eerste collectie bestond uit pendules, wekkers, horloges en verlofingsringen, alles keurig uitgesteld in heldere glazen vitrines langs de wanden. Als openingsreclame werd 10% korting op aankopen tijdens de winkelweek gegeven. Er stond één toonbank en met lappen fluweel die ze nog ergens had liggen, maakte Riet de etalage op. In die eerste jaren werden stelletjes die verlofingsringen kwamen kopen meestal meegenomen naar voorkamer, waar ze op hun gemak ringen konden uitzoeken. Maar het gebeurde ook dat klanten de hele bak met verlofingsringen mee naar huis kregen, zodat ze thuis rustig hun keuze konden maken. Meestal ging dat goed, maar het is ook voorgekomen, dat een klant uit Ederveen een stuk of vier gouden horloges op zicht meekreeg en ze

nooit meer terugbracht. In die jaren was het nog gewoon dat vertegenwoordigers met de trein kwamen. Ze arriveerden aan station De Klomp en liepen met hun koffer vol handelswaar naar de winkel. Dat waren nog eens tijden!

Koopakte van het pand Hoogstraat 28, waar Labrinus en zijn vrouw Riet in 1959 hun winkel begonnen (Foto: Horlogerie Van Manen)

Hard werken

Vanaf het begin was het motto van Labrinus: "groot door hard werken" en dat motto heeft hij meer dan waar gemaakt. Maar hij was niet de enige die hard werkte voor zijn zaak. Zijn vrouw deed qua hard werken niet voor hem onder. Ze runde de winkel, deed de administratie en bestierde het grote gezin, waarin dertien kinderen werden geboren. Van oudste naar jongste waren dat Cathrien, Marinus, Riet, Nel, Ans, Heiltje, Liesbeth, Rika, Rijk, Adrie, Neeltje, Jan-Willem en Janneke. Alle kinderen hielpen al vroeg mee in het familiebedrijf. Dochter Heiltje werd op 2 december geboren, midden in de sinterklaasdrukke, maar mevrouw Van Manen vond dat ze niet uit de winkel gemist kon worden. Bij elke wee ging ze even in het gangetje staan, waarna ze weer gewoon verder ging met de

klant. Het is niet verwonderlijk dat klanten die overdag in de winkel waren geweest, zeer verbaasd waren toen ze hoorden dat er diezelfde avond een dochter was geboren.

En zo zag de horlogerie er uit in 1971 (Foto: Horlogerie Van Manen, Collectie Artifoto)

Gul

Labrinus gaf veel weg. Hij vond, dat als je het zelf goed had, je ook wat voor een ander moest overhebben. Toen een van zijn klanten naar een klok kwam kijken en vertelde dat ze na een bevalling nog niet helemaal fit was, stond er de volgende dag een grote vleesschotel voor haar deur. Hij verzette voor niets de kerkklokken van alle kerken in Veenendaal. Het gebeurde vaak dat hij bij een klant aan huis kwam omdat een klok niet goed liep en als de klant dan vroeg wat hij moest betalen, zei Labrinus dat hij eerst nog een week later terug kwam om te kijken of de klok goed liep. En ook daarna wilde hij vaak geen geld hebben, maar in een krantenartikel stond later wel: "Zo'n winkel loop je niet meer voorbij". Het was in die jaren de gewoonste zaak van de wereld, dat Labrinus aan huis kwam om de klok te repareren. Op alle tijdstippen van de dag, ook 's avonds, kon je hem aantreffen.

Uitschel

In Veenendaal hadden in die jaren de meeste mensen wel een uitschel en die werd door Labrinus ook vaak gebezigd. Maar zijn vrouw kende die uitschellen niet en ze sprak in goed vertrouwen haar klanten er wel eens mee aan.

Op zekere dag stond zij bij haar man in de werkplaats, toen hij zei: daar komt Geurt Klep aan. Riet van Manen ging naar de winkel en hielp de klant. Op het bonnetje schreef ze: meneer Klep en de klant stond toch enigszins vreemd te kijken. Toen ze later bij haar man terug kwam, hoorde ze dat dat een uitschel was, de goede man heette Van der Scheur. In de loop van de jaren, toen ze nog ervaring op moest doen, kreeg ze twee wijze lessen mee, die ze niet vergat en ook altijd doorgaf aan het personeel. Zo was het een keer druk in de winkel en wat achteraf stond een klant alles in ogenschouw te nemen. Als een klant klaar was, vroeg mevrouw Van Manen: "Wie is er aan de beurt?", waarop de klant haar apart nam en de tip gaf, dat niet meer te zeggen, maar altijd te vragen: "Wie kan ik helpen"? Dat was een passender uitdrukking bij een juwelierswinkel. De tweede tip kreeg ze van mevrouw De Ruiter, eigenaresse van de winkel naast de horlogerie: als je iets niet op voorraad of in het assortiment hebt, dan altijd een vervanging voorstellen.

Riet van Manen achter de toonbank (Foto: Horlogerie van Manen)

Carillon

In 1962 besloot Labrinus om een paar klokken aan de muur te bevestigen. Tien klokken had hij in gedachte en de opdracht werd gegeven aan de landelijk bekende koninklijke gieterij Petit en Fritsen uit Aarlen Rixtel in Brabant. Het zag er heel anders uit dan het huidige carillon. Er was nog geen figuuromloop en de klokken hingen in drie rijen aan de voorkant van het pand. In 1967 besloot hij dat de plek aan de voorkant van het pand toch niet voldeed voor het carillon. Hij verplaatste de klokken naar de hoek en er werd een figurenomloop aan toegevoegd. De omloop bevindt zich onder het carillon en elk kwartier lopen een Amerikaan, een Mexicaan, een Nederlandse vrouw en een Brit een rondje.

De poppetjes hebben een symboolwaarde, ze symboliseren het universele karakter van tijd. Mensen verschillen van elkaar, maar iedereen deelt in de zelfde tijd. In 1995 veranderde er het een en ander. De Koninklijke Eijsbouts, die ook de klokken van de Notre Dame had gegoten, kreeg de opdracht de klokken te reviseren. De tien oorspronkelijke klokken waren eigenlijk niet voldoende om alle melodieën af te spelen en daarom werden er maar liefst zes klokken aan toegevoegd. Tegelijkertijd werd ook de figurenloop gereviseerd. De lichtste klok is 9,4 kg en de zwaarste is 34 kg. Dat is de klok die elk half uur en elk heel uur zijn geluid laat horen. Het carillon wordt computer gestuurd en er kunnen 3000 melodieën mee worden gespeeld.

Verbouwingen

Het gaat te ver om alle verbouwingen die het pand in de loop der jaren heeft ondergaan hier te noemen, want het zijn er zeker twintig. In de eerste jaren na de opening werden achter de bestaande winkel een atelier, een magazijn en een kantoor gebouwd. De verbouwingen die volgden, stonden voornamelijk in het teken van meer winkel-, magazijn- en werkruimte aan de noordzijde en woonruimte aan de zuidzijde. Voor deze uitbreidingen werd grond aangekocht en ging het pand de hoogte in. Langs de Brouwersstraat verschenen etalages van de diverse showrooms die zich er achter bevonden.

In 1978 liet Labrinus van Manen op de hoek van de Brouwersstraat en de Tuinstraat een klokkentoren bouwen. Het was een mooie toren, maar hij was er toch niet tevreden over. Hij wilde een hogere toren, want, zo vond hij, de Brouwersstraat liep enigszins af en daardoor was de klok niet vanaf alle kanten goed te zien. In 1985 werd de verbouwing gerealiseerd. De toren werd opgehoogd en kreeg in de volksmond de bijnaam “de puntmuts van Van Manen”. Maar het verhaal gaat verder. Er stonden nieuwe stedenbouwkundige plannen op stapel. Het project Brouwerspoort kreeg zijn beslag en architect Jos van Eldonk, die de leiding over de bouwplannen had, wilde graag een blikvanger aan het begin van de Brouwerspoort. Zijn oog viel op de klokkentoren van Labrinus: die moest de poortwachter worden naar het nieuwe centrum, net als het torentje van Bovendeert de poortwachter is naar de Hoofdstraat, het oude centrum. Er werden vele plannen getekend, maar Labrinus, die de plannen uitgebreid onder de loep nam, koos voor een eenvoudige oplossing.

De klokkentoren werd naar voren gehaald, naar de hoek Brouwersgracht/Zwaaipein en werd naar het oude voorbeeld opgebouwd. In 2006 werd de 18,64 meter hoge toren op zijn nieuwe plek gezet. Het was letterlijk en figuurlijk een hoogtepunt in het winkeliersleven van Labrinus van Manen. Tegelijkertijd werd een groot deel van de grote showroom gesloopt, waarna op die plaats appartementen verrezen. In 2014 vonden vlak achter elkaar twee overvallen plaats en als gevolg daarvan werd de gevel

In 1978 wordt de toren geplaatst (Foto: Horlogerie Van Manen, Collectie Bouwbedrijf Davelaar)

gewijzigd. Er werden een ingangssluis en een uitgangssluis gebouwd, zodat de klanten de winkel wel vrij in en uit konden lopen, maar er toch een veilige omgeving gecreëerd werd. Bijzonder is dat het pand als enige bleef staan aan de noordoostkant van de Hoogstraat. Alle directe panden aan de Hoogstraat/Zwaaipein en Brouwerstraat zijn in de loop van de jaren verdwenen of herbouwd.

Balletje

In Veenendaal stond de zaak bekend als Balletje. Als je vertelde dat je een nieuw horloge bij Balletje had gekocht, wist iedereen wie je bedoelde. Maar waar kwam die bijnaam vandaan? Wel, in de beginjaren zestig stonden er blikjes met sigaretten van het merk Roxy op de toonbank. In die jaren was dat helemaal niet gek, want roken was heel gewoon. De sigaretten werden gekocht bij buurman Van Galen, die een winkel in tabaksartikelen had. In die tijd was roken voornamelijk een mannenaan-

gelegenheid, maar ook de dames telden mee en daarom verscheen het pepermuntballetje op de diverse toonbanken. Uiteraard werden de balletjes gekocht bij Veenese winkeliers. In eerste instantie was dat bij drogisterij Kok, daarna bij Henny Jansen en toen die de winkel sloot, werden ze gekocht bij Lekkerland van

Gezelligheid in de winkel omstreeks 1982 (Foto: Horlogerie Van Manen)

de gebroeders Slotboom. Als een aankoop was afgerond, zei mevrouw Van Manen in de regel: "Neem gerust nog een balletje". Maar de balletjes bleken niet altijd kindvriendelijk te zijn en werden op enig moment vervangen door krijtjes. Huidig directeur Rijk van Manen was daar niet enthousiast over en na enig denkwerk kwam de oplossing: voortaan werden de schaaltes gevuld met pepermuntjes in de vorm van de klok op de toren. Maar voor de autochtone Veenendaler blijft de naam "Balletje" bestaan.

Het was een drukke winkel en veel klanten maakten graag een praatje, zowel met elkaar als met de familie. Het kwam zelfs voor dat klanten niet direct geholpen wilden worden, maar liever eerst een poosje bleven toekijken naar

de gezellige drukte die in de winkel heerste. De weekopbrengsten werden 's maandags zonder enige beveiliging naar de bank gebracht. En als er vrijdagavond veel geld in kas was, werd dat in een plastic zak gedaan en boven in bed gelegd.

Brand

Op de pui staat "anno 5 december 1981" en dat heeft alles te maken met de grote brand die op die dag plaatsvond. Waarschijnlijk was de oorzaak het omvallen van een groot vat aceton. Het vuur greep razendsnel om zich

De grote brand in 1981 (Foto: Horlogerie Van Manen)

heen. Familie en personeel hadden nauwelijks tijd om zichzelf en de sieraden te redden. Het vuur verwoestte een groot deel van het pand en de woning van de familie Van Manen ging in

Na de brand wordt in 1982 de klok geplaatst (Foto: Horlogerie Van Manen, collectie Bouwbedrijf Davelaar)

vlammen op. De brandweer was de hele dag in touw om het vuur te bedwingen en de sieraden

in veiligheid te brengen in de politiecellen aan het Boompjesgoed. Maar de brandweer kon niet voorkomen dat de kenmerkende kap van het pand ten prooi viel aan de vlammen. Toen aan het eind van de dag de schade eindelijk kon worden opgenomen, bleek de 15-koppige familie dakloos te zijn. Er werd van alle kanten hulp aan geboden en de familie kon tijdelijk wonen in de Pniëlkerk. Met hulp van collega's en vele anderen kon de winkel na precies een week al weer worden geopend.

Te kort door de bocht

Huidig directeur Rijk nam in 1996 de zaak over. Zijn broer Marinus is zijn steun en toeverlaat, maar hij werkt achter de schermen. Hij is net als zijn vader een gespecialiseerd vakman op het gebied van klokken. Zus Rika werkt er nog steeds parttime. Maar ook echtgenote Jeanette speelt een belangrijke rol in het leven van Rijk. Zij blijft weliswaar op de achtergrond, maar zonder haar zorg voor het thuisfront zou Rijk niet die activiteiten kunnen ontplooiën, die de horlogerie tot een succes maken.

In dat zelfde jaar werd het winkelend publiek opgeschrikt door een enorme klap. Een vrachtwagenchauffeur had bij het indraaien van de toenmalige Brouwersstraat de zonneschermen van de horlogerie volledig over het hoofd gezien. Waarschijnlijk schrok de chauffeur harder dan het publiek, want de balk van het zonnesherm boorde zich in de buitenspiegel en vernielde het hele portier. Ook het zonnesherm overleefde het niet. Hoe groot is de kans dat het nog een keer gebeurt? Wel, niet veel later bleef de lijnbus naar Nieuwegein bij het indraaien van de Brouwersstraat ook achter het zonnesherm hangen, dat voor de tweede keer werd vernield. Drie keer is scheepsrecht werd niet afgewacht: er werden paaltjes geplaatst rondom het trottoir, zodat het verkeer niet meer zo dicht in de buurt van de zonneschermen kon komen.

Een winkel die al zo lang bestaat, viert natuurlijk ook de nodige jubilea. Bij het 25-jarig jubileum lieten een aantal leveranciers een door bakker Joustra vervaardigde taart bezorgen die identiek was aan de gevel van de Horlogerie inclusief het carillon. Hij was er maar liefst zeven uur mee bezig geweest. Bij het veertigjarige jubileum in 1999 luidde de Reizende Beiaard de festiviteiten in met een concert op het Scheepshofplein, er werd een speciale jubileumring ontworpen en er werd een actie bedacht met

oude garantiebewijzen. Klanten ontvingen speciaal gegraveerde zandlopers. Vijf jaar later werd een ballonnenwedstrijd georganiseerd, waaraan maar liefst 4000 kinderen meededen. Ook konden klanten het gewicht van een in de winkel opgestelde klok raden. In 2007 werd Horlogerie Van Manen tijdens het Business Event in Theater Lampegiet uitgeroepen tot beste onderneming in de categorie Detailhandel. Rijk nam de prijs in ontvangst, maar droeg deze op aan het personeel dat altijd de schouders eronder zette. Een 60-jarig jubileum is een diamanten jubileum en dat past natuurlijk goed bij een juwelier. Ter gelegenheid van dit jubileum werd een bijzondere ring ontworpen. De gebruikte materialen waren goud en diamanten, maar het was vooral de witgouden zetting die de ring een uniek karakter gaf. Daarin was namelijk vier keer de toren van de horlogerie verwerkt.

De Brouwersstraat in 1980 met links het pand van de Horlogerie (Foto: Horlogerie Van Manen)

Het echtpaar Van Manen kreeg 46 kleinkinderen en negen achterkleinkinderen, maar dat aantal breidt zich nog steeds uit. In 2006 vertrok het echtpaar uit het pand aan de Hoogstraat naar een woning aan de Koninginnelaan. Labrinus overleed op 13 december 2011.

Kun je nog zingen, zing dan mee

Er zijn veel meer liedjes over Veenendaal geschreven dan men op het eerste gehoor zou denken. Misschien wordt het tijd om er eens naar te kijken.

Door:
Ineke van
Schuppen-
Diepeveen

Bij sommige van de liederen in dit artikel staat een QR-code. Door deze te scannen met uw smartphone komt u direct bij een uitvoering van het lied op YouTube (eventueel voorafgegaan door een reclame). Een korte instructie van hoe dat werkt, leest u hieronder:

1. Open de Camera-app en gebruik de camera aan de achterzijde.
2. Scan de QR-code. Als het goed is verschijnt er dan een melding in beeld.
3. Tik op die melding en als het goed is komt u dan bij het lied op YouTube.

Al in 1926 werd een poging gedaan een Veens volkslied te creëren. De heer R. van Dalen, onderwijzer aan de Patrimoniumschool, schreef voor de kinderzang op de Markt een lied op de wijs van het bekende "Gymnastenlied" met de bedoeling het als Veens Volkslied te laten dienen. In het programmaboekje van Oranjedag werden vooral de ouderen opgeroepen er voor te zorgen dat ze het lied spoedig zouden kennen, zodat het bij alle feestelijkheden algemeen kon worden gezongen. De kinderen leerden het lied op school.

*Aan de grens van 't Sticht in de lage Vallei
Te midden van bouwland en groenende wei
Daar ligt sedert eeuwen de plaats onzer woon
Voor haar klinkt ons lied op een krachtige toon.
Klein is ons Veen, maar met eer klinkt zijn naam
Het komt in de rijen steeds verder vooraan
Door nering en handel, door denken en kracht
Wordt meerdere welvaart als zegen verwacht*

*En 't volk dat er leeft in zijn rang en zijn stand
Dat heeft er zijn liefde aan Oranje verpand
Dat wil het steeds toonen, zo telkens maar weer
Want het Huis van Oranje dat mint het zo teer
Straks zegt de vlag van omhoog 't weer aan
Laat wapperen in 't Veen nu de feestelijke vaan
Laat klinken uw feestlied Oranje ter eer
Gelijk in de toekomst, zoo nu als weleer*

*De knapen en meisjes, de bloeiende jeugd
De hope der toekomst, der ouderen vreugd
Op hen is het oog in de toekomst gericht
Dat zij steeds vervullen hun heerlijke plicht
En Veenendaal steunen met krachtige hand
Door arbeid en eendracht en deugd en verstand
En zij bij hun streven, het doel in hun oog
Den zegen verwachten geheel van omhoog*

Aubade op de Markt, jaren '20 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Kees Stip

In zijn boekje *Geen Punt* vertelt Kees Stip zelf hoe het nieuwe Veense Volkslied lied tot stand kwam:

"Hamp van Schuppen, een vooraanstaand Veenendaler, verzocht mij een ander Veens volkslied te maken dan het bestaande: O, Veenendaal (bis) wat is je boerkool lekker. Ik voelde niets voor de opdracht. Totdat ik op een dag de telefoon aannam en ik van dezelfde Hamp van Schuppen te horen kreeg: "Dokter Rodenburg vraagt of je even bij hem komt. Je vader heeft kanker".

Mijn vader die erbij zat, vroeg: "Wie is dat?"

Ik: "Hamp van Schuppen".

Mijn vader: "Waarom belt hij?"

Ik: "of het Veense volkslied al af is". (ik kon toch niet zeggen: "Je hebt kanker").

Mijn vader: "Is dat dan nog niet? Je moet het dadelijk afmaken". Dat deed ik.

Uit bovenstaande verhaal van Kees Stip blijkt dat er nog een andere tekst geweest moet zijn, die ook het woord “boerenkool” bevatte. Dat blijkt tevens uit een artikel in het Nieuw Utrechts Dagblad van 27 augustus 1957: “Veenendaal had een oud volkslied waarvan de tekst werd gezongen op de wijs van O Dennenboom en waarin tot uitdrukking werd gebracht dat er nergens zoveel boerenkool werd geplant als in Veenendaal. Op verzoek van Vereniging Oranjedag heeft de Veenendaler Cees Stip,

de bekende dichter en tekstschrijver, een nieuw Veenendaals volkslied geschreven. Het is een geheel nieuwe tekst, waarbij de laatste twee regels van ieder couplet toch weer op de boerenkool slaan”. Helaas is die oude tekst onvindbaar, maar de nieuwe tekst wordt regelmatig gezongen.

Kees Stip (Collectie HVOV-Hette Wassenaar)

Voorpagina van De Vallei, 4 september 1957 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

*Daar ligt waar Utrechts heuvelrij zich heft naar de planeten
Een lustoord in een lustvallei, daar kan zich niets mee meten
Want nergens is de lucht zo blauw als tussen Rhenen en Renswou
Daar mengt zich met sirenentaal der schapen blij gemekker
O Veenendaal o Veenendaal wat is je boerkool lekker*

Refrein:

*O Veenendaal, o Veenendaal wat is je boerkool lekker
Er is geen plekje in ons land
Waar zoveel boerkool wordt geplant
O Veenendaal o Veenendaal wat is je boerkool lekker*

*O Veenendaal zover mijn oog uw weelde mag ontwaren,
stijgt rook als vette wol omhoog, uit pijpen als sigaren.
Want nergens groeit er een sigaar, als tussen Rhenen en De Haar
Daar scheert het staal in enen haal het schaap tot wollen jekker
O Veenendaal, o Veenendaal wat is je boerkool lekker (Refrein)*

*Maar heerlijk rijst daar bovenal een Venus uit de Venen
Met wie ik mij verloven zal en anders met geen ene
Want meisjes vind je er geen een, als tussen Elst en Ederveen
Heft fluiten uw sirenentaal, hef schaap uw blij gemekker
O Veenendaal, o Veenendaal, wat is je boerkool lekker. (Refrein)*

Het lied ging op 31 augustus 1957, de verjaardag van prinses Wilhelmina, op het Dr. Slotemaker de Bruïneplein in première. Er werd medewerking verleend door de plaatselijk zangkoren en de muziekkorpsenkorpsen Caecilia en de Scheepjeswol Harmonie. Helaas heeft Kees Stip nooit een limerick op Veenendaal gemaakt.

Nieuwe versie

Maar.....klaarblijkelijk was de tekst na een aantal jaren versleten, want in 1998 werd de oorspronkelijke tekst van Kees geactualiseerd door Coen van Viegen. De melodie bleef hetzelfde:

*Ten noorden van de heuvelrij waar eens het veenmos bloeide
En midden in de veenderij een centrumdorpje groeide
Ontstond van Elst tot Ederveen een nijver plekje als niet één
Het dijde uit in de Vallei, niets kan zich er mee meten*

Refrein

*O Veenendaal, o Veenendaal, waar is de tijd gebleven
Dat op het Veense platteland die lekk're boer'kool werd geplant
O Veenendaal, o Veenendaal waar is die tijd gebleven?*

*In vroeger jaren steeg de rook van velerlei bedrijven
Uit grote pijpen naar omhoog om oostwaarts weg te drijven
En nergens groeide een sigaar als tussen Rhenen en De Haar
Een bolknak die de wereld rond beroemd werd als geen ander (Refrein)*

*Nu is in 't midden van het land dat dorp met veel allure
Bedrijvigheid aan alle kant, een voorbeeld voor de burenen
En nergens is er zoveel bouw als tussen Rhenen en Renswou
De handel en de industrie bekend in vele landen. (Refrein)*

*Europa's allergroenste plaats werd tot het goud verheven
Ons eigen dorp is eerste graads en fijn om in te leven
En groeien wij in tal en last, wij stellen met genoeg vast
Dat iedereen de vruchten plukt van nijverheid en handel. (Refrein)*

*Maar tot ons aller droefenis is er ook veel verdwenen
Van onzer vaad'ren erfenis, maar wie zal dat bewenen?
Vernieuwing is de beste keus, vooruitgang is nu onze leus
Verleden is voorgoed voorbij, een nieuwe eeuw komt nader (Refrein)*

*De molens draaien lustig door, de Vriendschap en de Nieuwe
En samen zingen wij in koor, dat het ons zal benieuwen
Of tussen Hel en Slaperdijk tot in de verste buitenwijk
De geest van allen samen één in Veenendaal blijft wonen (Refrein)*

Moodmakers

Niet veel mensen weten dat er nog Veens volkslied bestaat, dat ooit is opgenomen door de Moodmakers op een 45-toerenplaatje. Het is een vrolijk plaatje geworden.

*Dicht bij Utrechts Heuvelrug daar ligt Veenendaal
Wie het kent weet heel erg vlug: 't is er kolossaal
Heeft een grote industrie, spreekt belangrijk mee
Ja over Veenendaal zijn wij heel tevree
Ja over Veenendaal zijn wij heel tevree*

*Ook op sport en spelgebied draait het rustig mee
Wie kent het Valleibad niet, DOVO en VRC
Sportpark, trimbaan, voetbalveld hoort er allen bij
Ja met ons Veenendaal zijn wij reuze blij
Ja met ons Veenendaal zijn wij reuze blij*

*Veenendaal dat breidt zich uit, wordt geweldig groot
Menig B&W besluit zorgt voor werk en brood
De inwoners die staan paraat, zij zijn alle daar
Ja voor ons Veenendaal staan wij altijd klaar
Ja, voor ons Veenendaal staan wij altijd klaar (bis)*

De hoes van het Veenendaals Volkslied van The Moodmakers (discogs.com)

Aubade

Helaas bestaat de aubade van de scholen op Koningsdag niet meer. De datum van 27 april viel vaak midden in de voorjaarsvakantie en het onderwijzend personeel stond niet te springen elk jaar hun vakantie op te offeren. Een nieuwe gewoonte ontstond: een aubade waarbij iedereen, jong en oud, op de Markt samenkomt om te zingen. En reken maar dat onderstaand lied elk jaar luid en met veel enthousiasme ten gehore wordt gebracht. En het grappige is: ook dit lied wordt, net als het lied van meester Van Dalen, gezongen op de wijs van het "Gymnas-tenlied".

Het Veenendaals feestlied:

*In 't hartje van Neerland bij heuvels en wei
Bij bossen en bouwland ligt in een vallei
Een centrum, waar handel en nijverheid saam
De plaats waar ze bloeien omgeven met faam*

*Veenendaal: dorp dat tot stad is gegroeid
Stad waar veel goeds van een dorp ook nog bloeit!
Alles wat Veenendaal oud en jong biedt
Noodt uit tot het feest'lijk geluid van een lied.*

*En viert men in Neerland een heugelijk feit
Bij 't Huis van Oranje, ook 't Veen is verblijd
Men stroomt dan tezamen en is niet te bang
Zijn vreugde te uiten met vrolijk gezang*

*Veenendaal: dorp dat tot stad is gegroeid
Stad waar veel goeds van een dorp ook nog bloeit!
Alles wat Veenendaal oud en jong biedt
Noodt uit tot het feest'lijk geluid van een lied.*

60.000 mensen

In 2016 werden tijdens de kinderzang op de Markt, waar op dat moment nog maar vijf scholen aan meededen, onder andere het lied *60.000 mensen gezongen*. De wijs van het bestaande *15 miljoen mensen* werd gebruikt. Op dit moment is de tekst achterhaald, want Veenendaal heeft bijna 70.000 inwoners. Maar dat getal past niet in het ritme van de tekst, dus die wordt pas weer geactualiseerd, als Veenendaal 80.000 inwoners telt. Ook in 2016 werden op de Markt onderstaande liedjes gezongen.

Veenendaal samen

*Dit dorp uit Veen ontstaan
t' klinkt door in onze naam
Genoemd naar 't Veen
Dat eens verdween
Dit dorp, het bindt ons saam
Dus iedereen, zing mee*

*Koningsdag brengt ons bij elkaar
Samen zingen we ieder jaar
Door te geven, samen te leven
Zing het in je eigen taal
Koningsdag in Veenendaal
Refrein*

*Refrein:
Veenendaal, we zingen het samen
Dat we diep in ons hart beamen*

*In de vrede ons bekwamen
Samen te leven in ons mooie dorp
Waardevol, maar niet te koop(2x)*

*En op de wijs van Alle Menschen
werden Brüder:*

*Samen zingen, samen leven
Koningsdag in Veenendaal
Samen vieren en beleven
Koningsdag in Veenendaal*

*Deze dag verzet de zinnen
Zing het in je eigen taal
Laat het feest nu echt beginnen
Koningsdag in Veenendaal*

*Deze dag is ons gegeven
Vrijheid vier je met elkaar
Samen vieren en beleven
Koningsdag in Veenendaal*

*Op de Markt en in de straten
Bij de Grift, langs het kanaal
Laat het feest nu maar beginnen
Koningsdag in Veenendaal*

Gijsbert van Zanten schreef het volgende Veense lied, dat later werd aangepast door Jimco Zijlstra, de dirigent van het Ritmeester Veenzangers Mannenkoor.

Bewerkte foto van een aubade op het Dr. Slotemaker de Bruïneplein, eind jaren '60. Gijsbert van Zanten (rechts) is er later op geplakt (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

*Een kleine strook door and'ren afgestaan, wat veen, wat water en wat zand
Daar ergens achter aan, zo was eens ons geboorteland
Wat schapen en wat turven, de bodem arm en schraal
Mensen die wat durven, zo was ons Veenendaal*

*Die grond, de bakermat van ons geslacht, waar huizen en fabrieken staan
Daar bruist de levenskracht, die 't hart van werklust hard doet slaan
Fabrieken, magazijnen, "vooruit" is 't ideaal
Waar ook de turf moog' kwijnen, maar nooit in Veenendaal*

*Vooruit tot groter groei en bloei gebracht door werk met ijver, lust en vlijt
Pak aan met frisse kracht, durf mee te lopen met je tijd.
Laat handel blijven groeien, "vooruit" luidt onze taal
De industrie moet bloeien tot heil van Veenendaal*

*Met frisse durf, al heeft ons schip geen roer,
toch vaart het altijd stevig door, zo 't reeds vier eeuwen voer
en daarbij nooit zijn koers verloor
Grijp krachtig vast de touwen, pak aan de vuist van staal
Wij blijven ons vertrouwen aan 't schip van Veenendaal.*

*Wij varen de toekomst tegemoet, die nog voor ons verborgen ligt
God make alles voor ons goed en geve in de toekomst licht
Hij schenke ons zijn zege, zo smeken w'allemaal
Hij leidt ons op zijn wegen, hij hoede Veenendaal*

Joop Visser

Niet iedereen echter was enthousiast over Veenendaal. De landelijk bekende zanger/cabaretier Jaap Fischer, die later gewoon weer optrad onder zijn eigen naam Joop Visser, had hele andere ervaringen. In oktober 1996 stond hij geboekt voor een optreden in Theater De Lampegiet, maar er ontstond onenigheid tussen hem en toenmalig directeur Wim Peters. Het optreden ging niet door en dus uitte hij zijn frustraties in een lied:

Directeur Wim Peters van Theater De Lampegiet, 1996 (foto Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

*Soms wordt ik blij van zingen en soms wordt ik blij op de fiets
Soms van bijzondere dingen en soms van helemaal niets
Soms wordt ik blij van een koe in de wei, een zwaluw in mei of een kip of het ei
Maar het blijft van allemaal word ik van Veen van Veenendaal
Het blijft van allemaal word ik van Veenendaal*

*Dat ik er niet vandaan kom en dat ik er geen mensen ken
En dat ik er nooit naar toe zal gaan omdat ik niet belazerd ben
Ja het blijft van allemaal word ik van Veen van Veenendaal
Het blijft van allemaal word ik van Veenendaal*

*Soms wordt ik blij van kroketten en soms word ik blij van patat
Soms word ik blij balletten en soms wordt ik blij van kaas
Soms word ik blij van een mooi schilderij
Een Appel, Citroen, een Van Gogh, een Verweij
Maar het blijft van allemaal word ik van Veen van Veenendaal
Het blijft van allemaal wordt ik van Veenendaal*

*Dat ik er nooit ben school gegaan en er mijn jeugd niet hebt verpest
En dat ik er nooit heb blootgestaan aan de roddel en de mest
Ja het blijft van allemaal wordt ik van Veen van Veenendaal
Het blijft van allemaal word ik van Veenendaal*

*Soms word ik blij van bananen en soms word ik blij van bier
Soms word ik blij van hoe zeg je dat netjes soms word ik blij van plezier
Soms word ik blij van een hand op mijn dij, van gezoen en gevrij, van wat doet er toe
Want het blijft van allemaal word ik van Veen van Veenendaal
Het blijft van allemaal word ik van Veenendaal*

*Dat ze er mogen sterven van verveling en chagrijn
Dat ze er mogen leven zolang ik er maar niet bij hoeft te zijn
Ja het blijft van allemaal word ik van Veen van Veenendaal
Het blijft van allemaal wordt ik van Veenendaal*

Stef Bos

In 2021 presenteerde Jaap Pilon zijn boek *Onze Hoofdstraat* in de Cultuurfabriek. Een van zijn gasten was zijn goede vriend Stef Bos en ter gelegenheid van de feestelijke presentatie zong Stef het volgende lied:

Stef Bos tijdens de presentatie van het boek *"Onze Hoofdstraat"* van Jaap Pilon, 22 november 2019 (Collectie Jaap Pilon)

*Het dorp waar ik geboren ben, ligt in een vallei
Het hield zich vaak verborgen in de schaduw van de tijd
De koningen en helden, zijn aan haar voorbij gegaan
Het was een dorp van arbeiders, van mensen zonder naam*

*De moeder van mijn vader werd geboren in een tijd
Die begon met Abraham Kuiper en telooring met Colijn
Ik zie haar op een foto voor de poort van de fabriek
Dertien jaar en veel te kiezen had ze niet*

*Veenendaal.....Veenendaal, mijn dorp aan het kanaal
Ik kies mijn eigen woorden, maar ik spreek nog steeds jouw taal*

*De vader van mijn vader liet het dorp voor wat het was
Trok de wijde wereld in, zocht naar waar het beter was
Brak met de berusting van een voorbestemd bestaan
Maar keerde aan het einde terug naar waar zijn wieg ooit had gestaan*

*Veenendaal.....Veenendaal, mijn dorp aan het kanaal
De woorden die ik schrijf, zijn een deel van jouw verhaal*

*Ik heb jou ooit verlaten en ik ging de wereld rond
Maar zag altijd jouw contouren ergens aan de horizon
Zo groei ik naar het licht toe, geworteld in jouw grond
Je leert jezelf pas kennen als je weet van waar je komt*

*Veenendaal.....Veenendaal, mijn dorp aan het kanaal
De woorden die ik schrijf zijn een deel van jouw verhaal
Veenendaal.....Veenendaal, ik kies mijn eigen woorden
Maar ik spreek nog steeds jouw taal*

*De sneeuw op de reling van de brug, de windhaan op de toren van de kerk
De blauwe hel, de wolken in de verte, De graven van soldaten
bij Rhenen op de berg
De mist boven een weiland voorbij de Slaperdijk
De Bron van elke toekomst ligt in de verleden tijd*

*Veenendaal.....Veenendaal
De woorden die ik schrijf zijn een deel van jouw verhaal
Veenendaal.....Veenendaal, ik kies mijn eigen woorden
Maar ik spreek nog steeds jouw taal*

Robert Long

In de jaren 90 werd in Theater De Lampegiet bijna elk jaar wel een avond georganiseerd met plaatselijk talent. Daarbij werden ook altijd Stef Bos en Robert Long ingeschakeld. Robert was weliswaar afkomstig uit Ederveen, maar voor het gemak werd zo nauw niet gekeken.

Theater De Lampegiet, 2004 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

*Toen Nederland tot bloei kwam na de Middeleeuwen
Wat later resulteerde in de Gouden Eeuw
Bestond ons land uit stugge Friezen, noeste Zeeuwen
Met als symbool de trotse Nederlandse Leeuw
Toch heeft die symboliek mij nooit kunnen bekoren
Het Koningshuis, de Afsluitdijk, het laat me koud
Madurodam, de Keukenhof, de Westertoren
Je mag ze hebben. Want waar ik alleen van houd....is Veenendaal*

*Toen ik nog klein was zag je hier de mensen werken
Op boerderij, in industrie en middenstand
Zes dagen zwoegen en dan 's zondags in de kerken
Zag je de mensen knikkebollen, een pepermuntje in hun hand
Je had de dominee, de dokter, de notaris
Geen televisie, water kwam nog uit de pomp
Maar dat was vroeger, dat zijn allemaal memoires
Want Veenendaal barst uit z'n voegen – ze lonken nu al naar De Klomp*

*'t Is ideaal in Veenendaal – 't is Veenendaal voorop
't is ideaal in Veenendaal – dat is totaal de top*

*Voor mensen die van bos en hei en stilte houden
Is er een pracht natuurgebied: de Blauwe Hel
Het is verboden om daar woningen te bouwen
Behalve voor de burgemeester – want Fritsje Brink die mag het wel*

*'t Is ideaal in Veenendaal – 't is Veenendaal voorop
't Is ideaal in Veenendaal – dat is totaal de top*

*De maffe geest van vroeger is voorgoed verdwenen
Neem nou de Tuinstraat – da's toch net het Leidseplein
Daar hoeft geen kroeg straks meer te sluiten tegen enen
Welnee, ben jij besodemieterd – dat mag een uurtje later zijn
Of je in London of in Bonn of in Milaan komt
Ze kennen Veenendaal daar bijna allemaal
Want als je zegt dat je uit Nederland vandaan komt
Dan roepen al die buitenlanders: dat is het land van Veenendaal!*

*Oh please take me to Veenendaal – to Veenendaal my friend
Mein Gott, ich will nach Veenendaal – das ist total das End
Ah oui, cést toujours Veenendaal – cést Veenendaal, très bien
Mein Gott, ich will nach Veenendaal – das ist total das End*

't Is ideaal in Veenendaal – bij iedereen bekend

Heimwee

Maar we zijn er nog niet. Ook in de jongere generaties komen we liedjes over Veenendaal tegen. Erris van Ginkel is theatermaker, hij schrijft scenario's, hij regisseert en hij schrijft liedjes. Hij

bezong Veenendaal in het lied *Heimwee naar Veenendaal*

*Kijk daar zijn de jongens van het grote geld
Die de zaak hebben verkocht omdat je dan pas meetelt
Het is weer vrijdagmiddag, we gaan zuipen in de kroeg
En als het uit de hand loopt, duurt dat tot morgenvroeg*

*Hier komen we samen en we lullen over niets
We drinken op de vrijheid, op de vrijheid
Heimwee naar Veenendaal, heimwee..... heimwee*

*Alleen Jan Hein die zit in Spanje, zo gaat het gerucht
Zijn zaak ging failliet, dus is hij gevlucht
En Charly is van zijn vrouw af omdat hij met alle geweld
Zijn schepen moest verbranden, nu heeft hij weer wat omhanden
Hier komen we samen, we lullen over niets
We drinken op de vrijheid, op de vrijheid
Heimwee naar Veenendaal heimwee..... heimwee
Heimwee naar Veenendaal heimwee.... heimwee*

*Waar de gordijnen die om acht uur sluiten, waar je heel wat op je lever hebt
Waar je zelden hoeft te uiten
Heimwee, heimwee, heimwee, heimwee
We zijn er bijna..... we zijn er bijna*

Veenendaal, een loflied

Henk Hopman is muziekdocent in Veenendaal.
Hij geeft gitaar- en pianolessen. Hij zingt het volgende lied:

*Ik ben getrouwd, heb zeven kinderen
En al mijn hele leven synodaal
Dus elke zondag naar de kerk,
dat is hier heel normaal*

*Mijn vader was hier kapper,
maar zelf zijn hele leven kaal
Hij werd geboren in Den Helder
maar ging dood in Veenendaal*

*Veenendaal, Veenendaal, het kerkste dorpje van allemaal
Ga van Vlissingen naar Stadskanaal
Het dorpste dorpje dat heet Veenendaal*

*Mijn vrouw heet Marietje, maar ik zeg Marie
We wonen in een huisje op de Hoogstraat nummer drie
Overdag werk ik in de staalindustrie
Want veel meer kan ik niet*

*In mijn tuintje houd ik kippen en mijn herder Ben
Dus blijf maar liever met je poten uit mijn ren
Hij is de valste herder die ik ken
(Pak ze Ben)*

*Veenendaal, Veenendaal het kerkste dorpje van allemaal
Woerden, Barneveld of Rozendaal
Het dorpste dorpje, dat heet Veenendaal*

Een plek waar je kunt wonen

Toen Gerald Troost vier jaar oud was, kreeg hij van zijn vader zijn eerste muziekles en tegen de tijd dat hij zeven jaar was, speelde hij klassieke pianomuziek. Op zijn veertiende richtte hij zijn eigen bandje op en schreef hij zijn eigen liedjes. Ook hij draagt Veenendaal een warm hart toe.

Mijn stad

*Het is een plek waar je kunt wonen in het hart van Nederland
Het is een plek om thuis te komen, hier staat niemand aan de kant
Hier is zoveel wat ik ooit heb liefgehad, dit is mijn stad*

*In een dal en op veengrond gedragen is lang geleden een dorpje ontstaan
Veenendaal, ik blijf nooit lang van jou vandaan*

*Het is een plek waar je kunt wonen in het hart van Nederland
Het is een plek om thuis te komen, hier staat niemand aan de kant
Hier is zoveel wat ik ooit heb liefgehad, dit is mijn stad*

*De huizen, ze vertellen me verhalen, ik ken hier elke straat en ieder plein
Geen probleem om hier gewoon mezelf te zijn
Het is een plek waar mensen leefden tussen water, turf en riet
Waar de namen zijn gebleven, Scheepjeshof, De Lampegiet
Hier is zoveel wat ik ooit heb liefgehad, dit is mijn stad*

*Vrienden heb ik hier nog op zien groeien
Het dorp werd groot in alles wat het heeft
Veenendaal, je staat niet stil, je bloeit, je leeft*

*Het is een plek waar je kunt wonen in het hart van Nederland
Het is een plek om thuis te komen, hier staat niemand aan de kant
Hier is zoveel wat ik ooit heb liefgehad, dit is mijn stad*

Hoewel, stad... een autochtone Veenendaler zal als hij naar het centrum gaat nooit zeggen, dat hij of zij "naar de stad" gaat. Een autochtone Veenendaler gaat "naar 't dorp"!

Kortom, Veenendaal heeft vele tekstschrijvers geïnspireerd. En niet ten onrechte. Het is en blijft een mooi, centraal gelegen dorp. Mocht u liedjes willen beluisteren, dan kan dat op www.youtube.nl. Tik de naam van de zangers in en er komt genoeg tevoorschijn.

Bronnen:

Diverse publicaties van Hette Wassenaar over Kees Stip
Contacten gelegd door Jaap Pilon
www.youtube.nl

Uit het archief van de Gemeente Veenendaal

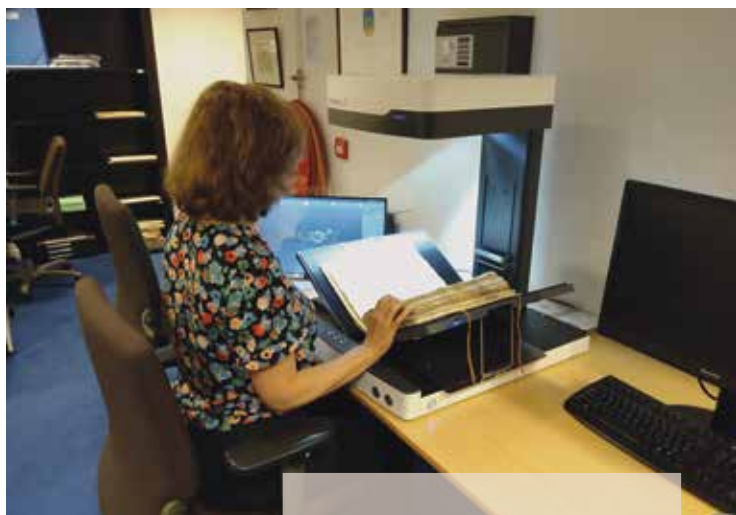
De afgelopen jaren zijn er veel technologische ontwikkelingen geweest in het archiefwezen. Als klein archief is het vaak moeilijk om daarbij aan te haken, maar in het afgelopen half jaar heeft Gemeentearchief Veenendaal daarin toch een aantal stappen kunnen zetten.

Door:
Janneke
van den Berg-
Van Wakeren

Eind mei ging een lang gekoesterde wens in vervulling: onze boekscanner werd eindelijk geleverd. Inmiddels hebben we een paar maanden aan het apparaat kunnen wennen en zijn de eerste projecten rond het scannen van archieven opgestart. De scanner biedt ons ook de mogelijkheid om sneller op scanverzoeken te kunnen reageren. Moesten we tot voor kort een verdieping hoger voor het dichtstbijzijnde scanapparaat, nu staat de scanner onder handbereik en kunnen we vaak met één druk op de knop een document scannen. De keerzijde is dat we nog niet genoeg handen hebben om het apparaat fulltime te kunnen gebruiken. De laatste jaren zijn een aantal vrijwilligers overleden en sommigen zijn wat anders gaan doen. We zijn dus hard op zoek naar nieuwe vrijwilligers! Wie zich een paar uurtjes per week wil inzet-

Inmiddels is de collectie Artifoto gerestaureerd en zijn twee vrijwilligers begonnen met het ordenen en scannen van deze collectie, er zijn reeds 1000 beelden gedigitaliseerd!

Als documenten gescand zijn, willen we ze natuurlijk niet alleen in een mapje op de computer laten staan. Vier jaar geleden hebben we software aangeschaft om onze inventarissen en scans te beheren. Nu dit systeem voor een groot deel gevuld is, gaan we de

Archiefmedewerker Marjon Loonen scant een boek uit het Veenraadschapsarchief (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

ten om nog meer mooie foto's en documenten toegankelijk te maken voor alle Veenendalers, kan een mailtje sturen naar gemeentearchief@veenendaal.nl.

Werkzaamheden in de Hoofdstraat, ca. 1960 (Artifoto, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

volgende stap zetten en de inventarissen en scans beschikbaar maken op onze website. Er wordt momenteel gebouwd aan een nieuwe pagina op onze website waar de scans getoond kunnen worden. Hopelijk kunnen we dit in de loop van 2023 in gebruik nemen.

Al met al gebeurt er momenteel heel erg veel. Veel is in gang gezet door de vorige archivaris. We hopen dat er snel een nieuwe archivaris komt, zodat we de ingeslagen weg kunnen blijven volgen.

Wie herkent wie?

Ook deze keer is er weer ruimte om een tweetal foto's aan u voor te leggen. Het resultaat van onze zoektocht naar de in de vorige editie geplaatste foto's heeft helaas geen enkele reactie opgeleverd. Ik hoop dat de nu geplaatste foto's wel namen en locatie op gaan leveren zodat we deze in ons archief op kunnen nemen.

Uw reactie op de nu of eerder geplaatste foto's graag per mail naar info@oudveenendaal.nl of per post aan Ineke van Schuppen, Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal.

Door:
Hennie Henzen

45

46

‘Een zaak van lange adem’: De oprichting van het Rembrandt College

Als dit nummer van Oud Veenendaal uitkomt viert het openbaar voortgezet onderwijs in Veenendaal zijn 30-jarig jubileum. De totstandkoming van het openbare Rembrandt College was nog een hele opgave.

Door:
Wouter Berkhof-
Van Amerongen

Het bijzonder onderwijs heeft een stevige positie in Veenendaal. Dat was zo en dat is nog steeds zo. Zo zijn er op dit moment 24 basisscholen voor bijzonder onderwijs in Veenendaal: 21 protestants-christelijk, twee algemeen bijzonder (Montessori Aan de Basis

de oprichting van het Rembrandt College in 1992 was dat er niet. Kinderen die destijds in Veenendaal middelbaar onderwijs wilden volgen hadden de keuze uit het CLV, het Ichthus College, de Ichthus Mavo en de Koningin Julianaschool, waar leerlingen ook de Mavo konden volgen. De gemene deler tussen deze vier instellingen was dat ze allemaal protestants-christelijk waren. Wilde een leerling toch per se naar een openbare school, dan moest dat dus buiten de Veenendaalse gemeentegrenzen, bijvoorbeeld in Rhenen, waar de openbare Wilhelminaschool voor Mavo zat (een school die later in dit verhaal terugkomt). Kortom: aanbod voor openbaar onderwijs binnen Veenendaal was er vóór 1992 niet, maar was de vraag er wel?

Het gebouw van het Rembrandt College aan de Rembrandtlaan (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

en de C.P. van Leersumschool) en één katholiek (de Vuurvlinder). Daar staan ‘slechts’ vier openbare basisscholen tegenover, te weten De Vlieger, Het Mozaïek, WereldKidz Achtbaan en Wereldkidz Balans. Qua scholen voor voortgezet onderwijs is de verhouding tussen bijzondere en openbare scholen 4 staat tot 1: De Blink, CLV, Ichthus College en Het Perron zijn allemaal protestants-christelijk en alleen het Rembrandt College is openbaar.

Die laatste school viert in het najaar van 2022 haar 30-jarig jubileum en dat is tegelijkertijd ook het 30-jarig jubileum van openbaar voortgezet onderwijs in Veenendaal. Want vóór

Inleidende beschietingen

Na de Tweede Wereldoorlog groeide de bevolking van Veenendaal gestaag en in de jaren '70 vatte binnen de Gemeente Veenendaal langzaam het idee post dat bij een groeiende bevolking ook een groeiend onderwijsaanbod past,

Het gebouw van het Rembrandt College aan de Rembrandtlaan (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

zowel qua niveau als qua levensbeschouwelijke achtergrond. Daarom werd door de gemeente opdracht gegeven aan het Economisch Technisch Instituut (ETI) van de Provincie Utrecht om te verkennen of er inderdaad ruimte was voor een meer divers aanbod van scholen in Veenendaal. Dat onderzoek resulteerde in 1974 in een rapport, waarin het ETI concludeerde dat in de daaropvolgende tien jaar de verhouding tussen godsdienstig en openbaar onderwijs zou gaan verschuiven.

Diezelfde mening was de Veenendaalse afdeling van de Vereniging voor Openbaar Onderwijs (VOO) toegedaan. Die pleitte in de jaren '70 bij het gemeentebestuur voor de oprichting van een openbare Mavo in Veenendaal en vond

wettelijk verankerd, in artikel 23 welteverstaan. Dat is echter niet het enige wat dat artikel bevat. Want, wellicht minder bekend, in het grondwetsartikel staat ook dat in elke gemeente van overheidswege voldoende openbaar algemeen vormend lager onderwijs [wordt] gegeven in een genoegzaam aantal openbare scholen'. Kortom, de grondwet kent bijzondere verantwoordelijkheid toe aan gemeentes om zich in te spannen voor openbaar onderwijs binnen de gemeentegrenzen. Het is van belang dit in het achterhoofd te houden in de rest van dit verhaal. Voor de eerstvolgende stap daarin moeten we stilstaan bij de Schoolraad Openbaar Kleuteren Lager Onderwijs Veenendaal. Dit gremium werd – vanwege de hierboven genoemde

gemeentelijke verantwoordelijkheid – voorgezeten door de wethouder van onderwijs en bestond verder uit afvaardigingen van verschillende openbare lagere scholen, waaronder De Griftschool, de Dr. Heksterschool, de W. van de Westeringhschool, de Rijk van Gaasbeekschool, de Tweemaster en de Appelvink. In de notulen van de schoolraadsvergadering van januari 1981 lezen we dat de raad een commissie voor openbaar voortgezet onderwijs heeft ingesteld. Deze commissie heeft al wat onder-

Vergadering van de schoolraad in 1980 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

zoek gedaan en komt binnen de schoolraad met het voorstel om tot één openbare school voor voortgezet onderwijs te komen voor de regio Veenendaal-Wageningen-Ede. Op zich een voorstel dat voldeed aan de wens van schoolafvaardigingen om hun leerlingen ook voortgezet openbaar onderwijs aan te kunnen bieden na het verlaten van de basisschool. Er zat echter één addertje onder het gras: die betreffende school zou dan wel in Ede worden gevestigd... Daar zag de schoolraad geen heil in, want als dit voorstel door zou gaan, zou een openbare middelbare school in Veenendaal definitief van de baan zijn.

Ondertussen zat de schoolraad niet stil en organiseerde ze wél voorlichtingsavonden voor haar leerlingen, waar ouders op de mogelijkheden voor openbaar voortgezet onderwijs in de regio werden gewezen. Op zulke avonden werden de rectoren van scholen in Wageningen

De schoolraad

In Nederland is de vrijheid van onderwijs grond-

gen, Ede en Rhenen uitgenodigd om iets over hun school te komen vertellen. Het aanbod was best aanzienlijk, want er namen acht scholen deel aan zulke avonden: de Wilhelminaschool (Rhenen), het Wagenings Lyceum, de Technische School, de Christine Broekema-Bakker scholengemeenschap en de Alfred Nobel Mavo (allen Wageningen) én de Pravoschool, de Pallas Athena Mavo en de Minerva Mavo

Het gebouw van de Wilhelminamavo aan de Wilhelminastraat in Rhenen, 1977 (collectie Regionaal Archief Zuid-Utrecht).

(allen Ede). Ondanks dit aanbod maakte de schoolraad, in samenwerking met de Veenense afdeling van de VOO, op zulke avonden wel duidelijk dat men zich bleef inzetten voor een 'eigen' school in Veenendaal.

De schoolraad deed dat door zelf een onderzoek uit te voeren naar de schoolvoorkeuren van leerlingen en hun ouders in Veenendaal en omgeving. Dat bleek een behoorlijke klus, maar terwijl het onderzoek nog aan de gang was, was in juni 1981 de voorlopige conclusie: een openbare Havo zit er wel in, voor een openbaar Vwo lijkt het benodigde leerlingaantal voorlopig onhaalbaar.

Toen het rapport van de commissie eind 1982 af was, bleek die voorlopige conclusie inderdaad te kloppen. Volgens de verzamelde gegevens lag het leerlingenpotentieel voor een openbare school op 305 voor de Mavo-afdeling en 379 voor de Havo-afdeling. Dat was ruim boven de normen die de toen geldende wetgeving voorschreef, dus de gemeente Veenendaal zou kunnen inzetten op een openbare Mavo-/Havo-school. Daartoe zou dan een verzoek moeten worden ingediend bij de minister van Onderwijs. Om dat in goede banen te leiden, adviseerde de schoolraad de inschakeling van

een extern bureau. Op het gemeentehuis vonden men dat wel een goed idee, want ja, de schoolraad was natuurlijk niet helemaal onpartijdig in deze kwestie. Dus om de minister een goed onderbouwd voorstel te kunnen doen, was een onderzoek naar het leerlingenpotentieel door een onafhankelijke derde partij zeer zinvol.

De raad is akkoord

Die onafhankelijke partij werd gevonden in het Delftse bureau OD205. Dit bureau zou een prognose maken van de te verwachten leerlingenaantallen op een openbare Mavo-/Havo-school voor de komende 20 jaar. Dat onderzoek zou tussen de f 10.000,-- en f 15.000,-- kosten, maar dan had je ook wat. Dat vonden college en gemeenteraad ook, dus dat bedrag kon wel worden vrijgemaakt. Daar moet echter wel aan worden toegevoegd dat ambtenaren op het gemeentehuis ook een steentje zouden moeten bijdragen aan het onderzoek, bijvoorbeeld door gegevens over leerlingenaantallen van Veenense scholen en scholen uit de regio aan te leveren. Het mooie daarvan is dat deze gegevens hun weg hebben gevonden naar het archief, zodat vrij nauwkeurig te volgen is waar Veenense leerlingen naar school gingen in deze periode en in welke aantallen. Zo gingen er in 1982 bijvoorbeeld 33 Veenendaalse scholieren naar de Wilhelminaschool in Rhenen. Op zichzelf al een indicatie dat er behoefte aan voortgezet openbaar onderwijs was, want 33 leerlingen namen de moeite om speciaal naar Rhenen te fietsen voor openbaar Mavo-onderwijs, in plaats van onderdak te zoeken op één van de Veenendaalse scholen.

Het onderzoek van OD205 werd in oktober 1983 afgerond en bevestigde dat de schoolraad goed werk had geleverd. Het eindrapport constateerde dat er inderdaad voldoende leerlingenpotentieel was om een aanvraag voor een openbare Mavo-/Havo-school in te dienen bij het ministerie van Onderwijs. Dat zou echter nog een hele klus worden, want op het gemeentehuis was inmiddels wel duidelijk dat de minister van Onderwijs niet erg scheutig was met toestemming geven voor de stichting van nieuwe scholen. Daarom leek het wel verstandig om de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Centraal Orgaan voor het Gemeentelijk Voortgezet Onderwijs (COGVO) nog even naar het rapport te laten kijken. Die instellingen hadden immers vaker met dit bijltje gehakt en zouden misschien wat tips kunnen geven om het rapport op een

bepaalde manier in te steken, zodat men op het ministerie wat welwillender zou komen te staan tegenover de Veense aanvraag.

Ook OD205 had goed werk geleverd was de opvatting van de contactpersoon bij de VNG (die tevens bij het COGVO werkte, dus er werden twee vliegen in één klap geslagen). Er was alleen wel één ding waar rekening mee gehouden moest worden: vanuit het ministerie zou de vraag komen of er binnen een straal van vijftien km rondom Veenendaal geen openbaar onderwijs kon worden genoten. Aangezien dat met scholen in Rhenen, Ede en Wageningen wél het geval was, kon dat weleens moeilijkheden oproepen. Maar goed, niet geschoten is altijd mis, dus de VNG-/COGVO-man advi-

Nul op rekest

Maar daarmee was het nog geen uitgemaakte zaak dat die school er ook zou komen. In maart 1984 was er een afspraak tussen wethouder Van Hal (CDA) en een ambtenaar van het ministerie, waarin eerstgenoemde de Veense aanvraag toelichtte. Al gauw bleek dat men toch een beetje verkeerd was voorgelicht, want de aanvraag paste niet bij het beleid van staatssecretaris Ginjaar Maas (VVD). Dat ging sinds kort uit van het onderscheid tussen enerzijds Mavo-scholen en anderzijds Havo-/Vwo-scholen. Een Mavo-/Havo-school zou hierbij dus niet passen. Maar de betreffende ambtenaar was de beroerdste niet en adviseerde Veenendaal om een aanvraag in te dienen voor een Havo-/

De gemeenteraad en het college in 1985. Helemaal vooraan links: wethouder Van Hal. Helemaal vooraan tweede van links: wethouder H. de Ruiter. (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

seerde de aanvraag toch maar in te dienen. Het college volgde dit advies op en legde de gemeenteraad voor: willen jullie het besluit nemen dat wij de minister moeten verzoeken om een openbare Mavo-/Havo-school in Veenendaal op te nemen in zijn Plan van Scholen. En in de raadsvergadering van 15 december 1983 deed de gemeenteraad precies dat: ze gaf groen licht aan het college. Een belangrijk moment in de geschiedenis van het onderwijs in Veenendaal: er was politieke steun voor openbaar voortgezet onderwijs.

Vwo-school en dan zou hij een goed woordje doen bij de staatssecretaris.

Maar hoe was dat nou mogelijk? De aanvraag was zo goed voorbereid, er was nota bene informatie ingewonnen bij VNG en COGVO – experts op dit gebied! Een nieuw onderhoud met beide organisaties maakte duidelijk dat Veenendaal inderdaad verkeerd was voorgelicht door een inmiddels oud-medewerker van beide organisaties. Het nieuwe advies luidde dan ook om een school voor Mavo/Havo/Vwo in te dienen, want Veenendaal wilde eigenlijk geen school zonder Mavo-component (mede onder druk van de schoolraad). Dat zag men op het gemeentehuis als de te bewandelen weg en de aanvraag werd ingediend.

En toen barstte er in oktober 1984 een bom: in het Plan van Scholen voor de jaren 1985-1987 had de staatssecretaris een openbare school voor Mavo/Havo/Vwo in Ede opgenomen. Daarmee leek het doek voor een school in Veenendaal gevallen, in ieder geval voor de daaropvolgende tien jaar. Provinciegrenzen speelden namelijk geen rol in de spreiding van scholen, dus voor dat argument zou het ministerie niet ontvankelijk zijn. Was het dan een optie dat Ede de school een beetje aan de Veense kant zou bouwen? Wethouder Van Hal zag daar geen heil in: de vervoersvoorzieningen in het Binnenveld waren matig en de enige oplossing die voor hem afdoende zou zijn, was een school in De Klomp. Maar goed, daar zou men in Ede natuurlijk nooit voor kiezen. Kortom: op het gemeentehuis was men vastberaden de strijd voort te zetten, wellicht tegen beter weten in. Daarvoor moesten alle mogelijkheden benut worden, dus bewandelde men op het gemeentehuis verschillende sporen. Ten eerste was de staatssecretaris kortgeleden met een experiment 'Voortgezet Basisonderwijs (VBaO)' gestart. Dit was een voortzetting van het oude idee van de Middenschool, waarbij er in de eerste drie leerjaren van het voortgezet onderwijs geen onderscheid meer werd gemaakt tussen Mavo, Havo en Vwo. Het college diende een aanvraag in bij het ministerie om een openbare VBaO-school te mogen stichten in Veenendaal. Dit was waarschijnlijk tegen beter weten in, omdat in de voorwaarden van dit experiment stond dat alleen bestaande scholen in aanmerking kwamen. Maar goed, niet geschoten was altijd mis.

Het tweede spoor dat de gemeente bewandelde was het aanwenden van politieke contacten. Wethouder Van Hal was weliswaar belast met het onderwijs, maar in mei 1985 lezen we over een onderhoud tussen staatssecretaris Ginjaar-Maas, waarbij naast Van Hal ook wethouder H. de Ruiter (VVD) aanwezig was. Die laatste was op zich bekend met het onderwerp, maar dat was niet de reden dat hij aanwezig was. Die reden was wél dat hij partijgenoot was van Ginjaar-Maas en men had geprobeerd die verwantschap tussen haar en De Ruiter in te zetten om de Veenendaalse zaak te dienen. In dit onderhoud betoogde Ginjaar-Maas dat Veenendaal toch zijn zin had gekregen met de nieuwe openbare school in Ede? De beide wethouders lieten al snel blijken dat de staatssecretaris het hier toch mis had. Er was namelijk genoeg draagvlak in Veenendaal en omgeving

voor een eigen school, de Veenendaalse bevolking had helemaal geen betrokkenheid met Ede en bovendien, de provincie Utrecht stond achter het voornemen. Daarop antwoordde de

Staatssecretaris Ginjaar-Maas (VVD) (Wikipedia)

staatssecretaris dat er wel een verschil bestond tussen de prognosecijfers van het ministerie en die van de gemeente Veenendaal. Wellicht dat een onafhankelijke enquête uitsluitsel zou kunnen geven.

Nog meer onderzoek

Als zo'n enquête de kans op een eigen openbare school zou vergroten, was dat de moeite wel waard. Al werd op het gemeentehuis gelijk aangegeven dat zo'n enquête ook negatief uit zou kunnen pakken, want bleek daaruit dat er niet voldoende animo was voor openbaar onderwijs, dan kon men de eigen school wel vergeten. Tegelijkertijd, de vorige twee onderzoeken gaven een positief beeld, dus waarom zou deze nieuwe enquête opeens een negatief resultaat geven?

Zo'n enquête, die wetenschappelijk aangevlogen moest worden, was wél een kostbare aangelegenheid: er was zo'n f 40.000,-- tot f 50.000,-- mee gemoeid. Zou de provincie Utrecht dan niet de (financiële) verantwoordelijkheid moeten nemen voor dit project?

Immers, een openbare school in Veenendaal zou ook een regionale en provinciale functie hebben. De provincie liet echter al snel weten dat dit soort onderwijsenquête's toch echt onder

om daar ook de financiële consequenties van te accepteren.

Dit derde onderzoek zat inderdaad wat ingeni-euzer in elkaar dan de eerdere twee. Die waren uitgegaan van de beschikbare cijfers van basisscholen en voortgezet onderwijs-scholen uit de regio en hadden op basis daarvan een beredeneerde schatting gedaan over de te verwachte leerlingenaantallen op een openbare middelbare school. Deze nieuwe enquête kwam écht bij leerlingen en hun ouders thuis: ze kregen een vragenlijst opgestuurd met daarin vragen over de basis-school waar ze op zaten en wat voor soort voortgezet onderwijs ze het liefst zouden volgen. Op deze manier was de conclusie dat in Veenendaal en omgeving 26% van de leerlingenpopula-tie graag openbaar voortgezet onderwijs zou willen volgen. Dit was een stevige onderbouwing van de eerdere onderzoeken en daarmee kon men richting Den Haag druk uitoefenen.

Gemeente VEENENDAAL
REMBRANDT COLLEGE
openbare scholengemeenschap voor mavo-havo-atheneum

Aan het Rembrandt College, openbare scholengemeenschap voor mavo-havo-atheneum te Veenendaal, worden voor het nieuwe schooljaar gevraagd:

DOCENTEN (m/v)

NEDERLANDS	24 lesuren per week	(vac.nr. RC001)
FRANS	4 lesuren per week	(vac.nr. RC002)
ENGELS	11 lesuren per week	(vac.nr. RC003)
GESCHIEDENIS	10 lesuren per week	(vac.nr. RC004)
BIOLOGIE	6 lesuren per week	(vac.nr. RC005)
WISKUNDE	31 lesuren per week	(vac.nr. RC006)
NATUURKUNDE	10 lesuren per week	(vac.nr. RC007)
SCHEIKUNDE	8 lesuren per week	(vac.nr. RC008)
HANDVAARDIGHEID	10 lesuren per week	(vac.nr. RC009)
LICH. OPVOEDING	14 lesuren per week	(vac.nr. RC010)

INFORMATIE:
Het Rembrandt College is een nieuwe scholengemeenschap, die tot stand is gekomen door verplaatsing van de openbare mavo van Rhenen naar Veenendaal. De school start per 1 augustus 1992 in een nieuwe, tijdelijke lokatie in Veenendaal-West met zes brugklassen mavo-havo-atheneum en 2e, 3e en 4e leerjaren mavo.

Van kandidaten wordt verwacht, dat zij:

- de beginselen van het openbaar onderwijs onderschrijven;
- medewerking willen verlenen aan de verdere ontwikkeling van de scholengemeenschap;
- bereid zijn mentortaken te vervullen;
- kunnen werken met een taakgericht/modulair systeem.

Aanstelling vindt plaats in een functie met de maximumschaal 10 BBRA. Op een combinatie van functies kan gesolliciteerd worden.

INLICHTINGEN:
Inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij de directeur van de school, de heer R. Soeteman, telefoon 08376-12871 (school).

SOLLICITATIES:
Uw schriftelijke sollicitatie kunt u binnen 10 dagen na het verschijnen van dit blad richten aan het College van burgemeester en wethouders van Veenendaal, Postbus 1100, 3900 AR Veenendaal, onder vermelding van het vacaturenummer op de enveloppe.

Vacature van het Rembrandt College voor docenten voor het schooljaar 1992-1993 (collectie Delpher).

de verantwoordelijkheid van de gemeente viel. Máár, ze waren de beroerdste niet op het provinciehuis. Omdat Veenendaal de eerste gemeente was die een dergelijke onderwijs-enquête zou houden, wilde de provincie wel f 10.000,- bijdragen bij wijze van 'pilot'. Daarnaast was er bekend dat bij het COGVO ook nog een potje was waaruit dit soort onderzoeken konden worden betaald, dus ook daar werd nog eens f 25.000,- losgepeuterd. Inmiddels was er ook een offerte aangeleverd door het onderzoeksbureau en de totale som van het onderzoek zou f 42.500,- bedragen, dus er lag nog een gat in de bekostiging van f 7.500,-. Er zat maar één ding op: de gemeenteraad vragen om nogmaals in de buidel te tasten ten behoeve van het openbaar voortgezet onderwijs in Veenendaal. Daar ging de raad mee akkoord, ze had zich eerder achter het voornemen geschaard en toonde ze zich niet te beroerd

De doorbraak

De staatssecretaris bleef echter weerstand bieden aan die druk en de school kwam er niet. Totdat in december 1989 verte-

Het noodgebouw aan de Nijhofflaan waar het Rembrandt College de eerste jaren gevestigd was. (collectie Gemeentearchief Veenendaal).

genwoordigers van de gemeente Veenendaal en de gemeente Rhenen bij elkaar kwamen. In die bijeenkomst maakte Veenendaal heel duidelijk dat ze graag een eigen openbare Mavo/Havo/Vwo-school wilde en liet Rhenen weten dat ze graag de Wilhelminaschool wilde behouden. Die twee beten elkaar echter niet: de Rhenenaren zagen de meerwaarde van een openbare school in Veenendaal wel in en wilden de Veense aanvraag van harte ondersteunen. Op haar beurt zou de gemeente Veenendaal – mocht die nieuwe school er komen – de belangen van de Rhenense leerlingen in het oog houden en zo mogelijk ook de Wilhelminaschool als een soort dependance in stand houden.

Feestelijke opening van het noodgebouw aan de Nijhofflaan (collectie Gemeentearchief Veenendaal).

Het voornemen van beide gemeentes werd via verschillende politieke kanalen gedeeld. Zo kon het gebeuren dat in oktober 1990 een breed scala aan Kamerleden van de VVD, D66, GroenLinks, CDA en PvdA de staatssecretaris – inmiddels was dat Jacques Wallage (PvdA) – vroeg om werk te maken van de verplaatsing van de Wilhelmina-mavo naar Veenendaal en aan die school vervolgens ook een Havo- en een Vwo-afdeling toe te voegen. De staatssecretaris reageerde positief op dit voornemen, al kon hij toen nog geen concrete toezeggingen doen. Een jaar later, in het najaar van 1991, kon hij dat wel en zegde hij toe om een openbare school voor Mavo/Havo/Vwo in Veenendaal op te nemen in het Plan van Scholen. Er kon gebouwd gaan worden! En dat zou gaan gebeuren op de Rembrandtlaan, vlak naast station Veenendaal-West. Deze locatie gaf meteen ook zijn naam aan de nieuwe

school: het Rembrandt College. De grond aan de Rembrandtlaan bleek echter vervuild met PAK en arceen, waardoor de totstandkoming van het schoolgebouw niet zou slagen vóór aanvang van het schooljaar 1992-1993. De voorbereidingen voor het onderwijs gingen echter door, getuige ook de vacatures die in het voorjaar van 1992 werden gepubliceerd. Met een grotendeels nieuw docententeam ging het Rembrandt College dan ook 'gewoon' van start in september 1992, eerst nog gehuisvest in het noodgebouw naast het Ichthus College op de Nijhofflaan. Uiteindelijk zou de school in 1999 definitief zijn eigen gebouw krijgen op de Rembrandtlaan.

Tot slot

De komst van het Rembrandt College is binnen de Veenendaalse gemeentepolitiek eigenlijk nooit echt betwist geweest. Zowel het college als de gemeenteraad schaarde zich in het begin van de jaren '80 al achter dit voornemen. En dit in een tijd waarin de raad nog voor meer dan de helft uit christelijke partijen bestond. Het grootste obstakel was eerder dat Veenendaal moest opboksen tegen scholen in de regio, in Ede, Wageningen en Rhenen. De strijd voor een eigen openbare school zou in zekere zin dan ook gezien kunnen worden als een strijd voor de positie van Veenendaal binnen de regio Zuidoost-Utrecht / Gelderse Vallei. Uiteindelijk heeft die strijd wel een school opgeleverd die er inmiddels 30 jaar staat en een aanzienlijk deel van de Veenendaalse scholieren bedient met openbaar voortgezet onderwijs.

Bronnen:

Archiefinventaris 1942-1990 Gemeente Veenendaal, inventarisnummers 5395, 5494, 7230, 7231.

Beckerman, G., 'Doorleren, dogma's en duiten : aspecten van geschiedenis voortgezet onderwijs in Veenendaal', in: A.C. van Grootheest, R. Bisschop en G.C. Groenleer (red.), *Geschiedenis van Veenendaal* (2), 2005, 352-371.

Handelingen Tweede Kamer 25-10-1990, https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000030615/1/pdf/SGD_19901991_0004125.pdf.

Handelingen Tweede Kamer 26-9-1991, https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022470/1/pdf/SGD_19911992_0003911.pdf.

Handelingen Tweede Kamer 29-11-1991, https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022472/1/pdf/SGD_19911992_0003913.pdf.

Heuvel, C.D. van den, 'Niet iedereen blij met Rembrandt College', *Reformatorisch Dagblad*, 13-3-1992.

Veranderd Veenendaal

Deze keer twee foto's die op ongeveer dezelfde plek genomen zijn, maar waar de situatie onherkenbaar is veranderd, van dorps naar stads. Op de eerste foto staan we ca. 1960 aan de Helling ongeveer ter hoogte van de Pnielkerk en kijken in de richting van het Zwaaipelein. De doorgang is erg smal en nauwelijks berekend op verkeer. Zo'n 55 jaar later is er ruimte voor fietsers en voetgangers en ligt er een gracht: de Brouwersgracht. De huizen helemaal rechts hebben plaats gemaakt voor de toegang naar het Kees Stipplein. En de gebouwen zijn wel

drie of vier keer zo hoog als de eenvoudige huizen die er in de jaren '60 nog stonden.

Door:
De Redactie

Het laatste woord

Op het moment dat deze woorden worden geschreven is het volop zomer. Hoge tot zeer hoge temperaturen (tot wel 40 graden). Voor ons bijna niet uit te houden.

Door:
Het bestuur

Op het moment dat u dit laatste woord leest, zal de situatie ongetwijfeld heel anders zijn. We hopen natuurlijk dat we een heerlijke zomer hebben gehad en een fijne vakantieperiode. Naar verwachting zullen de temperaturen voor ons veel acceptabeler zijn geworden en staan we alweer aan het begin van de herfst. Wat gaat de tijd toch snel.

De grote variatie in temperatuur heeft natuurlijk grote gevolgen voor onze aarde en dan met name voor onze natuur. Wat dat betreft komen er heel veel vragen bij ons op hoe zich een en ander naar de toekomst toe gaat vertalen. Ongetwijfeld zal het tot gevolg hebben dat we onze aarde veel zorgvuldiger moeten gaan onderhouden.

Over onderhouden gesproken! Op 16 juni jl. verzorgden Aart Aalbers en Henk Roor een geweldige presentatie over het onderhouden van Historisch Gedenkpark de Oude Begraafplaats. We hebben jaren gekend dat deze oude begraafplaats er zeer onverzorgd bij lag. Soms verbeterde de situatie wat omdat een aantal vrijwilligers uit de buurt er onderhoud pleegden. Vanaf het moment dat er een werkgroep is opgericht onder leiding van Henk Roor is de situatie daar structureel verbeterd. Aan de hand van prachtige dia's hebben Henk en Aart ons meegenomen over de begraafplaats en konden we kennisnemen van wat zich daar in het verleden tot het heden allemaal heeft afgespeeld. We hebben het met bewondering gevolgd.

Nu mogen we weer vooruit gaan kijken naar onze volgende bijeenkomst.

Voor 22 september staat een voordracht gepland van Goof van Lienden met een interessant oorlogsverhaal. In het verleden hebben we meer bijeenkomsten gehad die over de Tweede Wereldoorlog gingen en die bijeenkomsten

werden altijd goed bezocht. Daar hopen we natuurlijk deze keer ook weer op. Ook wijzen wij u nu al graag op de laatste geplande bijeenkomst voor dit jaar op 15 december. Hennie Henzen hoopt ons dan weer te verrassen met zijn foto- en filmavond. Genoeg dus weer om naar uit te gaan kijken.

Let goed op onze publicaties of deze avonden doorgang kunnen vinden.

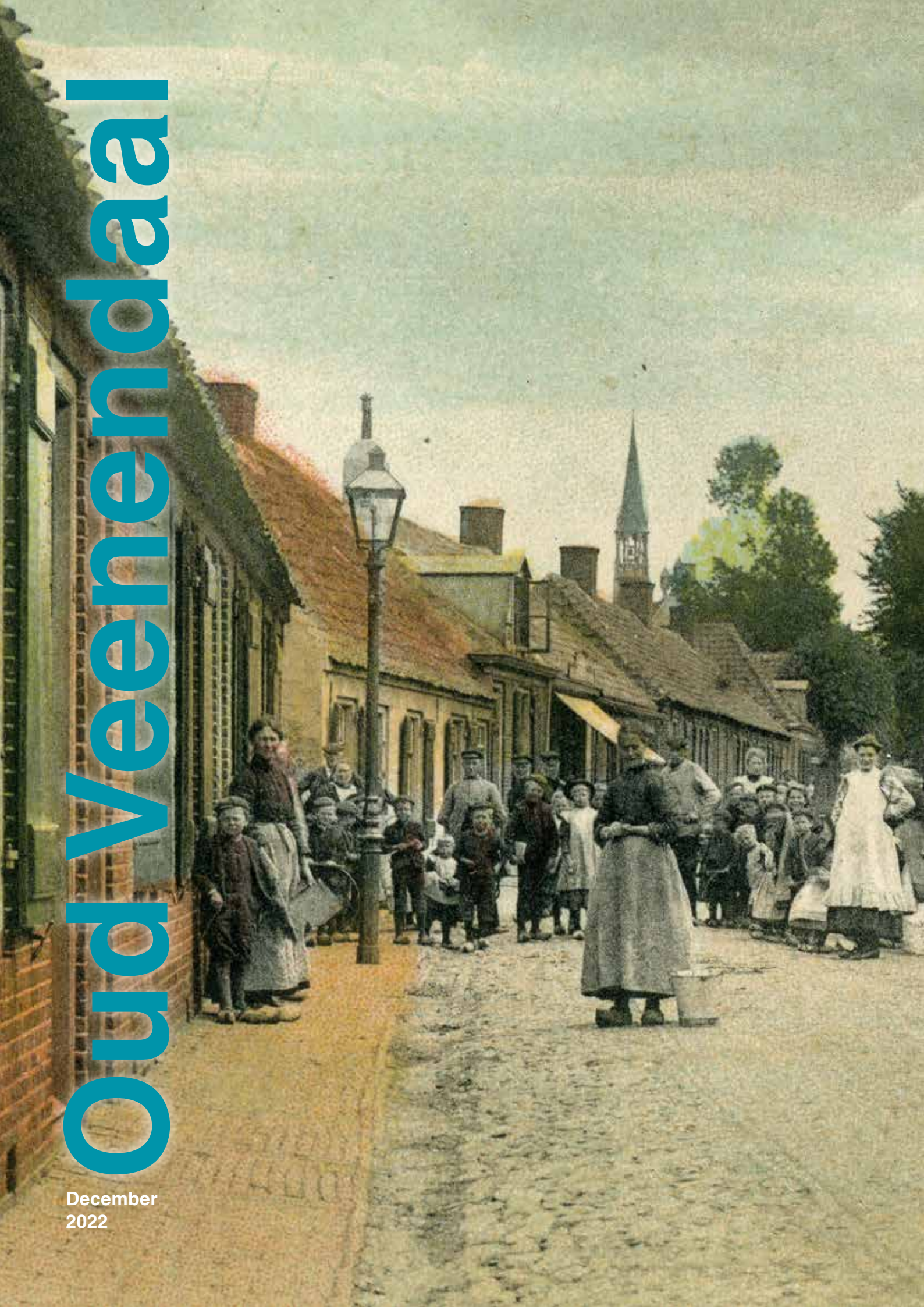

Een groep vrienden poseert bij een neergestorte Junker 52 van de Duitse luchtmacht in de omgeving van de Slaperdijk (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

- **Donderdag 22 september 2022**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Goof van Lienden over een crash in de Tweede Wereldoorlog.**
- **Gebouw Elthetho Fluitersstraat**
- **Aanvang 19.45 uur**
- **Inloop vanaf 19.15 uur**
- **Toegang gratis**

Oud Veenendaal

December
2022

Inhoud

85

De redactie

Om te beginnen

86

H. Roor

De Oude Begraafplaats – deel 1

94

F. Jakobs

Mijn jaren '50 in Hoofdstraat en omgeving'

100

P. de Groot

Eerste Veense melkinrichting

106

C.D. van den Heuvel

Straatnamen in Veenendaal

110

J. van den Berg-van Wakeren

Uit het archief van de Gemeente Veenendaal

111

De Redactie

Veranderd Veenendaal

112

Het Bestuur

Het laatste woord

Colofon

37^e jaargang, nummer 4
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Wouter Berkhof
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris
D.G. van Dijk
H. Henzen
H.C. de Kleuver, penningmeester
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 51 38 79
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

H. Henzen
J.G. Sandbrinkstraat 120
3901 EZ Veenendaal
Telefoon 06 54 91 19 91

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag

Achterkerk (Collectie Ineke van Schuppen)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt
gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een
maand vóór het begin van het nieuwe
verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:
Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gerepro-
duceerd zonder schriftelijke toestemming van
de redactie.

De redactie reageert na inzending van een artikel
naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending
en het uitkomen van het nummer waarin het artikel
wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een
jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad
artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden
artikelen kunnen door de redactie worden aangepast.
Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt
door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden
artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de
redactie.

Om te beginnen

Zo aan het einde van het jaar ontvangt u alweer de laatste *Oud Veenendaal* van 2022. De inhoud is weer heel divers, dankzij verschillende auteurs. Fijn dat zoveel mensen mee willen werken om de geschiedenis van Veenendaal op papier te zetten!

Na jaren van verwaarlozing van de oude begraafplaats zet de werkgroep “Gedenkpark de Oude Begraafplaats van 1829” zich in om de begraafplaats weer te herstellen en de lange geschiedenis van dit stukje Veenendaal onder de aandacht te brengen. Henk Roor neemt ons mee in deze geschiedenis. Er valt veel over te vertellen. Zoveel, dat we er in een volgend nummer nog een keer aandacht aan besteden.

Van Gelders Veenendaal gaan we naar Veenendaal-Oost, waar sommige straatnamen toch wel wat vragen oproepen. Waarom ligt de Beginstraat bijvoorbeeld midden in een wijk? Constant van den Heuvel legt precies uit hoe het zit.

Verder worden we weer bijgepraat over de ontwikkelingen in het gemeentearchief en mogen

de fotrubrieken niet ontbreken. In Veranderd Veenendaal ziet u weer een plaatje van vroeger en nu. En zoals gebruikelijk heeft het bestuur het laatste woord.

We ontvangen nog steeds graag nieuwe artikelen. Veenendaal is inmiddels bijna 500 jaar oud, in die geschiedenis zitten nog vele onbekende en onvertelde verhalen. Zoekt u met ons mee?

Door:
De redactie

De verwaarloosde oude begraafplaats in 1967 (Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Fred Jakobs gaat met ons terug naar zijn jeugd in de Hoofdstraat. Zijn vader was de opticien met de bekende blauwe bril aan de gevel. Er zijn veel herinneringen aan zijn jeugd en allerlei bekende winkeliers passeren de revue. Peter de Groot neemt ons mee naar een stukje Gelders Veenendaal, namelijk naar melkhandelaar Kees van Doorn aan de Stationsstraat. Toen nog een van de vele melkhandelaren die het dorp telde, inmiddels is het beroep praktisch uitgestorven...

't Was anders

In het artikel uit het septembernummer over de oprichting van het Rembrandt College stonden twee onvolkomenheden. Ten eerste zijn in het bijschrift bij de foto op pagina 79 de namen van wethouders Vrieling en Van Hal door elkaar gehaald. Ten tweede stond op pagina 82 dat het Rembrandt College zou worden gerealiseerd bij station Veenendaal-West, dat moet uiteraard Veenendaal-Centrum zijn.

De geschiedenis van Gedenkpark De Oude Begraafplaats

Henk Roor, voorzitter van de werkgroep Vrienden van Gedenkpark “De Oude Begraafplaats van 1829” heeft, samen met Aart Aalbers, de geschiedenis van de begraafplaats grondig uitgediept en deze op de website van Het Gedenkpark (www.oudebegraafplaatsveenendaal.nl) gepubliceerd. Met zijn toestemming laten wij u in onderstaande - verkorte - versie van zijn verhaal meegenieten.

Door:
Henk Roor
Ingekort door Ineke
van Schuppen

De Oude Begraafplaats, te vinden aan het eind van de Achterkerkstraat, werd geopend in het jaar 1829. De dodenakker was vanaf het begin een algemene, gemeentelijke begraafplaats. Daarmee werd bedoeld dat mensen van allerlei soorten geloofs- en levensovertuiging er een laatste rustplaats konden vinden. Negentig jaar later was de begraafplaats helemaal vol. Gedurende deze periode (1829–1919) zijn er op basis van de overlijdensregisters van de gemeente Stichts Veenendaal minimaal 8.000 mensen ter aarde gesteld.

Overzichtsfoto van de Oude Begraafplaats
(bron: oudebegraafplaatsveenendaal.nl)

De stoffelijke overschotten van de mensen die er zijn begraven zijn nooit geruimd en bevinden zich dus nog steeds onder de grond. Slechts een kleine minderheid werd begraven onder een gedenksteen. Voor de meeste mensen was dit in de 19e eeuw onbetaalbaar. Het gros van de mensen verdween zonder grafzerk onder de grond, doorgaans onder een genummerd grafpaaltje. In zo'n genummerd algemeen graf werden meestal drie tot vijf personen boven elkaar begraven. De graven lagen strak naast elkaar. Toen er in 1919 op de Oude Begraafplaats geen ruimte meer was voor nieuwe graven, besloot de gemeenteraad om

een nieuwe, veel grotere begraafplaats aan te leggen aan de Munnikenweg. De naam hiervan werd later 'Algemene Begraafplaats De Munnikenhof'. Andere begraafplaatsen in Veenendaal zijn de Rooms-Katholieke Begraafplaats aan de Nieuweweg-Noord (sinds 1884) en de Joodse Begraafplaats aan de Parallelweg (sinds 1899).

Begraven in en bij De Oude Kerk

In 1546 kreeg een aantal grootgrondbezitters toestemming om een deel van de moerassige Stichtse venen af te graven. Korte tijd later werd begonnen met het uitgraven van de veengronden. Turfwinning was destijds commercieel zeer interessant, want turf was de voornaamste brandstof in die tijd. Voor de turfstekers werden rond 1550 al direct de eerste woningen gebouwd, hetgeen het begin van het dorp Veenendaal betekende. Na een aantal jaren ontstond er behoefte aan een eigen kerk met daarbij ook een eigen kerkhof. De Cunerakerk in Rhenen lag “twee uur gaans” heen en “twee uur gaans” terug. Ter kerke gaan was er voor de turfgravers en hun gezinnen dus niet echt bij. Na een aantal jaren besloten de bestuurders/grootgrondbezitters (de Veenraden) daarom om in Veenendaal een eigen kerk te bouwen. Daartoe werd een ruim stuk grond aangekocht, waar ook plaats was voor een 'merckvelt' (marktplein) en een kerkhof. Op 1 mei 1566, in het jaar van de roemruchte Beeldenstorm, werd deze kerk op de Markt als katholieke St. Salvatorkerk in gebruik genomen. Korte tijd later begon de 80-jarige oorlog (1568-1648), die er mede toe zou leiden dat de St. Salvatorkerk vanaf 1592 een Hervormde Kerk zou worden. Vanaf de ingebruikname van de kerk werden alle doden ter plaatse daar begraven: de mensen die het konden betalen in de kerk, de vaak minder draagkrachtigen op het kerkhof, vooral voor en achter de kerk.

De Oude Kerk in 1750 met daar omheen de muur rond het kerkhof (bron: oude-begraafplaatsveenendaal.nl)

1775: Opkomst van de Verlichting

In de tweede helft van de 18^e eeuw kwam er ook in Nederland, onder invloed van de ideeën van de Verlichting, een discussie op gang over de wenselijkheid van begraven buiten de kerken. De door medische en hygiënische argumenten ingegeven protesten werden mede gesteund door vooruitstrevende calvinistische predikanten en artsen, die de gelovigen erop wezen dat het begraven in de kerk een slechte paapse (katholieke) gewoonte was. Vooral om gezondheidsredenen namen zij stelling tegen het begraven in kerken. Ondanks de felle discussies en de vele tegenwerking werd in 1779 in Scheveningen de eerste particuliere buitenbegraafplaats aangelegd. Hier vonden de verlichte schrijfsters en vriendinnen Betje Wolff en Aagje Deken hun laatste rustplaats. Naar deze beide dames zijn in Veenendaal-West twee straten vernoemd. Kort daarna ontstonden er in het hele land initiatieven om nieuwe buitenbegraafplaatsen aan te leggen.

1795: Bataafse Republiek

In 1789 greep het volk de macht in Parijs en werd de koning aan de kant gezet. Revolutie! Enkele jaren na dit democratische experiment trok Napoleon Bonaparte echter alle macht naar zich toe. Op zijn commando bezetten in 1795 Franse legertroepen de noordelijke Nederlanden. Hun patriottische bondgenoten in Nederland richtten de Bataafse Republiek

op. Een aantal patriottisch gezinde Veenendalers zag haar kans schoon om er in Utrecht voor te pleiten dat Veenendaal eindelijk een eigen gemeente zou worden en niet langer deel uit zou maken van de oude stad Rhenen. Al op 30 juni 1795 kreeg Veenendaal voor het eerst een eigen gemeentebestuur. Het nieuwe Bataafse bewind vaardigde direct een verbod uit om nog langer in de kerken te begraven. Begraven in de kerk was ongezond en werd vanaf 1 januari 1796 verboden. De nieuwe voorschriften stuit-

ten in het hele land echter op grote tegenwerking. Kerken dreigden veel inkomsten te gaan missen. Twee jaar later werd het verbod dan ook alweer ingetrokken en koos het Bataafse bewind toch maar eieren voor zijn geld. Het aanleggen van nieuwe begraafplaatsen buiten de bebouwde kom werd voortaan alleen nog maar aangemoedigd. In de jaren daarna werden de overleden personen vooralsnog - net als vroeger gewoon was - in of rondom de kerk begraven. Ook in Veenendaal.

1806: Loslopend vee op het kerkhof

Het toenmalige kerkhof rondom de Hervormde Kerk aan de Markt zag er overigens geheel anders uit dan de begraafplaatsen zoals we die nu kennen. De meeste doden werden zonder grafsteen onder de grond gebracht. Op het grootste deel van het kerkhof groeide gras en schoot het onkruid 's zomers omhoog. In de gemeentelijke archieven is te lezen dat Veenendaal destijds geen bijster goede naam had waar het ging om het in stand houden en onderhouden van de lokale dodenakker. In het jaar 1806, toen het kerkhof rond de Oude Kerk op de Markt nog volop in gebruik was, werd er melding gemaakt van loslopende beesten op het kerkhof. Deze beesten traptten lijkkasten in en beschadigden de kerkhofmuur. En dat ging het gemeentebestuur toch ook iets te ver. Het vee moest voortaan aan een touw worden vastgezet op door de kerkmeesters aangewezen plaatsen. Op het kerkhof werden toentertijd de armere mensen begraven, waarvan de families veelal geen geld hadden om een dure

gedenksteen aan te schaffen. Vandaar dat dat er op de graven gewoon gras groeide. In die jaren was het in Veenendaal kennelijk heel normaal dat een koe of een geit het gras van de begraafplaats kort hield. De rijkere mensen werden – net als elders in het land – toen nog in de Oude Kerk zelf begraven. Als er weer eens een familielid werd bijgezet in zo'n grafkelder werd het graf geopend, waarbij een enorme graflucht naar boven kwam. Hier komt de uitdrukking "rijke stinkerd" vandaan, een term die overigens vooral werd gebezigd door het minder kapitaalcrachtige deel van de bevolking, dat zelf op het kerkhof ter aarde werd gesteld.

1812: Nieuwe begraafstarieven vast-gesteld

Aan het eind van de Franse tijd, op 5 december 1812, kwam de gemeenteraad van Veenendaal bijeen om nieuwe tarieven vast te stellen voor het begraven rondom de kerk. Kort daarvoor was door het Franse bewind van hogerhand besloten om Geldersch Veenendaal en Stichts Veenendaal samen te voegen tot één gemeente, zodat het circa 3.000 zielen tellende dorp nu voor het eerst ook één gemeente-

slechts één gulden, twaalf stuivers en acht penningen te betalen. Ook met betrekking tot de kosten van de doodgraver "voor het openen en toemaken van het graf" was er enig tariefverschil. Aan de voorkant van de kerk moest men hiervoor één gulden en twaalf stuivers betalen, aan de achterkant van de kerk slechts één gulden en twee stuivers. Voor het luiden van de klokken (luidgeld) maakte het geen verschil aan welke kant van de kerk je werd begraven: het luiden van de grote klok kostte vier stuivers, het luiden van de kleine klok kostte twee stuivers.

1812: Begraven in de kerk opnieuw verboden

In hetzelfde jaar, op 25 november 1812, kreeg het gemeentebestuur van Veenendaal een brief van de Onderprefect van het Arrondissement Amersfoort die op last van de Franse bezetters schreef, dat het vanaf december 1812 definitief verboden werd om nog langer in de kerk te begraven. Het probleem voor de gemeente Veenendaal werd nog groter, toen gesteld werd dat er in een omtrek van veertig meter rond het kerkhof geen woningen mochten staan. En dat was bij het kerkhof rond de

Oude Kerk wel het geval. Op 30 december 1812 stuurde de Onderprefect wederom een brief aan burgemeester Jan Smith, waarin hij schreef: "na ultimo December dezes jaars, mag onder geen nootwendzel hoegenaamd, iemand meer in de kerken begraven worden". Er moest dus een nieuwe begraafplaats komen. Het oog van het gemeentebestuur viel op een stuk bouwland voorbij de straat Achter de Kerk, nabij het (toen nog onbebouwde) Kostverloren. Dit stuk land lag krap 50 meter voorbij de laatste bebouwing aan de Achterkerkstraat, een tweetal zeer kleine armenhuisjes (20 m²) die in bezit waren van de plaatselijke Rooms-Katholieke parochie. Het aan te kopen perceel was eigendom van de ongehuwde Johanna Maria Wildeman. Johanna had de grond op dat moment voor vijf gulden per jaar verhuurd aan landbouwer Teunis van de Zandschulp. Het 65 roeden grote stuk land dat vanwege zijn wat hogere ligging *Het Heuveltje* werd genoemd, lag toen dus net buiten de bebouwde kom van Veenendaal en werd in de archieven

De oudst bekende foto van de Hervormde Kerk op de Markt, ca. 1875, (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

raad had. Deze raad stond onder leiding van burgemeester Jan Smith. Wie op het oostelijk gedeelte van het kerkhof (dat is voor de kerk, dus aan de kant van de Markt) begraven wilde worden, betaalde het hoogste tarief: drie gulden en vijf stuivers. Wie genoeg nam met een graf achter de kerk (het westelijk deel) hoefde

omschreven als “gelegen tusschen de kerk en de oude molen”. In die jaren was de oplopende Molenstraat een verder onbebouwd zandpad, waar op het hoogste punt ‘de Oude Moole’ stond. De gemeente vond de vraagprijs voor het nogal onvruchtbare stuk land echter veel te hoog en de onderhandelingen strandden.

1825: Besluit Koning Willem I

Een jaar later, in november 1813, verlieten de Fransen halsoverkop ons land en kwam er een einde aan de Franse tijd. Een driemanschap bestaande uit de invloedrijke heren Van Hogendorp, Van der Duyn van Maasdam en Van Limburg Stirum nam de leiding van het land op zich. De drie staatslieden nodigden de vrijwel vergeten Prins van Oranje, de latere Koning Willem I, uit om vanuit Engeland naar Den Haag te komen om de regering op zich te nemen, teneinde zo een anarchie te voorkomen. De nieuwe koning liet er geen gras over groeien en al een maand na zijn komst, op 22 december 1813, vaardigde hij een besluit uit, dat het begraven in kerken tegen betaling van begrafenisrechten weer werd toegestaan. Dit besluit was vooral ingegeven door het verzet van de Hervormde staatskerk, die overal in het land een groot deel van haar inkomsten verwierf uit grafrechten. De discussie ging echter door. Het besef dat begraven buiten de kerken op hygiënische gronden verstandiger was, kreeg langzaam maar zeker de overhand. In 1825 kwam er uiteindelijk dan toch een Koninklijk Besluit dat begraven in de kerken en binnen de bebouwde kom opnieuw verboden werd. Twee jaar later, op 25 augustus 1827, werden alle gemeenten in de provincie Utrecht door Gedeputeerde Staten op de hoogte gesteld van de nieuwe regeling. Een aantal gemeenten bleef nog jaren protesteren tegen het besluit of weigerde gewoon tot uitvoering over te gaan. De gemeente Veenendaal ging echter wel direct over tot uitvoering van het besluit van de koning en nam opnieuw contact op met grondeigenaar Johanna Maria Wildeman in Havelte.

1828: Aankoop grond ‘t Heuveltje

De nog steeds “*ongehuwd zonder beroep*” in Havelte woonachtige mejuffrouw Wildeman bleek ruim vijftien jaar later nog steeds genegen het al in 1812 besproken stuk grond te verkopen. In 1828 werd een prijs van 500 gulden overeengekomen. In verhouding tot het inwoneraantal betaalde de gemeente Stichts Veenendaal (op dat moment circa 2.000 inwoners)

2/3 deel en Gelders Veenendaal (circa 1.000 inwoners) 1/3 deel van de kosten. Opmerkelijk is dat waar in veel gemeenten boven de grote rivieren de qua geloofsopvattingen dominante Hervormde Staatskerk een eigen *Hervormde* Begraafplaats buiten de bebouwde kom liet aanleggen, er in Veenendaal een *Algemene* Begraafplaats kwam, waar ook plaats was voor andersdenkenden, waaronder mensen met een katholieke, doopsgezinde of joodse levensovertuiging. Overigens, afgescheiden gereformeerden, agnosten, islamieten of atheïsten kende Veenendaal in 1829 nog niet.

Tusschen de kerk en de Oude Molen

In totaal ging het bij de aankoop van het terrein om zo’n 6.000 m² grond, gelegen “tusschen de kerk en de oude Molen”. De koopakte werd namens het gemeentebestuur van Stichts Veenendaal ondertekend door de municipale raden B. van Eden en J. van Kessel, en voor het gemeentebestuur van Ede (dat Gelders Veenendaal vertegenwoordigde) door burgemeester H.T. Prins en zijn gemeentesecretaris. Namens grondeigenaresse mejuffrouw Wildeman tekende de “fabriekur en olieslager” Anthonie van der Poel, die op 30 januari 1829 namens haar verklaarde dat zij inmiddels de overeengekomen vijfhonderd guldens in constanten had ontvangen. Mejuffrouw Wildeman liet verder beschrijven dat de graven met de nummers 1 en 2 voor haarzelf zouden worden gereserveerd. Later gingen deze graven alsnog naar haar vertrouwenspersoon Anthonie van der Poel, die behalve fabriekur en olieslager ook wethouder was. Hij werd in 1848 in een grafkelder begraven. Op 4 februari 1829 werd de verkoopakte uiteindelijk ingeschreven bij de notaris in Amerongen.

1828: Vandalisme op terrein

Omdat er een half jaar voor de ondertekening al een soort van principe-overeenstemming was over de verkoop, begon het gemeentebestuur direct met de voorbereidingen van de aanbesteding. Op 6 juni 1828 schreven B&W hiermee haast te willen maken, zodat al vast begonnen kon worden met het egaliseren van het heuvelachtige terrein. Aan de westzijde (de kant van het Kostverloren, een voormalige zijkanaal van de Grift) was sprake van een “aanmerkelijke afhelling”, waardoor de aan te leggen begraafplaats een stuk hoger lag dan de laagte ernaast. Dit moest zo snel mogelijk gelijk worden gemaakt, vooral ook omdat het

werkvolk in de zomerperiode die volgde erg druk zou zijn op het land.

Twee maanden later klaagde het gemeentebestuur over vandalisme op en rond het terrein van de nieuwe begraafplaats. Op 28 augustus 1828 schreven de Burgemeester en zijn Assesoren (wethouders), dat zij vernomen hadden dat veel volwassen personen en kinderen aan de randen van het inmiddels geëgaliseerde

Grafsteen van Willem Westerveld, van 1828 tot 1843 burgemeester van Veenendaal (bron: oudebegraafplaatsveenendaal.nl)

terrein “afreupen maken om daarover paden te maken in plaats van eerbied schuldig te zijn”. De inwoners werden gewaarschuwd: dit kon niet langer worden getolereerd. “De dienaar der justitie de veldwachter en de boode der gemeente” gingen extra surveilleren en zonder waarschuwing vooraf werd een proces-verbaal uitgeschreven als het vandalisme opnieuw plaats zou vinden. Op de overtreding werd een geldboete gezet van zes gulden. Dat was destijds een pittig bedrag, want het was beduidend meer dan het gemiddelde weekloon van een werkmans. Wie zulks niet kon betalen, moest een dag de gevangenis in. Met deze

waarschuwing keerde de rust kennelijk weer. Eind 1828 werd het terrein geëgaliseerd, zodat in 1829 begonnen kon worden met de inrichting van het terrein.

1829: Aanleg begraafplaats

In april 1829 startte de aanbestedingsprocedure, waarbij aannemers gevraagd werden met een prijs te komen voor de volgende werken: “het maken en plaatsen van hekken, alsmede het bouwen van een lijkbaarhuisje met daarbij de kosten van de daartoe benodigde materialen”. Het bestek van het plan kon worden ingezien op het gemeentehuis. Daar wilden burgemeester W. Westerveld (zijn grafzerk ligt nog altijd op Oude Begraafplaats) en de (katholieke) “municipale raad” J. van Kessel desgevraagd een toelichting geven op het plan. In het bestek werd uitgebreid omschreven hoe het gemetselde baarhuisje en het hekwerk eruit moesten komen te zien. Zo moest het lijkbaarhuisje worden gebouwd op de “voorzeide” van de begraafplaats (aan de kant van de huidige Molenstraat). De lengte werd bepaald op zes ellen en acht palmen lang en de breedte op vier ellen en vijftwintig duimen buitenwerks. De hoogte werd bepaald op twee ellen en zes en twintig duimen, aan vier kanten gepakt. Deze oude lengteaanduidingen werden toentertijd in de spreektaal nog wel gebruikt, maar maakten sinds een aantal jaren al wel deel uit van het door Napoleon ingevoerde metrieke stelsel. Een el was hierbij een meter, een palm een decimeter, een duim een centimeter en een streep een millimeter.

Vervolgens volgden een groot aantal nadere regels, onder meer over hoe de bruin te verven deur moest worden gemaakt en welke soorten hout er moesten worden gebruikt. Eind mei werd de aannemer uitgekozen en rond oktober 1829 was alles klaar. Ondertussen ontving de gemeente Stichts Veenendaal op 5 augustus 1829 een brief van de Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarin was te lezen dat Zijne Majesteit Koning Willem I bij besluit van 10 juli 1829 de aankoop van het perceel grond waarop de begraafplaats kwam, vrijstelde van 4% overdrachtsbelasting op voorwaarde dat het perceel “ten algemeene nutte zal dienen”. Aan de zuidkant van de nieuwe begraafplaats werd in een massagraf ook een groot aantal stoffelijke resten herbegraven, die afkomstig waren van het kerkhof rondom de Hervormde kerk aan de Markt

Sinds de ingebruikname van de nieuwe (gemeentelijke) begraafplaats aan de Achterkerkstraat werden alle begraven personen vermeld in een register. Deze registers zijn vrijwel allemaal bewaard gebleven en zijn te vinden in het Veenendaalse gemeentearchief. Daar is niet alleen te lezen wie er begraven liggen, maar ook of het gaat om een gewoon graf of een grafkelder.

1840: Hoge sterftcijfers

Door het lage niveau van de gezondheidszorg was kindersterfte in het midden van de 19^e eeuw een hele normale zaak. Ongeveer een kwart van de kinderen overleed als baby, nog voor hun eerste verjaardag. Nog eens een kwart overleed als kind of tiener. Slechts 18% van de bevolking werd 65 jaar of ouder. Tegenwoordig is dat ruim 80%. Allerlei ziektes en epidemieën (longontstekingen, tuberculose en dergelijke) eisten voortdurend hun tol, niet

in 1832 leek de ziekte in Europa korte tijd later enigszins op zijn retour. Echter, in 1848 en 1849 sloeg de cholera opnieuw toe, vooral in waterrijke steden en dorpen. In Veenendaal stierven in 1848 een bovengemiddeld groot aantal mensen (190), en een jaar later was het met 153 doden opnieuw erg druk op de Oude Begraafplaats.

1855: Veenendaal onder water

Begin 1855 was het bijster koud in ons land. Koning Winter sloeg toe met extreem lage temperaturen. Rond 1 maart viel de dooi in en begon de waterstand in de grote rivieren snel te stijgen als gevolg van smeltende sneeuw en ijs, dat vanuit Duitsland deze kant op stroomde. Het waterschapsbestuur van het zuidelijke deel van de Gelderse Vallei deed er alles aan om de cruciale Grebbedijk tussen de Grebbeberg en de Wageningse Nude dicht te houden, maar helaas, zonder succes.

Op 5 maart 's middags om 15.30 uur brak de Grebbedijk door en stroomde het water via het Binnenveld en Achterberg noordwaarts de Gelderse Vallei binnen. Vier uur later stroomde het eerste water Veenendaal binnen nabij het Benedeneind, bij het huidige Veenendaal-Oost. Een deel van de inwoners verliet direct huis en haard om naar hoger gelegen gebieden te vluchten. Via de bossen van Prattenburg trokken men naar Rhenen en Amerongen. Inwoners van Gelders Veenendaal vluchtten richting Ede. Veel bewoners van het centrum van het dorp gingen naar de Oude Kerk op de Markt, die door haar ligging op een heuvel droog bleef. Twee dagen later, op 7 maart kwam Koning Willen III vanuit Utrecht deze kant op. Zijn trein stopte ter hoogte van de Emminkhuizenberg, alwaar hij zich vanaf de spoordijk in een aak verder liet rondleiden door het getroffen gebied. Mede op voorstel van de Commissaris van de Koning in Utrecht werd direct besloten om een "Commissie belast met de verpleging van de noodlijdenden in Veenendaal" op te richten om de dorpelings te helpen. Tegelijk werd in het hele land geld ingezameld voor de nooddriftigen. Op 11 maart werden zo'n 450 Veenendalers overgebracht naar de Geertekerk in Utrecht, gelegen naast de Catharijnesingel. Pas een maand later keerden ze terug in het dorp. Ondertussen verdronken in Veenendaal elf mensen. Op 8 maart wilde Gerrit van Wijk met zijn vrouw, zeven kinderen en zijn schoonvader met een aak naar droog gebied varen, richting Amerongen. Op de Kerkewijk, ter

het register van overlijden van de Oude Begraafplaats (bron: oudebegraafplaats-veenendaal.nl)

alleen onder de zeer armoedige en slecht gehuisveste arbeidersbevolking, maar ook onder de kleine groep die werd gerekend tot de middenstand. Met de hygiëne was het slecht gesteld. Riolering bestond nog niet, zodat veel vuil, ontlasting en bedrijfsafval rechtstreeks werd geloosd in het water van de toen nog open griften en kanalen. In het vervuilde water waren de ratten doorgaans kind aan huis.

1848: Cholera-epidemie

Zoals de wereld van nu te kampen heeft met het agressieve coronavirus, zo kwam in 1832 het uit India afkomstige *choleravirus* Nederland binnen. De oude naam voor deze ziekte was braakloop: de zieke braakte gal en had daarnaast vreselijk last van diarree en uitdroging. Het Nederlandse woord 'gal' is dan ook afgeleid van het woord cholera. Besmettingen vonden meestal plaats door het drinken van verontreinigd water. Na een eerste epidemie-uitbraak

hoogte van de huidige Stationssingel, sloeg de boot om. De schoonvader, mevrouw van Wijk en vier kinderen verdronken. De stoffelijke overschotten van de familie werden begraven op de Oude Begraafplaats. Twee weken later, op 21 maart 1855, verdronken nog eens vijf mensen toen landbouwer Cornelis van de Zandschulp zijn koeien per aak wilde overvaren naar de inmiddels weer drooggevalle boerderij Groot-Ruisseveen (Veenendaal-West). Alle slachtoffers waren mannen die door de boer gevraagd waren om te helpen bij dit niet-alledaagse transport. Ook hun lichamen werden ter aarde besteld op de Oude Begraafplaats.

monument voor de slachtoffers van de watersnoodramp van 1855 aan de Kerkewijk (bron: Wikipedia)

1869: Grillige beukenrij was ooit een heg

Op 10 juni 1869 beantwoordde de gemeente Veenendaal een aantal door de Utrechtse Gedeputeerde Staten gestelde vragen omtrent

de toestand der begraafplaats in dat jaar. Veenendaal antwoordde hierbij op de vraag of de begraafplaats afgesloten was: "De afsluiting geschiedt door eene digt begroeide beukenhaag die nog niet ten volle de hoogte van twee meter bereikt heeft, doch in een volgend jaar de vereischte hoogte zal hebben". Sinds de begraafplaats begin 1948 gesloten werd verklaard, gaf de gemeente Veenendaal weinig geld meer uit aan onderhoud en zo kon het gebeuren dat de beukenhaag langs de huidige Weverij niet langer op twee meter hoogte werd afgeknipt, maar sindsdien uitgroeide tot de grillige en fraaie bommenrij die er nu te vinden is.

1880: Vervoer naar de begraafplaats

Waar het vervoer van een lijk naar de begraafplaats tegenwoordig meestal gebeurt met een lijkauto, gebeurde dat in de 19^e eeuw nog vaak gewoon lopend. Daarbij werd gebruik gemaakt van een draagberrie, ook wel een lijkbare genoemd. Dit was een houten plateau van circa twee meter lang, waarop de kist kon worden gezet. Aan de voor- en achterkant was zo'n lijkbare voorzien van vier poten. Aan de zijkant waren soms extra draagbomen bevestigd, zodat de kist door meer dan vier mannen kon worden gedragen. Wie van verder moest komen, vervoerde de kist met het lijk ook wel op een platte handkar op twee wielen of op een hoogwielige boerenkar met een paard ervoor. In beide gevallen liep de familie er achteraan, altijd stemmig in het zwart gekleed. In het destijds waterrijke Veenendaal kwam vervoer per aak ook wel voor, vooral door degenen die op een flinke afstand van de dorpskern woonden. Omdat de route van de kerk op de Markt naar de oude begraafplaats meestal over de Achterkerkstraat ging, zagen de bewoners van deze straat elke week wel één of twee begrafenistoeten voorbij komen. Gemiddeld werden er in de 19e eeuw in Veenendaal zo'n 75 mensen per jaar begraven. Met het toenemen van de welvaart kwamen voor het lijkenvervoer rond 1900 ook de rouwkoetsen in zwang, getrokken door enkele zwarte paarden. Deze konden gehuurd worden bij de plaatselijke stalhouders.

1918: Opstootje bij begrafenissen

Het was op 20 november 1918 dat de rust rond de oude begraafplaats wreed werd verstoord. Als een lopend vuurtje ging het gerucht door Veenendaal dat er een begravenis zou plaatsvinden, waarbij een mandolineorkestje zou optreden. Muziek op de lokale dodenakker:

dat was in Veenendaal nog nooit vertoond. Een groot aantal aanhangers van het zwaardere calvinistische deel van de bevolking was dan ook van mening dat dit niet mocht gebeuren. In groten getale trokken de actievoerders op de bewuste woensdag naar de begraafplaats aan de Achterkerkstraat en wachtte men zwijgend

was van de Spaanse griep. Dirk en Cornelia waren nog maar net gehuwd. Dirk was van huis uit lid van de Hersteld Apostolische Zendingsgemeente in de Eenheid der Apostelen, een veel lichter kerkgenootschap. De familie van Cornelia was Nederlands Hervormd en dat betekende in het Veenendaal van toen dat

men dan automatisch lid was van de Gereformeerde Bond binnen de Hervormde Kerk, die in 1906 was opgericht als behoudende vleugel van de Hervormde Kerk. Het jonge stel had met elkaar afgesproken dat beiden hun eigen geloof zouden houden. Maar toen ze eenmaal gehuwd waren, ging Cornelia geheel uit eigen wil met Dirk mee naar zijn kerk. Dit besluit viel bij haar familie niet in goede aarde. Het laatste zal er toe hebben bijgedragen om een begrafenis waar een orkest optrad niet

te tolereren. Wie het opstootje georganiseerd had, bleef onbekend, maar de demonstranten spraken met elkaar af dat, zodra het orkestje zou gaan spelen, de menigte buiten het hek een psalmvers zou aanheffen, zodat het orkest zou worden overstemd. De rouwstoet met weduwnaar en aannemer Dirk Boers naderde en

kon ternauwernood tussen alle demonstranten door de begraafplaats betreden. En hoewel het geen fanfareorkest betrof, maar een groepje mandolinespelers met een klein zangkoor, werd op het moment dat de muziek begon te spelen, door de demonstranten direct een psalmvers ingezet. Inmiddels was ook de politie gearriveerd, maar die kreeg het niet voor elkaar om de rust te laten terugkeren. De nabestaanden vertrokken na de

teraardebesteding naar het sterfhuis van Cornelia aan de Zandstraat en aldaar aangekomen speelde het mandolineorkest alsnog de voorgenomen muziek.

De beukenrij aan de rand van de begraafplaats
(bron: oudebegraafplaatsveenendaal.nl)

op de rouwstoet van de 26-jarige Cornelia Boers-van de Pol. Deze Cornelia was overleden aan de Spaanse griep, welke pandemie ook in Veenendaal vele slachtoffers opeiste. De eerste die achter de kist met het lijk van

De meeste graven werden alleen gemarkeerd met een paaltje (bron: oudebegraafplaatsveenendaal.nl)

Cornelia richting begraafplaats liep, was uiteraard haar echtgenoot, de nog jonge, 25-jarige Dirk Boers, die zich tijdens de begrafenis erg zwak voelde omdat hij zelf nog herstellende

Mijn jaren '50 in de Hoofdstraat en omgeving

Wie herinnert zich niet die grote blauwe bril, die aan de gevel van opticien Jakobs hing? Zijn zoon Fred haalt herinneringen op aan zijn jeugd in de Hoofdstraat

Door:
Fred Jakobs

Het pand Hoofdstraat 7 in Veenendaal was op 19 augustus 1940 de plaats waar ik als zoon van opticien Hendrik Jakobs en echtgenote Anna Jakobs-Oosterom en als broer van zus Ina werd geboren. Ik was een nakomertje na twee eerdere miskramen en ook bij mijn geboorte heeft de toenmalige huisarts dokter Vergouwen de nodige handelingen moeten verrichten, waaronder naar zeggen “een flink pak billenkoek” om de pasgeborene “aan de praat te krijgen”. Vader werd op 1 juni 1901 geboren in de stad Groningen boven de groente- en fruitzaak van zijn ouders en hij groeide op met een broer en twee zussen. Moeder werd op 24 oktober 1901 geboren in Schoonhoven als oudste dochter van Cor Oosterom en Grietje Wendels. Ze had twee broers en een zus.

Moeder Jakobs met Fred en de nichtjes Gerda en Greet (coll. Fred Jakobs)

Optiek

Opa Oosterom was een van de twee directeurs van de plaatselijk Sikkens Lak- en Verffabrieken, die zich later, mede door uitbreiding van de productie van vliegtuiglakken voor KLM, vestigde in Sassenheim in de nabijheid van Schiphol. Het bedrijf is nog altijd gelegen langs de snelweg A4 Amsterdam – Den Haag. Opa kon prachtige verhalen vertellen over zijn vele

buitenlandse reizen en was met name trots op het bezoek dat de beroemde Engelse premier Winston Churchill na de oorlog bracht aan de fabriek in Sassenheim, waarbij de gezamenlijk foto met de Britse premier een ereplaats kreeg in huize Oosterom. Vader volgde na zijn lagere school en middelbare opleiding de vakopleiding “Optiek” aan de School voor Optiek/Goudsmid in Schoonhoven. Daar leerde hij mijn moeder kennen. Na zijn opleiding was hij enkele jaren werkzaam in een opticienszaak in Haarlem. Er werd getrouwd en in 1927 werd dochter Ina geboren. Vader wilde graag voor zichzelf beginnen en oriënteerde zich regelmatig op eventuele mogelijkheden. Via informatie van een vertegenwoordiger vernam hij dat er wel eens behoefte zou kunnen bestaan aan een gespecialiseerde optiekzaak in Veenendaal, een voor mijn ouders op dat moment volstrekt onbekende plaats.

Breed assortiment

Na enkele verkennende bezoeken aan Veenendaal werd besloten de stap te wagen en het echtpaar vestigde zich in het pand aan Hoofdstraat 7. Het begin was moeilijk: een economisch slechte tijd, oorlogsdreiging enzovoort, maar toch lukte het langzaam het vertrouwen te winnen van de toen nogal conservatieve Veenendalers die in die tijd voor een bril waren aangewezen op de beperkte mogelijkheden van drogisterij Ko Tak. Vaders optische assortiment was veel breder: naast optiek werden bijvoorbeeld verrekijkers en andere optische apparatuur zoals meetinstrumenten, barometers enz. verkocht. Mede ook omdat vader gecertificeerde oogmetingen mocht verrichten en klanten in veel gevallen niet eerst meer naar een oogarts hoefden, ontstond er een brede klantenkring. Vaders devies was: “Als de klant niet naar Jakobs komt, gaat Jakobs naar de klant”. Dus werden potentiële klanten, zoals in het Oude Liedenhuys aan de Kerkewijk met name 's woensdagsmiddags (als de winkel was gesloten) bezocht. Ook werden in die jaren

(er was nog geen auto) per fiets én koffer(!) oogmetingen verricht bij aan bed gebonden klanten en mindervaliden in zowel Veenendaal als naaste omgeving.

Canadese officier

De fiets werd na de oorlog vervangen door de eerste auto en het klantenbestand groeide. De klanten kwamen behalve uit Veenendaal ook uit Rhenen, Elst, Renswoude, Scherpenzeel en zelfs Woudenberg. Van de oorlogsjaren en de bevrijding zijn mij als kind vooral bijgebleven: het schuilen in de kelder onder het huis (een compleet ingericht slaapverblijf voor vier personen, dat werd verlicht met een peterlielamp), vader die in de laatste oorlogsdagen vanuit het zolderraam foto's maakte van overvliegende eskaders geallieerde vliegtuigen maar ook de reparatie van de bril van een Canadese officier ("Jerry"), waarvoor vader geen geld wilde ontvangen. Hij kwam daarna regelmatig terug, omdat hij wel oog had voor mijn zus Ina. "Jerry" zorgde er ook voor dat ik als knulletje van vijf jaar bij kleermaker Van der Meijden in de Zand-

der Nadort, mij op een dag vroeg een bril te willen meenemen voor reparatie. Resultaat bij thuiskomst: "waar is de bril"? Zoeken.... Niet meer gevonden, vader boos, gratis bril..... De jaren in de Hoofdstraat en omgeving Markt herinneren mij aan een gezellige jeugd met als hoogtepunten onder andere de weekmarkten, winkelacties (Vewibeto), Koninginnedag, winkelweken, uiteraard de Lampegietersavonden in de Straat en de intocht van St. Nicolaas met ontvangst op het toenmalige gemeentehuis. Ook de jaarlijkse intocht van de "Ouden van Dagen" was altijd een succes.

Veenendaalse Krant

Tussen de Markt en ons huis lag een drietal andere panden: op de hoek Markt-Hoofstraat een bankgebouw, daarnaast het huis van de familie Spilger, later vervangen door een vestiging van De Gruyter en vervolgens het pand van Wim van Son, de markante eigenaar en uitgever van onder andere de *Veenendaalse Krant*. Het gezin Van Son woonde overigens niet op dit adres, maar op de Bergweg. Na het

vertrek van de heer Van Son vestigde zich hier de firma Pauk, een winkel in huishoudelijke artikelen. Tussen ons huis en dat van Van Son was een brandgang, waardoor je de achterliggende drukkerij kon bereiken. Dat was voor mij als jongen een interessante wereld, waar ik regelmatig een kijkje mocht nemen bij onder andere de opmaak, het zetten en drukken van kranten en ander drukwerk. Eén personeelslid is mij tot nu toe altijd bij

gebleven en wel Nuijt Visser, een jongen die tijdens de pauzes bij mooi weer buiten op zijn gitaar speelde en prachtig kon zingen. Hij werd later als Nederlands militair uitgezonden naar Nederlands-Indië en sneuvelde daar op 11 januari 1948, toen hij samen met twee andere militairen in een jeep op een landmijn reed. Hij werd slechts 21 jaar. Zijn naam staat op het herdenkingsmonument op het Stationsplein in Veenendaal. Tijdens mijn verblijf in Indonesië bezocht ik zijn graf op de grote militaire begraafplaats "Kembang Kuning" bij Surabaya op Oost-Java. Hier liggen naast militairen ook

Fred samen met zijn vader en moeder omstreeks 1947 (coll. Fred Jakobs)

straat als "mascotte" een compleet lichtbruin militair kaki-uniform kreeg aangemeten en door zijn toedoen kregen we wekelijks een rantsoen van koffie, thee, suiker en chocolade toegestopt vanuit het Hoofdkwartier aan de Kerkewijk! Na zijn terugkeer na de oorlog hebben mijn ouders tot aan zijn overlijden in Ontario (Canada) nog jaren contact met hem onderhouden. Zelf ging ik in 1946 voor het eerst naar de Nieuwegegsschool, waarvan het hoofd, de heer Van

slachtoffers van de Japanse bezetting, in totaal zo'n 5000 doden, begraven met als centraal middelpunt het grote monument voor admiraal Karel Doorman. Het was voor mij een indrukwekkende ervaring te mogen staan bij zijn graf met daarop het witte kruis met zijn naam.

Blauwe bril

Het winkelpand van mijn ouders op nummer 7 met achterliggend woonhuis was onder andere herkenbaar aan de markante blauwe bril, die boven de etalage aan de gevel hing. Naast de winkelingang was een portiek met als huisnummer "9". Dit was de officiële ingang naar het woongedeelte, dat door middel van een tien (!) meter lange gang toegang gaf naar de winkel, kelder, woonkamer, toilet, keuken,

Fred naast de winkel met in de etalage het gewraakte bord (coll. Fred Jakobs)

werkplaats en achterliggende tuin. Halverwege de gang was dan nog het trappenhuis naar de bovenverdieping. Een fraaie foto van het oorspronkelijk pand (met name een deel van de voorgevel en bovenhuis werd verwijderd) prijkt

op de achterkant van het vorig jaar door de Veenendaalse Jumbo Supermarkten uitgegeven boek *Veenendaal verzamel(t)d*. Halverwege de jaren 50 liet vader een naambord voor de etalage maken. Tot zijn grote ergernis ontving hij het bord met een verkeerd gespelde naam. De Utrechtse firma die het bord geleverd had, beweerde dat de naam verkeerd gespeld was doorgegeven, maar de juiste spelling stond op de orderbevestiging: Jakobs met een "k" en niet met een "c". Vader weigerde te betalen en hij plaatste het bord met frisse tegenzin alsnog in de etalage.

Onze naaste burens op nummer 13 en nummer 15 waren gevestigd in een gezamenlijk portiek met twee ingangen. Op nummer 13 bevond zich de dameshoedenzaak van Dit van Doorn en haar hoogbejaarde moeder. Vooral "Opoe" Van Doorn was een markante verschijning: een statige dame met zilvergrijs opgestoken haar, altijd gekleed in stemmig zwarte kleding en lange tot op de grond reikende rokken. "Tante Dit" had een zaak met een overwegend zwarte collectie dameshoeden en accessoires, die met name gewild waren bij de vooral religieuze klanten uit Veenendaal en omgeving. In hetzelfde portiek op nummer 15 was de ingang van Fa. Albers Lederwaren. Vervolgens kwam de bakkerij van de familie Dijkstra, bestaande uit vader, moeder en hun drie kinderen: Minke, Oene en Bauwien. Daar werden we 's zomers wel eens getrakteerd op een gratis ijsje.

In de daarop volgende panden richting Zandstraat waren de winkels gevestigd van Hiensch Damesmode, Végékruidenier Molenaar, de zaak van Frans Diepeveen in elektrische artikelen, de drankenhandel van Van Hardeveld en het oude en vervallen rookartikelenwinkeltje van "ome" Cor Verdouw en zijn vrouw tante Pie, een slordig en onverzorgd uitziende vrouw die ons kinderen met haar snerpemde stem en onafscheidelijke zwarte kat deed denken aan het verhaal van Hans en Grietje.....

Het snoepje dat ik meekreeg als ik voor vader wel eens wat rookartikelen moest halen, werd op de terugweg prompt "verloren".... Naast de winkel van Verdouw stond de slagerij van de familie Van Hunnik met een groot gezin: de vier zoons Nick, Thijs, Jan en Anton en de drie dochters Toos, Nela en Janny. Nela was gehandicapt aan één van haar handen en onderarm als gevolg van een val door een glazen gangdeur tijd een stoeipartij. Janny trouwde later met een

marconist op de grote vaart en zij en mijn zus Ina waren jarenlang hartsvriendinnen. Beiden woonden na hun huwelijk in Noordwijk aan Zee.

Naast slagerij Van Hunnik waren de groente- en fruitwinkel van de weduwe Heijnenkamp en het woonhuis annex kantoor van transportbedrijf Jan van Doorn gevestigd. In het

vakanties mocht helpen bij het verwerken van de grote hoeveelheden foto's. Dan volgden de panden van onder andere bakker Niessen, de garen- en bandwinkel van Fennetje van den Bosch, schoenenwinkel Bata en Banketbakkerij Henny Hiensch. Als laatste stond er het fraaie hoekpand van de modezaak van Joop van den Bosch, die tevens woninginrichting artikelen

De Hoofdstraat met de rij winkels naast opticien Jakobs. De linker mevrouw is Jannie Molenaar van delicatessenzaak Molenaar (coll. Fred Jakobs)

portiek naast het huis van Van Doorn was de ingang van boekhandel Davelaar, waar zowel voor mijn verjaardag als voor St. Nicolaas de op mijn verlanglijstje staande boeken van de toen zeer populaire Bob Evers-serie werden gekocht. Aan de overzijde van de straat en terug richting Markt was de winkel van Donkelaar Elektronica gevestigd. Tussen dit pand en het gemeentehuis lag de ingang naar het politiebureau via een smalle gang. Op de plaats van het voormalige gemeentehuis is nu de ingang naar Winkelpassage De Corridor. Naast het gemeentehuis richting Markt lagen de panden van onder andere de families Stappenbelt (inspecteur van Politie), dokter Kets met zonen Jan, Ruud, Ab en Hans en Foto Nic Bakker, waar ik van de heer Bakker en zijn opvolger Jan en diens echtgenote Mies in de

verkocht, met daarboven het woonhuis van de familie Van de Bovenkamp, eigenaar van de gelijknamige slachterij aan de Kerkewijk. Als kinderen stonden we 's maandagsmorgens in de vakantieperiodes te kijken als er een nieuwe lading luidruchtige varkens werd gelost.....

Kiosk

Op het bovenhuis van de familie Van de Bovenkamp werden met zoon Gert bij afwezigheid van zijn ouders in de fraaie lange gang hele wedstrijden zitvoetbal afgewerkt, waarbij we ons toen niet realiseerden dat de bijbehorende geluiden voor de mensen beneden ons in de winkel voor de nodige vragen zullen hebben gezorgd. Naast het pand van de fa. Van den Bosch tegenover de Markt en richting Kerkewijk stonden twee panden met daarin een vestiging van de Chr. H.B.S. en even verderop de Twentsche Bank met bovengelegen directiewoning van de familie De Lange met dochter

Riet en zoon Theo. Met name Theo was een fervent lid van de plaatselijke padvinderij. Vervolgens kwam het woonhuis van de familie Van den Bosch met dochters Tineke en Hermine, waar regelmatig een voor ons jongens een opvallende (zeker voor die tijd) sportwagen stond geparkeerd, die eigendom was van de excentrieke jonkheer Carel Godin de Beaufort

Enak

Even verderop, gescheiden door een gang met Café Vonk bevond zich het woonhuis van de Indische mevrouw Engel met haar zonen Dolf en Peter en dochter Carla. Achter het woonhuis mochten we de oude moestuin "inrichten" tot een heus voetbalveld met provisorische doelpalen waarop hele wedstrijden werden gespeeld.

Klassenfoto op de Koningin Julianaschool met juffrouw Arnoldussen. Fred staat achter haar. Links op de bovenste rij staat Theo de Lange

uit Maarsbergen. Op jonge leeftijd verongelukte hij dodelijk op 1 augustus 1964 tijdens racewedstrijden op het circuit van de Duitse Nürburgring. Verderop woonde de familie Burgstede met zoon Piet. Hij was eigenaar van de aan de overzijde naast hotel De Korenbeurs gelegen kiosk, van waaruit rookartikelen, snoepgoed, kranten en andere lectuur werden verkocht. Jarenlang ging ik er iedere donderdagmiddag mijn favoriete jeugdbladen *Kuifje* en *Robbedoes* halen! Het beeld van de zeer slechtiende en lichamelijk gehandicapte heer Burgstede, die dagelijks met twee krukken op een moeizame wijze de drukke Kerkewijk van en naar zijn woonhuis moest oversteken, is mij altijd bijgebleven.

Maar ook maakten we kennis met voor ons onbekende gerechten uit de Indische keuken zoals nasi en bami goreng... "Enak" (heerlijk!). Als het er wel eens al te luidruchtig werd of als er te vaak een te hoog geschoten bal in een naast gelegen tuin of op de Tuinstraat belandde, kwam soms het verzoek "of we niet beter achter het Postkantoor konden gaan voetballen". Daar lag toen een groot, braakliggend terrein. Als je vanuit de Tuinstraat richting J.G. Sandbrink straat liep, bevond zich aan het eind op de hoek het woonhuis van expediteur Oskam (nu staat eetcafé Het Zwarte Schaap er) en schuin daar tegenover stond het oude postkantoor. Linksaf kwam je op het terrein achter het postkantoor waar de toenmalige kwekerij Loef gevestigd was. Op het open terrein werden voetbalwedstrijden en andere sportwedstrijden georganiseerd, maar ook tentoonstellingen zoals bijvoorbeeld de Vewibeto. Het terrein had wel

een serieus probleem: hoge ballen vlogen nogal eens in de langsstromende Vaart en met lange stokken werd geprobeerd ze alsnog aan de kant te krijgen. Niet altijd met succes, menige bal verdween uit het zicht en dreef af richting de Rode Haan.

Schoolvolleybaltoernooi

Als je weer terug ging richting Markt en Hoofdstraat en aan het einde van de Sandbrinkstraat bij Maison Kramer de Kerkewijk overstak, kwam je weer bij de kiosk van de heer Burgstede. Vele pakjes kauwgum heb ik er gekocht en het was altijd weer spannend welk filmsterrenplaatje er bij zou zitten.....Doris Day, Rock Hudson of misschien wel Elisabeth Taylor? Bij hotel De Korenbeurs ging je de Markt weer op waar vroeger de kenmerkende Wilhelminaboom stond, evenals de muziektent, het centrale middelpunt van de jaarlijks samenzang van Veenendaalse scholen op Koninginnedag. Naar boven lopend passeerde je de kapsalon van de familie Brunekreef met dochter Ineke en het woonhuis van dokter Remme, dat later Historisch Museum Het Kleine Veenloo her-

de kerstvakanties de legendarische schoolvolleybaltoernooien werden gehouden. De hoogtepunten waren de beladen wedstrijden tussen zowel de meisjes- als de jongensteams van de Veenendaalse H.B.S. tegen het Edese Marnix College. Het gebouw zat dan stampvol. Op de Markt naar beneden lopend richting de Hoofdstraat bevonden zich links de panden van de familie Van Kuijk en de muziekhandel van Bertus van Hees. Daar kocht ik mijn eerste 78- en later 45-toerenplaatjes met Rock and Roll muziek.

Afscheid

Hier bijna onderaan de Markt en op de hoek van de Hoofdstraat eindigt mijn samenvatting van een rondgang door een deel van Veenendaal met voor mij dankbare en onuitwisbare herinneringen aan een fijne woonomgeving en prettige jeugdijaren! Rest nog het afscheid van mijn ouders van Veenendaal. Bij gebrek aan een opvolger beëindigde vader zijn zakelijke activiteiten in 1968. De resterende voorraden werden overgenomen door collega opticiens in Veenendaal, Ede en Wageningen. De bekende

Blauwe Bril ging naar opticiens Prummel en bleef dus in Veenendaal. Voor zakenrelaties, klanten, familie en kennissen werd een drukbezocht afscheid georganiseerd in Eltheto. Inmiddels was in Haren (deelgemeente van de stad Groningen) een huis gekocht. Vader wilde dichterbij zijn nog in leven zijnde broers en zussen en hun relatief grote achterban wonen, maar ook had hij heimwee naar, op z'n Grunnings gezegd "Stad en Ommeland". Na een

afnemende gezondheid overleed hij echter drie jaar later, op 19 oktober 1971, op 71-jarige leeftijd aan een hartaanval. Mijn moeder overleed ruim negen jaar later op 13 februari 1981 op 80-jarige leeftijd. Beiden zijn begraven op de Algemene Begraafplaats "De Eshof" aan de Rijksstraatweg te Haren.

April 2022.

Het 25-jarig huwelijksjubileum met het echtpaar Jakobs in het midden. Links zit dochter Ina, rechts Fred en daarnaast schoonzoon At Admiraal.

bergde. Bovenaan de Markt stond de Oude Kerk met daarnaast de monumentale pastorie van dominee Van Wijngaarden. Op verzoek van de dominee ging vader op gezette tijden zijn ogen opmeten als het tijd was voor een nieuwe bril. Schuin overstekend liep je de Fluiterstraat in met gebouw Eltheto, waar jaarlijks tijdens

Eerste Veenendaalse Melkinrichting

In 1915 startte Cornelis (Kees) van Doorn (1891-1969) een bedrijfje in melk en zuivel aan het Benedeneind 61, vanaf 1941 nummer 34 en nog weer later in 1960 Stationsstraat 34 in Gelders Veenendaal en vanaf 1960 Veenendaal.

Door:
Peter de Groot

Wie was deze Kees van Doorn

Kees werd geboren in 1891 in Gelders Veenendaal op wat nu Prins Bernhardlaan 126 is. Hij trouwde in 1913 met Francina Robbertsen (Sientje), die woonde op wat nu Prins Bernhardlaan 116 is. Kees en Sientje kregen de volgende kinderen:

Mans	1913-1992
	Gehuwd met Jo van den Brandhof
Elisabeth	1917-1935
Bart	1920-1994
	Gehuwd met Lies Bos
Nico	1922-2003
	Gehuwd met Dina van den Brink
Aaltje	1924-2015
	Ongehuwd
Bets	1936-2016
	Gehuwd met Eddy Brouwer

Kees van Doorn

Mans van Doorn

Bart van Doorn

Niek van Doorn

Vermoedelijk zijn ze meteen gaan wonen op de huidige Stationsstraat 34. Het boerderijtje waar ze woonden werd in 1916 gekocht van Meegje van Bieren (1844-1916) en stond in de akte omschreven als: *Een boerenplaats gelegen aan het Boveneind te Geldersch Veenendaal, bestaande uit huis met schuur, hooiberg, verdere getimmerten, erf, tuin, bouwland en grasland, kadastraal bekend Gemeente Geldersch Veenendaal Sectie B nummer 371 groot twee en tachtig aren tachtig centiares*. Kees werkte eerst als schilder, maar startte volgens overlevering in 1915 als zelfstandige melkhandelaar. Bij de inschrijving in de Kamer van Koophandel van 1937 staat de opmerking "Tijdstip van vestiging der zaak +/- 1919", dus dat is het officiële tijdstip dat Kees zijn bedrijf in melkhandel startte. Als melkhandelaar werd je niet geregistreerd als melkinrichting. Dat werd je pas als je melk ging bewerken tot andere melkproducten.

Veel boeren verkochten destijds nog zelf hun dagverse melk van huis uit, andere verkochten via zelfstandige melkhandelaren zoals Van Doorn, omdat ze geen tijd of behoefte hadden om zelf de melk bij de huishoudens af te leveren. Vrijwel alle boeren hadden slechts een paar koeien en daarnaast ook nog werk bij een ander bedrijf of een fabriek in de Veenendaalse regio. Tevens kwamen er in 1929 en 1932 regels en wetgevingen omtrent het vervoer van melk en melkproducten. Mede door de slechte economische situatie ging men over op een systeem van heffingen op onder andere zuivel en zuivelproducten, waarmee fondsen voor steunverlening gevuld konden worden. Hieruit konden boeren steun krijgen door middel van een vaststelling van minimum prijzen. Deze toeslag moest deels door de consument (hogere prijzen) en deels door de import (extra invoerheffingen) worden opgebracht. Tevens werd er voor gewaakt dat leveranciers en boeren van buiten de grote steden hun producten gingen vervoeren naar deze steden om ze daar voor hogere prijzen te verkopen. Ook illegale export

naar vooral Duitsland en België moest hiermee voorkomen worden. Dat betekende dat vervoerders geregistreerd moesten zijn en bij vervoer een pas bij zich moesten dragen.

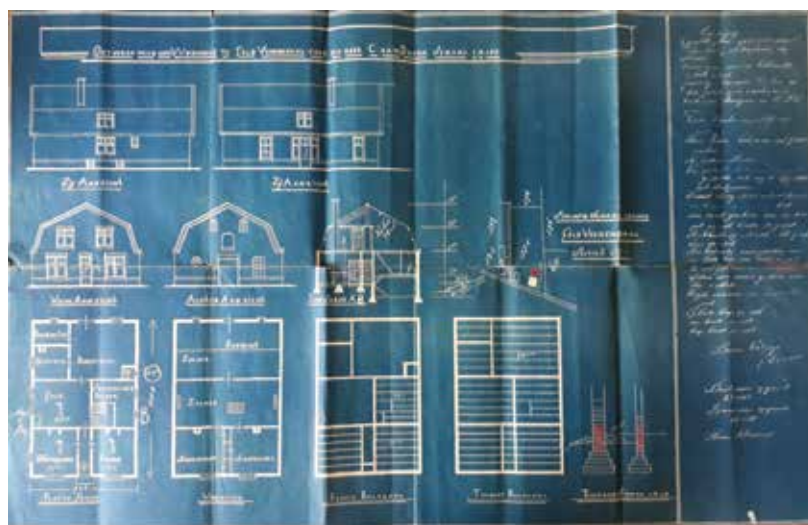
De "Crisis Zuivel Centrale" was een instantie die toezicht hield op onder andere het verkopen, vervoeren en afleveren van melk en melkproducten en het afgeven van vergunningen. Dat betekende extra kansen voor Van Doorn.

Nieuwbouw

In 1924 besloot Kees een nieuw huis te bouwen naast het bestaande, want daarvoor was voldoende ruimte. Het huis werd ingericht voor de melkhandel, maar nog niet als melkfabriek.

Cornelis en Francina van Doorn in de Melkfabriek (collectie Peter de Groot)

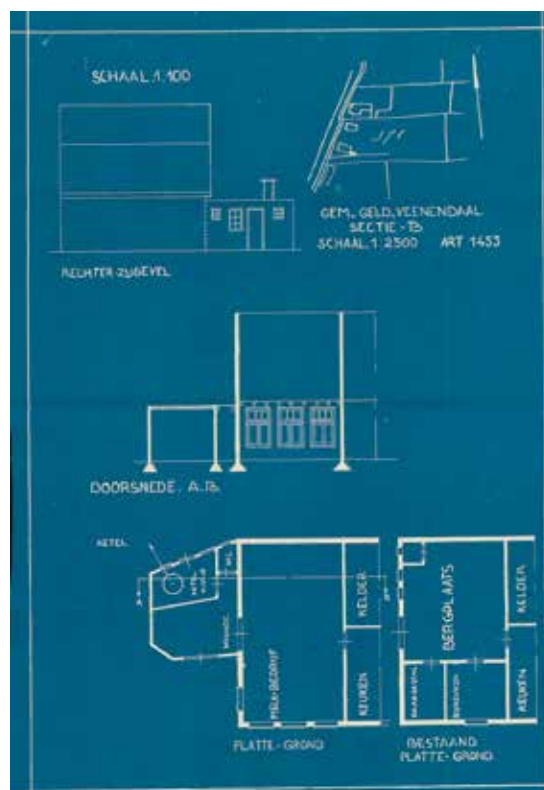

van de melkinrichting, Peet van de Brandhof en zijn gezin.

Verbouwing

In 1936 werd er een vergunning aangevraagd bij de gemeente Ede voor een verbouwing en een kleine uitbreiding van de bestaande bouw. Het geheel werd hierdoor geschikt gemaakt voor de melkfabriek. Het achterste gedeelte bestaande

Dat zou twaalf jaar later in 1936 gebeuren. De inrichting was als volgt: voor bevonden zich een woonkamer en een aparte voorkamer voor deftig bezoek, de geut, die vergeleken kon worden met een keuken en een opkamer die iets verhoogd was omdat de kelder er onder zat. Achter bevonden zich een bijkeuken, de paardenstal en een bergplaats met grote buitendeur aan de achterkant. De zijkant van het huis werd in de loop van de jaren driemaal veranderd. Het rechterraam en de middendeur met kozijn zijn gebleven. Het linkergedeelte werd in 1936 veranderd met twee extra ramen erbij. Later in circa 1971 zijn deze ramen weer verbouwd naar een grote klapdeur van waaruit de nieuwe winkelwagen bijgevuld kon worden. In 2010 werd dit achterste gedeelte omgebouwd tot woonhuis, waarbij er weer ramen werden geplaatst. Het oude huis werd afgebroken en begin jaren 50 werd hier een dubbel huis gebouwd met de huisnummers 36 en 38 voor zoon Niek en dochter Bets. Het huis van Bets is eerst een aantal jaren bewoond geweest door een knecht

uit bergplaats, paardenstal en bijkeuken werd veranderd in een melkbedrijf en daarachter werden een nieuw washok, een ketelhuis en een WC gerealiseerd. Het washok werd later spoelruimte genoemd en daar werden de melkbussen na verwerking schoongespoeld voor ze teruggingen naar de boeren. Voor de flessen zal er ongetwijfeld ook een schoonmaakmogelijkheid zijn geweest. Waarschijnlijk werd er schoon gekookt in de op hout gestookte waterketel. Alles was uiteraard kleinschalig met veel handwerk.

De melkinrichting

Toen werd er met het serieuze werk begonnen. Ongetwijfeld werden er meer boeren benaderd om de melk aan Van Doorn te leveren, er werden eigen bussen te leen gegeven en er werd personeel aangetrokken. Naast losse melk vanuit de melkbussen werden er door Van

en de naam van de leverancier. Zoals reeds eerder vermeld kwam er ook meer personeel en in 1934 zag de personeelslijst er als volgt uit:

Gijs Koudijs- melkonderzoek
Peet van de Brandhof – melkrijder
Henk Dekker – melkventer
Davelaar – melkverwerker
Wim van Doorn – melkophaler.

Deze foto is genomen achter het nieuwe huis met op de achtergrond het oude boerderijtje. v.l.n.r. Bart van Doorn, Peet van de Brandhof, Henk Dekker, Gijs Koudijs, ?, Mans van Doorn (collectie Peter de Groot)

Personeel Eerste Veense Melkfabriek v.l.n.r. achter: Mans van Doorn, ?, Klaas van Dijk, Gijs Koudijs, ?. voor Bart van Doorn, ?, Henk Dekker, Niek van Doorn (collectie Peter de Groot)

Bij deze lijst kunnen we zeker de drie zonen van Kees en Sientje optellen, want in 1934 was er al bewijs van vergunningen voor hen afgegeven door de Crisis Zuivel Centrale. Even voor de goede orde: in 1934 was Mans 21, Bart 14 en Niek 12 jaar oud. Na geheel of een groot gedeelte lager onderwijs kon men maar het beste thuis praktijkervaring opdoen en de ouders helpen was een meer dan algemene redenering. Bart en Niek konden venten en Mans deed melkonderzoek c.q. laboratorium.

Huizen

Pa had best veel invloed op de kinderen. Mans en Bart waren melkmensen in hart en nieren. Niek echter wilde liever buschauffeur worden, maar moest toch melkventen. Aaltje wilde graag de verzorging in, maar dat kon ze volgens Pa net zo goed thuis voor moeder doen, die aan suikerziekte leed. Jongste dochter Bets tenslotte leerde voor naaister. Zij werd met het

uitvoeren van haar keuze duidelijk geholpen door haar broers, die haar later ook vaak in bescherming namen. Dochter Elisabeth (Betje) wil ik zeker niet vergeten te noemen, maar daar zij reeds op 17-jarige leeftijd overleed, zal haar bijdrage gering zijn geweest. Vader Kees hielp zijn kinderen ook in het gewone leven. Als ze gingen trouwen, kocht ofwel financierde Pa hun huis. Een later grapje van de kinderen onderling was dat wel het bedrag gelijk bleef, maar de huizenprijs in de jaren behoorlijk steeg. Het bleef gelukkig altijd bij een grapje met een lach. Zo werd er voor Mans een huis op de hoek Koninginnelaan/Buurtlaan gebouwd, voor Bart een huis gekocht op Koninginnelaan 74 en werd voor Niek en Bets aan de Stationsstraat een nieuw twee-onder-een-kap huis gebouwd, respectievelijk nummer 36 en 38. Aaltje kreeg geen huis, want die trouwde niet, logisch toch! Gelukkig hebben haar broers dit later netjes voor haar rechtgetrokken.

In 1942 werd het bedrijf omgezet naar Eerste Veensche Melkinrichting C. van Doorn en Zonen. De drie zonen, respectievelijk Mans 29, Bart 22 en Niek 20 jaar, werden medevennoot. Vader Kees zal toen ongetwijfeld al een stapje teruggezet hebben en hij zal meer tijd genomen hebben voor de kippen, die in de hokken achter het huis zaten. De eieren werden in de verkoop meegenomen. Vervolgens werd in 1943 het bedrijf officieel omgezet naar Vennootschap onder Firma. In 1946 kwam er een "Wijziging Melkbesluit 1929", waarin werd bepaald dat wanneer je melk in voorraad bewaarde en vanuit een winkel aan particulieren verkocht, je een spoelokaal met aparte winkelruimte diende te hebben. Nog weer later werd een koelruimte verplicht. Dat was uiteraard een opsteker voor de Eerste Veensche Melkinrichting, daar directe verkoop vanuit de boerderijen in veel gevallen gestopt moest worden.

Vervoermiddelen

Om de melk te vervoeren werden er in de loop van de jaren verschillende vervoersmiddelen gebruikt. Grotere hoeveelheden melkbussen werden gehaald met paard en wagen (brik). Ook voor het uitventen werd het paard met brik soms ingeschakeld. Toen er alleen melk werd uitgevent, waren er vooral de fietsen met een rek voorop waar een melkbus op paste. Zoals eerder vermeld moesten de kinderen helpen met melkventen. Zo zijn er foto's waar ze naast de fiets lopen of er op zitten met een 40 liter melkbus, vijf liter melkkan en een litermaat erbij. Een 40 liter stalen melkbus weegt leeg al gauw dertien kilo, 40 liter melk weegt ruim 41 kilo en samen met de melkkan moest er door die pubers al snel een 60 kilo voor op de fiets meegenomen worden. Vanuit de 40 liter bus werd de melkkan gevuld en in de keuken van de klant werd met de litermaat de gewenste hoeveelheid melk in eenheden van een halve liter in een pan overgegoten. Toen er na 1936 andere melkproducten uit eigen bedrijf bijkwamen, werden er bakfietsen in diverse uitvoeringen aangeschaft. Twee melkcarriers met bak compleet werden in 1937 aangekocht bij de fa. Krouwel in de Talmastraat voor f 118,- per stuk.

Kees van Doorn met een vijf liter melkkan langs de deuren (collectie Peter de Groot)

1933 links Bart van Doorn, rechts Henk Dekker (collectie Peter de Groot)

In de loop van jaren 1950 kwam er een VW Transporter (collectie Peter de Groot)

Eind 1930 kwam er een heuse Ford A Pick-Up bij. Hier zullen de gebroeders ongetwijfeld hun krachten hebben gebundeld om pa te overtuigen. Bart en Mans hadden reeds hun rijbewijs na een intensieve examenrit met als klapstuk de hellingproef op de Veense Markt. In de loop van de jaren 50 kwam er een VW Transporter, aangepast voor de melkverkoop, bij.

Nepsie

Over de paarden zijn nog een paar mooie verhalen bewaard gebleven. Een deel uit het geschreven verhaal van Ineke de Groot-

van Doorn: Als opa met Nepsie langs de klanten ging, dan ging het paard zelf naar de volgende klant, vooral de klanten waar hij een suikerklontje kreeg, waren zijn favoriet! Hij trapte dan met zijn voorbeen de deur open en keek ongetwijfeld met een derdewereldblik de klontjesklant aan! Met een beloning als resultaat. Meestal dan, want er was ook een klant bij die de politie op opa afstuurde. Bij de bewuste klant dacht Nepsie ook een klontje te scoren, maar helaas, zij waren niet blij als de deur door onze beroemde knol werd opgedaan. De veldwachter gewaarschuwd en bromsnor sommeerde opa om het paard in toom te houden. Opa, ook niet voor één gat te vangen, verzoon een list en zette een soort rem op het wiel, maar Nepsie was niet blond en liep gewoon een stukje terug, zodat de rem er af schoot en de strooptocht naar klontjes gewoon kon doorgaan!

Onderstaand is geschreven door Bart van Doorn over een paard dat hen was toegewezen na de oorlog, omdat de gevordeerde Nepsie nog niet terug gevonden was:

Toen kregen we via het Landbouwschap een

paard toegewezen, dat was een hele vlugge, een soort renpaard dat kon lopen, die kon je op de fiets niet bijhouden. Op een keer moest ome Niek het paard uit de wei halen, dus die ging er op zitten en dan met volle vaart op huis aan, maar toen hij thuis voor de inrit kwam, raakte aan één kant de teugel los. En onze Niek dacht dat hij rechtdoor zou gaan, maar dat was mis. Het paard ging plotseling links af en Niek dus ook, die schoot er af, zo de doornen heg op de kop in.

Maar het liep goed af. Weliswaar werd Nepsie tot

Bart, Niek en opa Kees met paard en melkwagen in de Hoofdstraat vlakbij de Markt. Het paard heette Nepsie. (collectie Peter de Groot)

Bart van Doorn met zus Bets op de melkwagen op Stationsstraat 34. Het oude boerderijtje is al afgebroken. (collectie Peter de Groot)

groot verdriet van de hele familie door de Duitsers in de oorlog gevorderd, maar na de bevrijding kwam een serieuze tip binnen dat gevorderde paarden onder andere naar Utrecht werden gebracht, waar de eigenaren

opgenomen, geeft aan dat de Eerste Veense Melkinrichting serieus werd genomen. Zonen Bart en Niek bleven voorlopig nog venten voor hun vader, maar dan wel met producten van de Vemiez. In 1964 gingen beiden zelfstandig werken met ieder een eigen wijk.

Melkwagen met Bart van Doorn, Kees Weinberg en Arie Kloot voor de Rotterdamsche Bankvereniging op de Markt van Veenendaal. (collectie Peter de Groot)

ze af konden halen. Bij een zoektocht op de veemarkt werd het paard bij toeval teruggevonden, simpelweg omdat Niek hem floot op de voor het paard bekende wijze! Alleen dat al is geen toeval en heel bijzonder! Niek liet op de terugtocht het paard bij de Buurtsteeg los en het paard rende direct huiswaarts, waar de hele familie hem ongetwijfeld opgelucht "in de armen" zal hebben gesloten.

Overname van de Eerste Veense Melkinrichting door de Vemiez

In 1952 was het zover. Na overwegingen tussen investeren en groei of samenwerking moest een beslissing worden genomen. De kleinere melkinrichting van Van Doorn werd overgenomen door de grotere V.M.I dan wel Vemiez. Ook de volledige inventaris werd overgenomen door de Vemiez en zoon Mans werd adjunct-directeur. Tevens werd bedongen dat *de familie Van Doorn gerechtigd zal zijn de detailzaak in melk en melkproducten voort te zetten onder de naam Melkhandel C. van Doorn en Zonen. Verder zal Van Doorn meewerken door melkproducten van de V.M.I te gaan betrekken, zich in te zetten dat de veehouders die hun melk aan Van Doorn leverden, dit aan de V.M.I. gaan doen.* Alleen al het feit dat Mans in de directie en Bart in het bestuur van de Vemiez werden

van de Vereniging Gezamenlijke Melkhandelaars, omschreven hoe direct na WO II de verdeling van wijken en toewijzing van omzetten verdeeld werden over 42 melkslijters (Veenendaal had toen circa 13.500 inwoners!) plus twee reserve slijters om ziekte en vakanties in te vullen. Hierdoor was er een garantie dat alle Veenendaalse huishoudens bediend werden. Nog veel meer zaken werden geregeld, maar die vallen buiten het bestek van dit artikel.

In 1952 hield dus het bedrijf De Eerste Veense Melkinrichting C. van Doorn op te bestaan. Bart en Niek van Doorn bleven in hun wijk venten en zij behoorden in 1971 samen met Dirk Cluistra en Arie Kloot tot de eersten in Veenendaal die met een rijdende winkel, de SRV-wagen, startten en dit uitbreiden. Nog weer later nam Kees, zoon van Bart van Doorn, de wijk over van zijn vader en hij bleef met meerdere wagens venten tot 1988. Toen nam hij een supermarkt over, waar hij tot 2019 aan verbonden bleef. Er waren in 1988 nog maar een vijftal melkventers over op een bevolking van inmiddels een kleine 50.000 inwoners. Het aan de deur venten raakte uit de tijd.

Ruim 100 jaar was de familie Van Doorn betrokken bij de melkhandel in Veenendaal!

Weten waar we wonen

Een nieuwe aflevering in de reeks die antwoord geeft op de vraag:
'Waar komen de straatnamen in Veenendaal vandaan?'

Door:
Constant van
den Heuvel

Beginstraat en Sadatstraat

De Beginstraat levert nog wel eens wat vraagtekens op. Waarom een straat met zo'n naam niet aan de rand, maar in het midden van de wijk? Uiteraard omdat de straatnaam niets zegt over het beginpunt van de wijk, maar verwijst naar iemand, die de Nobelprijs voor de Vrede kreeg. In dit geval de Israëlische minister-president Menachem Begin (1913–1992), die het land leidde van 1977 tot 1983. Het eerste deel van zijn naam wordt overigens uitgesproken als het Engelse woordje "beg". Hij kreeg in 1978 de Nobelprijs voor de Vrede, samen met de toen-

Begin en Sadat schudden elkaar de hand in het bijzijn van de Amerikaanse president Carter.

malige president van Egypte Anwar al-Sadat (1918–1981), naar wie ook een straat in onze wijk genoemd is.

Menachim Begin was omstreden. In de aanloop naar de onafhankelijkheid van Israël was hij leider van de militaire organisatie "Irgun Tzwa'i Le'umi". Deze groep – ook bekend als "Etsel" – hanteerde de guerrilla-tactiek (snelle korte aanvallen en weer terugtrekken) en pleegde aanslagen. Zodoende werden zij ook als terroristen beschouwd. David Ben Goerion, die in 1948 de Joodse staat stichtte, had een hekel aan de groep. Toen er tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog van 1948-49 een wapenstilstand was met de Arabieren, probeerde Etsel – tegen de afspraken in – wapens aan land te brengen.

Ben Gurion aarzelde niet en liet het schip beschieten, waarbij de mensen op de boulevard met grote ogen toekeken.

Begin ging uiteindelijk de politiek in en werd de leider van een groep samenwerkende partijen, die bekend werd als Likud (spreek uit: Likoed) en in 1977 werd hij minister-president. Tot ieders verbazing bleek de havik ook een duif te zijn...

Sinds 1967 zon Egypte op wraak na de schandelijke nederlaag tegen Israël in de Zesdaagse oorlog. Daarbij was Egypte onder meer de Sinaïwoestijn kwijtgeraakt, die men heel graag terug wilde. In 1970 besloot de nieuwe Egyptische president Anwar al-Sadat orde op zaken te stellen. Hij wilde een nieuwe oorlog. Dat zou altijd voordelig zijn: of hij zou Israël verslaan (en dat had hij de Sinaï terug) of hij zou Israël een stevige klap toebrengen en dan had hij een stevige positie om te onderhandelen (en was de eer van zijn land gered). In 1973 werd Israël bijna verslagen door Syrië en Egypte in de Yom Kippoeroorlog. Op Grote Verzoendag werd het land aangevallen en op het nippertje won de Joodse staat de oorlog, onder meer door geheime wapenleveranties uit de VS en Nederland.

Zodoende ging Sadat over op de tactiek om tot onderhandelingen te komen. Dat was vrij revolutionair, omdat geen enkel Arabisch land met Israël wilde praten. In november 1977 vloog hij pardoes naar Israel en sprak daar voor het Israelische parlement "de Knesseth" en pleitte voor vrede. Premier Begin reageerde positief.

In Camp David, het buitenverblijf van de Amerikaanse president Jimmy Carter, werd onderhandeld en in 1978 werden de zogenaamde Camp David-akkoorden gesloten, die een jaar later uitmondten in een Vredesverdrag tussen beide landen.

Voor hun bijzondere inspanningen kregen Begin en Sadat de Nobelprijs voor de Vrede. Sadat betaalde echter met zijn leven. In 1981 werd hij vermoord door radicale moslims. Zijn opvolger was Hosni Mubarak. Menachem Begin kwam in 1982 terecht in een oorlog met

Libanon, die hem erg deprimeerde. Dit samen met het overlijden van zijn vrouw en zijn slechte gezondheid deed hem besluiten zich terug te trekken uit de politiek. In 1992 overleed Menachem Begin.

De Egyptische president Sadat spreekt het Israëliëse parlement, de Knesset, toe.

Waarom de burgerlijke gemeente Veenendaal de Beginstraat en Sadatstraat niet in elkaars verlengde heeft gelegd, is mij overigens een raadsel. En zo weten we wel waar we wonen, maar niet altijd waarom...

Gele Rijderspad

Centraal in het noordelijk (en oudste deel) van Dragonder-Oost ligt het Gele Rijderspad. In het midden een watertje – een gracht kun je het niet noemen – en aan weerszijden huizen. De even nummers liggen aan een wandelroute en de oneven nummers aan het fietspad dat de enige verbinding vormt met het zuidelijk deel van Dragonder-Oost. In deze aflevering enige verduidelijking over de Gele Rijders, die met het winnen van de Tour de France weinig te maken hebben.

Officieel heten de Gele Rijders “Korps Rijdende Artillerie”. Het korps werd opgericht in 1793 en werd eerst in Utrecht gevestigd. Nog 12 garnizoensplaatsen zouden volgen, zoals Amersfoort, Groningen en Breda. Tijdens de meidagen van 1940 was het korps gevestigd in Arnhem en tegenwoordig is de kazerne in ‘t Harde. De Gele Rijders hebben uiteraard iets met soldaten te paard te maken, zoals alle straatnamen in dit deel van Veenendaal. De Gele Rijders waren echter vooral bedoeld als snel te verplaatsen artillerie (zware kanonnen). In 1793 was Nederland nog net een zelfstandige staat, die bekend stond als de “Republiek

der zeven verenigde Nederlanden”. De leiding over leger en vloot lag bij stadhouder Willem V en hij vond een snel te verplaatsen artillerie noodzakelijk om de lange kuststrook van de Republiek te kunnen verdedigen. In 1784 hadden we namelijk nogal stevig verloren van de Engelsen tijdens de zogenaamde “Vierde Engelse oorlog”. Omdat Willems vrouw, prinses Wilhelmina, een zus was van de Pruisische koning, kon hij een soortgelijk legeronderdeel van onze oosterburen als voorbeeld nemen. Toen de Staten-Generaal toestemming gaf voor de oprichting van dit korps, kwam de dreiging inmiddels niet meer uit Engeland, maar uit Frankrijk. Snel werden twee brigades opgericht met alleen ruiters en 32 kanonnen.

In 1794 werd daadwerkelijk tegen de Fransen gevochten, maar begin 1795 trokken de Fransen over de bevroren rivieren ons land binnen en werd het korps ter beschikking gesteld aan het Franse leger. Napoleon schijnt erg positief

De Gele Rijders (in 't Duin), een schilderij van kunstschilder George Hendrik Breitner, 1885-1886 (Wikipedia)

over dit legeronderdeel geweest te zijn. Na het vertrek van de Fransen en de vorming van het Koninkrijk der Nederlanden met koning Willem I (de zoon van de gevluchte en inmiddels overleden stadhouder Willem V), werd het korps ingezet tegen Napoleon. Tijdens de zogenaamde Slag bij Waterloo in 1815 schijnt het korps zich moedig te hebben geweed. In mei 1940 was het korps door de bezuinigingen nauwelijks gevechtssklaar. Bij Dordrecht vochten de Gele Rijders een kansloze strijd.

In 1937 werd echter prins Bernhard benoemd als kapitein van de Gele Rijders. Hij zou de bekendste Gele Ridder worden en de band

Gele Rijders aan weerszijden van de affuit waarop de kist van Prins Bernhard werd vervoerd tijdens diens begrafenis (bron: indibuurt.nl)

zou tot na zijn dood blijven bestaan. Tijdens de begrafenis van de prins in 2004 werd zijn kist (geplaatst op een zogenaamde affuit, waar normaliter een kanon op rust) aan weerszijden begeleid door acht Gele Rijders te voet, terwijl daarachter negen Gele Rijders te paard volgden. De Gele Rijders spelen jaarlijks ook een rol bij Prinsjesdag. Tijdens de rit van de koningin in de Gouden Koets vuren zij - met ouderwetse kanonnen – op het Haagse Malieveld een soort saluutschoten (zogenaamde minuutschoten) af. Ook vuren zij saluutschoten af bij koninklijke geboortes en staatsbezoeken.

De Gele Ridder is vooral te herkennen aan het markante hoofddeksel (blauw met gele bies en dito pluim). Ook het Gele Rijderspad zelf kent de nodige markante bewoners.

Gandhistraat

De Gandhistraat ligt in het zuidelijk deel van Dragonder-Oost en is genoemd naar Mohandas Karamchand Gandhi (1869 – 1948), die bekend werd als de stichter van het onafhankelijke India. Zijn meest bekende bijnaam was Mahatma, dat zoveel als “grote geest” of “grote ziel” betekent. Gandhi kon de plank echter ook erg misslaan. Hij schreef onder meer aan Hitler dat hij vast niet zo’n monster was als zijn tegenstanders deden voorkomen...

Gandhi was jurist (had gestudeerd in Engeland) en bracht zijn eerste jaren als advocaat door in Zuid-Afrika. Hij kreeg daar te maken met discriminatie en gaandeweg ontwikkelde hij een

unieke vorm van verzet, namelijk die van de geweldloosheid, waarbij de mensen massaal aanwezig waren. Geweldloos massaprotest; dat zou de grote kracht van Gandhi worden.

In 1914 vestigde Gandhi zich weer in India en zette hij zich in voor de bouw van scholen en ziekenhuizen. Maar ook voor arme boeren, die onder druk gezet werden door grootgrondbezitters. Ook verzette hij zich tegen de Britten, die baas waren in India. Gandhi werd voorzitter van de Congrespartij en zette zich zo in voor een onafhankelijk India. Hij organiseerde grote acties om de mensen het recht te geven hun eigen kleding te maken of hun eigen zout te winnen. Het leverde hem een aantal keer

Mahatma Gandhi in zijn bekende kledij (Wikipedia)

gevangenisstraf op, maar gaandeweg begrepen de mensen dat geweldloze acties de Britten klem zetten. Bij een bepaalde gelegenheid vastte hij lange tijd als protest tegen de Britten. Ook toen kreeg hij zijn zin.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog begon Gandhi zijn “Quit India campagne”, waarvoor de Britten hem oppakten en twee jaar opsloten, terwijl zijn gezondheid slecht was en zijn echtgenote ondertussen overleed. Toch begrepen de Britten dat het vasthouden aan India onmogelijk was. Na de Tweede Wereldoorlog zou India zelfstandig worden. Helaas voor Gandhi bleken de verschillen tussen moslims en hindoes zo groot dat ze in aparte staten zouden gaan wonen; de hindoes in India en de moslims in Pakistan (waar later Bangladesh uit zou voortkomen).

In 1948 – een jaar na de onafhankelijkheid – schoot een radicale hindoe Gandhi dood.

Gandhi oefende ook aantrekkingskracht uit op mensen uit andere culturen en religies. De bekende Duitse predikant Dietrich Bonhoeffer (1906 – 1945) wilde graag naar India om een tijd op te trekken met Gandhi. Via Britse bemiddeling kreeg Bonhoeffer in november 1934 een uitnodiging om naar India te komen. Uiteindelijk zou het er niet van komen, omdat Bonhoeffer te druk was met de strijd om Hitlers Nationaal-Socialisme buiten de kerk te houden. Bonhoeffer wilde naar India om kennis te maken met de methode van geweldloos verzet. Bonhoeffer wilde nagaan of deze vorm bruikbaar was in Nazi-Duitsland. Geweldloos verzet en de bereidheid om daarvoor te lijden, zag hij als toetssteen of iemand de Bergrede serieus neemt. Jaren later zou Gandhi zelf zeggen dat de Bergrede van Christus de kern van zijn eigen leer was. Gandhi was echter hindoe en legde sterk de nadruk op geweldloosheid. Uit respect voor alles wat leeft, was hij vegetariër.

Gandhi was eerlijk en gewetensvol. Ooit stelde hij dat de Aarde genoeg biedt voor ieders behoefte, maar niet voor ieders hebzucht. Toch was de kern van de Bijbel - de plaatsvervangende van Jezus Christus voor een zondig mens - niet aan de orde. Aan de Gandhistraat bevindt zich de christelijke gereformeerde Pniëlkerk. Juist de notie van “Ik voor u, daar gij anders de eeuwige dood zou sterven” staat daar centraal. In zekere zin schuurt er iets tussen straat- en kerknaam. In bepaald opzicht passen ze niet bij elkaar, ergens sluiten ze elkaar uit. Wie het vat, vatte het...

Herautenweg

Eerder werd vermeld dat het noordelijk deel van Veenendaal-Oost straatnamen bevat, die verband houden met militaire eenheden, die strijd leverden met behulp van paarden. Toch is dat niet helemaal waar. De Herautenweg is een vreemde eend in de bijt. Een heraut leverde namelijk niet zozeer strijd, maar was vooral een boodschapper. Al in de Middeleeuwen bestonden er herauten, die afgezanten waren van belangrijke heersers, die boodschappen moesten doorgeven. De heraut was gekleed in een zogenaamde tabberd, waarop het wapen van zijn meester stond.

De heraut had zoveel aanzien dat hij niet mocht worden gehinderd. Bij een oorlog bracht hij een boodschap van de vorst aan de tegenstander. Het was de gewoonte om hem niet te arreste-

ren, maar met een antwoord terug te zenden naar zijn meester.

In de Middeleeuwen waren herauten ook de mannen, die wisten “hoe het hoorde” en daarom kregen zij ook diverse organisatorische taken. Zij leidde plechtige bijeenkomsten, maar waren ook betrokken bij het verlenen van familiewapens. Daarbij controleerden zij ook of de heraldische wapens van families wel terecht gevoerd werden. Vandaar dat zo’n functionaris ook wel werd aangeduid als een heraut der wapenen. Tijdens de inhuldiging van koningin Beatrix in 1980 traden ook twee herauten der wapenen op. Een van hen was de bekende “soldaat van Oranje” Erik Hazelhoff Roelfzema. Deze herauten kondigden buiten de Nieuwe Kerk aan dat Nederland een nieuwe vorstin had.

Portret van de heraut Nassau-Vianden uit het Wapenboek Nassau-Vianden, ca. 1490 (Wikipedia)

Een heraut kon ook een voorbode zijn, die de komst van de koning bekendmaakte aan het volk, zodat zij voorzorgsmaatregelen konden treffen. In zekere zin was Johannes de Doper ook een heraut, die de Levensvorst Jezus Christus aankondigde. Herauten konden ook leerlingen hebben en dat gold ook voor Johannes. Maar de voornaamste taak van een heraut was verwijzen naar iemand, die belangrijker was dan hijzelf...

Uit het archief van de Gemeente Veenendaal

Er zijn weer veel ontwikkelingen gaande in het gemeentearchief. We hebben de afgelopen tijd een mooie basis kunnen leggen om de komende jaren de werkzaamheden van het gemeentearchief verder uit te kunnen bouwen.

Door:
Janneke
van den Berg-
Van Wakeren

De afgelopen maanden zagen we een duidelijke toename van bezoekers. Het lijkt erop dat we de beperkingen van de pandemie nu echt achter ons kunnen laten. De prachtige nieuwe studiezaal die we begin 2020 in gebruik hebben genomen, maar toen twee jaar vrijwel niet konden gebruiken, wordt nu eindelijk gebruikt zoals het bedoeld was. Het heeft toegevoegde waarde om stukken fysiek te bekijken in de studiezaal. Er ontstaan gesprekken tussen

Om het een beetje overzichtelijk en werkbaar te houden hebben we de aanmeldingen toen maar even stopgezet. Na de eerste gesprekken bleven daar acht mensen van over, en daarmee hebben we nu 24 vrijwilligers. De nieuwe vrijwilligers gaan helpen bij het digitaliseren van foto's en archieven, het plaatsen en beschrijven van foto's op de website en het transcriberen van de veenregisters uit het veenraadschapsarchief.

Op 1 januari a.s. mogen we ook een nieuwe archivaris verwelkomen. We zijn uiteraard heel blij dat we qua personeel dan weer op volle sterkte zijn. Dat geeft ook ruimte voor de verwerving van nieuwe archieven en het bewerken en toegankelijk maken van archieven die we al hebben. In een volgend nummer zal de nieuwe archivaris zichzelf voorstellen.

Tenslotte is er ook weer een technologische ontwikkeling. De microfichelezer in de studiezaal was inmiddels aan vervanging toe. Microfiches zijn een vroege vorm van digitalisering, waarbij een aantal pagina's van een document gefotografeerd worden en per 24 pagina's op een klein velletje van 10x15 cm afgedrukt worden. Met een speciaal apparaat kunnen deze weer gelezen worden. Het voordeel daarvan is dat wij niet meer met zware boeken hoeven te sjouwen en de bezoeker veel meer informatie onder handbereik heeft. Microfiches zijn veel gebruikt om bevolkingsregisters en akten van de burgerlijke stand toegankelijk te maken. Inmiddels is deze technologie natuurlijk alweer ingehaald door de komst van de computer. We zijn nu bezig met de aanschaf van een nieuw apparaat waarmee we deze fiches niet alleen kunnen lezen maar ook digitaliseren. Zo kunnen we relatief eenvoudig en goedkoop meer informatie toegankelijk maken.

Bevolkingsregisters in de kluis van het gemeentearchief (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

bezoekers onderling, maar ook met vrijwilligers. Vaak leiden deze gesprekken tot nieuwe inzichten of aanknopingspunten. En het bezoek in de studiezaal maakt ook voor anderen zichtbaar hoeveel draagvlak er is voor de Veense geschiedenis.

Aan het einde van de zomer was er een wervingscampagne voor nieuwe vrijwilligers, en de respons was overweldigend. In anderhalve week kregen we maar liefst 11 aanmeldingen!

Veranderd Veenendaal

Door:
De Redactie

Wat was treinreizen eenvoudig, als je de foto van Station Veenendaal-Centrum aan het begin van de 20ste eeuw zo bekijkt. Men hoefde alleen spoor neer te leggen, met aan weerszijden een lichte verhoging. Verder moest er een stationsgebouw zijn waar men kaartjes kon kopen, maar aan de andere kant van het spoor kon volstaan worden met niet meer dan een abri. Het spoor oversteken was geheel op eigen risico, spoorbomen zijn nog niet aanwezig. Als je de begin 20ste-eeuwer zou kunnen laten tijdreizen naar Station Veenendaal-Centrum anno 2022, zou hij zijn ogen uitkijken. De

hoeveelheid leidingen en signaleringsborden, maar ook de grootte en hoogte van het perron zouden hem versteld doen staan. Ook de aan weerszijden gebouwde fietsenstallingen van twee verdiepingen zouden hem verwonderen. En als hij in de trein zou stappen zou niet alleen de geluidloosheid hem verbazen, maar ook het feit dat hij of in Utrecht of in Rhenen zou aankomen. Begin 20ste eeuw waren de mogelijke eindbestemmingen namelijk Amersfoort of Kesteren. Eén ding zou de 20ste-eeuwer – en wellicht ons ook – geruststellen: de bomen achter het stationsgebouw staan er nog.

Het laatste woord

Aan het einde van het jaar kijkt de voorzitter terug op gebeurtenissen van het afgelopen jaar, zoals de bijeenkomsten die weer door konden gaan.

In het komende jaar moeten we wel op zoek naar een nieuwe locatie.

Door:
Het bestuur

Op het moment dat deze woorden worden geschreven is de herfst begonnen en begint het blad aan de bomen weer te kleuren. Met name de Amerikaanse eiken laten hun prachtige kleurentooi zien. Wat is het dan genieten als je buiten om je heen kijkt. Bijvoorbeeld in het bos waar de paddenstoelen weer volop de grond uitkomen. Voor ons was het ook genieten toen we bij de opening van de Turfweide waren. Wat was het mooi en indrukwekkend geworden. Maar het gaat volgens de deskundigen nog veel mooier worden de komende periode. In november worden er bomen geplant en met name in het voorjaar gaan de gewassen zich verder ontwikkelen. Weer een aanwinst voor Veenendaal.

Dat hopen we natuurlijk ook voor het oude kerkje aan de Zandstraat dat dit kerkje weer een aanwinst voor Veenendaal gaat worden. Helaas is gebleken dat de staat van het oude kerkje onvoorstelbaar slecht is en dat er veel grondiger te werk moet worden gegaan dan aanvankelijk was gehoopt. Desniettemin blijft het uitgangspunt dat zoveel mogelijk hersteld gaat worden en we volgend jaar het historische kerkje in al haar glorie weer kunnen bewonderen in het Ds. Riekelhof. We wensen de bouwers heel veel succes om een en ander tot een goed einde te brengen. Al met al belooft het hofje een heel mooi geheel te worden.

Op 22 september was Goof van Lienden met een interessant oorlogsverhaal op onze ledenbijeenkomst. Wat heeft hij veel werk verzet om de historie van de Lancaster W4191 te achterhalen. Met name in het vinden van de bemanning is heel veel werk gaan zitten. Hij is er goed in geslaagd om het geheel tot zijn recht te laten komen. Het werd een hele boeiende avond en velen genoten van deze presentatie.

En dan kijken we alweer uit naar de laatste geplande presentatie van dit jaar op 15 december. Hennie Henzen hoopt ons dan weer te verrassen met zijn foto- en filmavond. Genoeg

dus weer om naar uit te gaan kijken en te zien wat voor verrassends Hennie allemaal weer aan ons gaat voorschotelen.

Deze avond zal voor de laatste keer in Elthetho worden gehouden omdat vanaf 1 januari 2023 dit gebouw niet meer verhuurd gaat worden. We zijn druk op zoek naar een nieuwe locatie en zullen u op de hoogte houden.

- Donderdag 15 december 2022
- Ledenbijeenkomst HVOV
- Hennie Henzen.
Foto- en Filmavond.
- Gebouw Elthetho Fluiterstraat
- Aanvang 19.45 uur
- Inloop vanaf 19.15 uur
- Toegang gratis

Onderstaande uitgaven zijn verkrijgbaar bij Albert Hempenius, Kees Stipplein 52, 3901 TP Veenendaal, telefoon 0318 51 38 79 en bij het documentatiecentrum van de vereniging (zie voor het adres binnenzijde voorblad). Alle prijzen zijn exclusief verzendkosten.

- Werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen, *Veldnamen in Veenendaal* (80 pagina's met drie tekeningen)
Prijs: € 19,95
- Werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen, *Bewaard van vroeger... Taol in 't Vèèn: uitschelle en dialekwoorde*; een overzicht van Veense uitschellen en bijnamen en een Veens woordenboek in één uitgave (176 pagina's)
Prijs: € 14,95
- dr R. Bisschop, *Een tweeling zelfstandig. Stichts en Gelders Veenendaal in de Bataafse-Franse tijd 1795-1813* (62 pagina's)
Prijs: € 4,50
- dr R. Bisschop, G.C. Speelpenning en T. Stol, *Het veen, de veenraden en het Veenraadschap. De historische wortels van de gemeente Veenendaal, toegelicht aan de hand van oude teksten 1546-1847* (152 pagina's; leerboek paleografie)
Prijs: € 9,-
- Werkgroep Genealogie, *Leggers van de Morgen-talen der Geldersche en Stichtsche Veenen - deel 1* (176 pagina's; transcripties van de registers met namen van eigenaren en pachters van veengrond 1618-1722; met indexen en veel voor genealogen en andere onderzoekers interessante gegevens)
Prijs: € 12,50
- Werkgroep Genealogie, *Leggers van de Morgen-talen der Geldersche en Stichtsche Veenen - deel 2* (200 pagina's; transcripties van de registers met namen van eigenaren en pachters van veengrond 1751-1791; met indexen en veel voor genealogen en andere onderzoekers interessante gegevens)
Prijs: € 12,50
- dr H. van 't Veld (red.), *Markante Veenendalers* (192 pagina's; zeventien scribenten schrijven de levensverhalen van 31 Veenendalers die door hun doen en laten indruk maakten op hun tijdgenoten en zo grote bekendheid genoten)
Prijs: € 14,95
- Gert Groenleer, *Veenendaal en de ramp van 1953* (32 pagina's)
Prijs: € 4,95
- A.C. van Grootheest en R. Bisschop (red.), *Geschiedenis van Veenendaal* (392 pagina's; overzicht van de geschiedenis van Veenendaal in al haar geledingen)
Prijs: € 38,50
- A.C. van Grootheest, R. Bisschop en G.C. Groenleer (red.), *Geschiedenis van Veenendaal 2* (447 pagina's; overzicht van de geschiedenis van Veenendaal met veel aandacht voor de mensen)
Prijs: € 19,95
- Teus van Beek, *Wij groeiden op in Veenendaal. Herinneringen aan een samenleving die voorgoed voorbij is* (104 pagina's; over vriendschap in Veenendaal in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw)
Prijs: € 9,95
- Paul A.M.J. Hageman, *'Noe eerst effe praote'. Herinneringen van een wolfabrikant uit Veenendaal. Naar het manuscript van Willem van Leeuwen (1880-1956)* (98 pagina's)
Prijs: € 9,95
- *Watersnoodramp 1855*, themanummer van *Oud Veenendaal* van januari 2005 (36 pagina's)
Prijs: € 3,-
- G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, *Met vlag en wimpel. Kroniek van 100 jaar Oranjedag in Veenendaal* (36 pagina's)
Prijs: € 1,-
- Wout Jansen, *Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal* (160 pagina's)
Prijs: € 9,95
- G.M. Muller, *De Grebbelinie. Wat er nog aan herinnert* (64 pagina's)
Prijs: € 9,95
- Jan van de Haar, *Wòne en winkels in de Straot* (28 pagina's; een beschrijving van de winkels die in de jaren vijftig in de Hoofdstraat waren gevestigd, met foto's en toelichting in dichtvorm en het Veens dialect)
Prijs: € 12,95
- D. van Manen, *Aartsvaders en aanverwanten* (222 pagina's; een systematisch overzicht van de oudste geslachten van Veenendaal)
Prijs: € 30,95
- Ineke van Schuppen, *Vijftig Veense Verhaaltjes* (202 pagina's; wetenswaardigheden over diverse onderwerpen in de Veense geschiedenis)
Prijs: € 17,95

Historische Vereniging

Oud Veenendaal

